

KAROL ŽÁK, LEA ŽÁKOVÁ, TIBOR KISS

Rodina

Interný študijný materiál pre predmet
KREŠŤANSKÁ ETIKA

NITRA 2018

1. Úvod	2
2. Príprava na manželstvo	4
3. Uzavretie manželstva	7
4. Manželské spolužitie	11
5. Vytváranie osobného spoločenstva	12
6. Fyzicko - telesná podstata manželstva	14
7. Právna a ekonomická oblasť manželstva	19
8. Konflikty v manželstve	21
9. Problémové manželstvá	23
10. Rodičovstvo	25
11. Úloha matky bezprostredne po narodení dieťaťa	26
12. Vývin dieťaťa	27
13. Vytváranie domova	35
14. Výchova	36
15. Zásady a metódy výchovy	44
16. Typy výchovy	46
17. Rodina a spoločnosť	47
18. Rodina a cirkev	48
19. Použitá a odporúčaná literatúra	49

1. ÚVOD

Každá rozumná spoločnosť, ktorej záleží na vlastnom rozvoji a ktorá má za cieľ spoločné dobro, považuje **rodinu za základnú bunku**.

Rodina sa tiahne celou históriou od najstarších civilizácií až po súčasnosť ako základná štrukturálna jednotka spoločnosti, a to nielen ako inštitúcia na zabezpečenie reprodukcie ľudstva, ale aj ako spoločenstvo, ktorému je vlastná láska, obeta, porozumenie...

Je síce pravda, že história ľudstva hovorí i o viacerých snahách zrušiť rodinu ako nepotrebnú, ale vždy bez úspechu. Spomeňme napríklad gréckeho filozofa Platóna, ktorý vo svojej sociológii hovorí, že vojaci by sa nemali zaťažovať starosťou o rodinu, ale mali by mať spoločné ženy a vzniknuté deti by mal vychovávať štát.

V 5. storočí kresťanská sekta manichejcov potláčala rodinu ako niečo nemravné, čo nie je v súlade z Božou vôľou. Podobné názory mali aj valdenci v 13. storočí, ktorí vyhlasovali manželstvo a plodenie detí za nečisté.

V období osvietenstva sa tiež hlásali názory o zastaranosti a nepotrebnosti rodiny a nevyhli sme sa tomu i v našom storočí.

V Leninových spisoch sa nachádza teória o živote ľudstva v komúnach a o spoločnej výchove detí.

Hitler v snahe o čistú rasu vyberal najschopnejších jedincov národa ako rodičov a ich deti zveril do výchovy štátnych ústavov. Dnes vieme, že všetky tieto snahy mali veľmi krátke trvanie, alebo sa vôbec nerealizovali.

Prečo?

Pretože rodinu neustanovil človek, a preto ju nemôže ani zrušiť. **Rodina je Božia ustanovizeň**, spoločenstvo lásky a života, je to najcennejší dar, ktorý dal Boh ľudstvu. Teda veľmi sa mýlili a mýlia všetky sekty, ktoré tvrdia, že rodina nie je v Božom pláne (Gn 1,28 - „*Plodte, množte sa a naplňte zem*“).

Ako je to s dnešnou rodinou?

Považujeme rodinu za najcennejšie bohatstvo ľudstva?

Žiaľ, treba priznať, že dnešná rodina je v hlbokej kríze a úpadku, a to najmä v civilizovaných krajinách (vysoké percento rozvodov, resp. nemanželských zväzkov, milióny potratov, plné detské domovy, snaha o legalizáciu zvrátených manželstiev...).

Skúsme sa zamyslieť, kde sú **príčiny tohto stavu**?

a) V mnohých rodinách dochádza k zámene základných hodnôt. Namiesto obety, lásky a altruizmu prevláda jednanie egoizmu. Manželia a deti nemajú na zreteli dobro druhého, ale iba otázku, čo z toho budem mať ja. Ak z rodiny prestáva mať úžitok, tak ju opúšťa bez ohľadu na všetky dôsledky.

b) Vzájomná „nezávislosť“ manželov. Už samotný pojem nezávislosť manželov je nezmyslom, nemôžu byť predsa nezávislé osoby, ktoré majú vytvárať spoločné „my“. Mnohé dvojice uzatvárajú manželstvo pomocou akejsi manželskej zmluvy, v ktorej si ústne, ba i písomne vytýčia, čo si budú navzájom tolerovať a čo nie. Vedie to často k tzv. voľným dňom, kedy si jeden z manželov „oddýchne“ od rodiny, pričom druhého nezaujímá, čo robí. Vrcholom je i tolerovanie si ďalších partnerov navzájom.

c) Dvojakosť autority voči deťom. Je to veľmi častá príčina rozporov v rodinách, ba i rozvodov. Môže mať rôzne príčiny. Buď ide o rôzny prístup otca a matky k dieťaťu (veľmi častý motív: otec tvrdý sudca a matka obhajkyňa detí), alebo ide o rozdielny prístup k jednotlivým deťom, alebo i o rôzny prístup k tomu istému dieťaťu (keď sa mu raz niečo dovoľí, inokedy zakáže).

d) Úpadok mravných hodnôt. Donedávna bola rodina niečím posvätným, nehody v nej a problémy sa nevynášali na verejnosť. Ľudia zostávali v rodine aj za cenu veľkých obetí, vplyvom morálky a cirkvi sa chránili zabíť dieťa. Dnes je situácia opačná. Medzi kolegami sa bežne pretriasajú intímne rodinné problémy, nehovoriac už o trápnych obviňovaniach na rozvodových súdoch. Byť rozvedeným alebo slobodným rodičom sa stalo normálnou vecou, denne sa v životoch matiek zabíjajú tisíce detí, rodičia z egoistických dôvodov často siahajú k sterilizácii a rôznym druhom antikoncepcie.

e) Ekonomické, politické a demografické príčiny. V súčasnosti rapídne klesá populácia na Slovensku (a nielen tu), príčinou je propagácia tzv. mentality proti životu. Ľudia nechcú mať deti z rôznych dôvodov:

1. ekonomické - viac ako dve deti sa dnes nedajú uživiť. Isteže, mnoho rodín je dnes na hranici sociálneho minima, ale mnoho je i takých, ktoré pred dieťaťom uprednostňujú auto, chatu, zahraničné dovolenky, psa alebo mačku s rodokmeňom.

2. politické - celá Európa, ba i svet je sud s pušným prachom, ktorý každú chvíľu vybuchne do vojnového konfliktu. Rodiť deti do takéhoto prostredia je nevhodné. Manželia si málo uvedomujú svoju zodpovednosť, ak už nie voči Bohu, tak aspoň voči spoločnosti. A spoločnosť, zdá sa, tiež nemá veľký záujem o zvyšovanie populácie. Zbadáme sa možno až potom, keď zrazu nebude detí, napr. vo Francúzsku po 2. svet. vojne.
3. demografické - šíria sa rôzne neomaltuziánske teórie vyjadrujúce obavy z preľudnenia tejto planéty. Štatistiky, umenie a masmédiá predstavujú ako ideál súčasnej rodiny jedno, najviac dve deti.

Kto má riešiť problémy dnešnej rodiny?

V prvom rade, samozrejme, samotní rodičia - vlastnou zodpovednosťou a ochotou obetovať sa, zriecť sa niečoho pre svoje deti.

V druhom rade by im mala výdatne pomáhať spoločnosť (štát, cirkev). Po roku 1989 sa vytvorilo na Slovensku ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny. OSN rezolúciou Valného zhromaždenia č. 44/82 vyhlásilo rok 1994 za Rok rodiny.

Biskupská synoda (zhromaždenie katolíckych biskupov sveta) sa už v roku 1980 zaoberala rodine. V roku 1981 vydal pápež Ján Pavol II. apoštolskú exhortáciu (povzbudenie) Familiaris Consortio.

Biskupská konferencia Slovenska zaradila v súlade s Rokom rodiny na rok 1995 tému duchovnej obnovy „O rodine“ . V tom istom roku vydal pápež 100-stranový list rodinám sveta.

V čom by mala spočívať **obnova rodín**?

Väčšina ľudí poznačená 40 rokmi marxizmu vidí riešenie v ekonomickom zabezpečení rodín. Je to však príliš malo. Najväčšia kríza rodiny vo svete je totiž práve v krajinách, kde rodiny ekonomické problémy nemajú. Riešenie spočíva v novom humanizme rodiny. Na prvé miesto sa musia dostať mravné hodnoty, výchova pravého svedomia a toto sa musí diať práve v rodine - svedomitou výchovou.

Chlapci a dievčatá, vy ste ľudia, ktorí budú vychovávať deti pre 3. tisícročie. I tento predmet by chcel byť príspevkom k novému humanizmu, k mravnej výchove Vás a cez Vás aj Vašich detí. Je samozrejmé, že mnohí z Vás ešte nemajú konkrétne plány na založenie rodiny. Možno niektorí budete nasledovať duchovné povolanie, ale všetci bez výnimky budete nejakým spôsobom spolupôsobiť na výchove novej generácie. A preto veríme, že pre nikoho z Vás nasledujúce témy nebudú zbytočné.

Rodinnú výchovu, môžeme rozdeliť na štyri časti:

1. predmanželské obdobie - prakticky sme ho už prebrali v rámci témy muž a žena, v tejto časti sa oboznámime iba s prípravou na manželstvo
2. manželstvo ako vzťah muža a ženy ešte bez detí - vysvetlíme si podstatu vzťahov, vytváranie spoločnosti, manželskú sexuálnu etiku, ale i právne a ekonomické aspekty.
3. rodičovstvo - do vzťahu muža a ženy pribudne ďalší prvok - dieťa.
4. výchova detí - rozdelíme ju na dve časti - základy vývinovej psychológie dieťaťa -základy pedagogiky v rodine

2. PRÍPRAVA NA MANŽELSTVO

Každá veľká vec v živote človeka si vyžaduje zodpovednú prípravu. Na maturitu sa pripravujeme 4 roky, na doktorát 5-6 rokov.

Čo si myslíte, koľko by mala trvať zodpovedná príprava na manželstvo?

Máme však na myslí nie tzv. moderné manželstvá, ktoré sa pri neúspechu rozídu a začínajú znova s novým partnerom. Pôjde nám o kresťanské manželstvo, chápané ako sviatosť, ktoré je účasťou manželov na Božej láske, ktorého podstatou je bezvýhradné a úplné darovanie sa jeden druhému. Takémuto rozhodnutiu na celý život (bez možnosti opravy) musí predchádzať skutočne zodpovedná príprava. Omnoho viac a poctivejšie sa študent pripravuje na skúšku, ktorú nemôže opakovať.

Otázka, ktorú by sme si mali vysvetliť, znie: Koľko má trvať takáto príprava? Týždne, mesiace, roky? Príprava na manželstvo je postupný a trvalý proces, ktorý začína už od narodenia. Formálne ho môžeme rozdeliť na tri fázy:

1. vzdialená;
2. blízka;
3. bezprostredná;

2.1. Vzdialená príprava

Začína sa narodením dieťaťa. Každý rodič, či si to uvedomuje alebo nie, je pre dieťa prvým pedagógom, ktorý ho pripravuje do života i do manželstva. Predovšetkým svojím príkladom, ale aj správnou výchovou. V čom spočíva?

- a) Rodičia musia pomáhať dieťaťu **objaviť vlastnú osobnosť a jej dôstojnosť**. Dieťa má v rodine zistiť, že si ho všetci vážia, že ho majú radi a že jeho život a zdravie má takú istú hodnotu ako každého iného. V príkrom rozpore s týmto je autoritatívna výchova, zachádzanie s dieťaťom ako s predmetom, kruté testy.
- b) V rodine sa u dieťaťa **vytvárajú skutočné citové a morálne hodnoty**, obdobie útleho detstva do 5 rokov je dominantné z hľadiska citu. Dieťa musí mať pocit lásky, bezpečia z blízkosti rodičov, súcít s trpiacim, musí sa naučiť mať radosť z radosti iného a pod.
- c) V oblasti morálnej je dôležitý **príklad rodičov**. Hodnoty, ktoré dieťa získava v útľom detstve, bude neskôr uplatňovať aj vo svojom manželstve. (Jednou z príčin rozpadu dnešných manželstiev je fakt, že až 40% dnešných mladých ľudí je citovo chudobných.)
- d) S morálnymi hodnotami veľmi úzko súvisí **vytváranie charakteru**. Ak dieťa vidí, že matka v obchode pokojne oklame, postupne stráca zmysel pre česťnosť. Ak otec naznačuje matke pri zvonení telefónu, že pre nikoho nie je doma, postupne rúca v dieťati pravdovravnosť. Ak rodičia cestou k starým rodičom hovoria pred dieťaťom, aká to bude zase nuda, dieťa stratí k nim úctu. Ak dieťa nevidí, že otec i matka uznávajú niekoho nad sebou, že si vedia kľaknúť, modliť sa a prosiť, nikdy nepochopia, čo je pokora a dôvera. Možno sa vám to všetko zdajú nepodstatné detaily, ale tu niekde sú korene bezcharakterných ľudí, ktorí vstupujú do manželstva.
- e) **Vzájomná úcta medzi manželmi**. Prejavy nežnosti a lásky, vzájomná ohľaduplnosť a pomoc, to sú iba niektoré prvky, ktoré formujú budúcu predstavu dieťaťa o svojom partnerovi. Chlapcom treba od malička vštepovať pohľad na dievča ako na budúcu matku, nie iba predmet rozkoše a užívania. Spravidla najmenšie problémy sú v rodinách, kde spolu vyrastajú súrodenci rôzneho pohlavia. Neznamená to však, že jedináčikovia alebo deti z nemiešaných súrodeneckých vzťahov nie sú schopné do manželstva.
- f) Mimoriadnu úlohu zohráva **duchovná a katechetická výchova**. Otázka vernosti, nerozlučiteľnosti manželstva, obetovanie sa za deti - to všetko sú prvky Božieho plánu manželstva, ktoré si deti musia osvojiť skôr, než doňho vstúpia. Popri ideále manželstva však rodičia musia zostať otvorení i voči zasväteniu sa dieťaťa Bohu. Je nesprávne na jednej strane nútiť dieťa ku kňazstvu, resp. rehoľnému životu, na druhej strane prekážať v povolani.

Toto všetko sú prvky, ktoré síce nie sú priamo zamerané na manželstvo, ale tvoria základný predpoklad pre šťastný život v rodine. Väčšina manželstiev trpí práve pre nedostatočnosť tejto prípravy.

2.2. Blízka príprava

Je to príprava mladých ľudí v období dospievania, ktorí raz v budúcnosti hodlajú uzavrieť manželstvo. Určitou časťou tejto prípravy chcú byť aj tieto hodiny etiky. Blízka príprava sa robí spravidla ešte bez konkrétneho partnera, čo je veľkou výhodou pretože možno o veciach hovoriť objektívne, bez citového ovplyvnenia.

Práve v období dospievania je treba veľmi otvorene hovoriť o všetkých problémoch a je veľkým darom pre každého mladého človeka, ak má v tomto období niekoho, komu dôveruje.

Čo má obsahovať?

- Človek v období puberty *hľadá svoje miesto v spoločnosti, formuje si svoje mravné a duchovné zameranie*, je schopný oduševniť sa za nejaké náboženstvo alebo mravný princíp. Preto musí dostať zodpovedne formulovanú a pravdivú ponuku názorov, z ktorých si môže vybrať. Tragédiou mnohých mladých ľudí je, že si osvoja hrubo skreslené a nepravdivé názory.
- Príprava na život vo dvojici.** Je treba, aby mladí pochopili manželstvo ako darovanie sa tomu druhému, a nie získanie toho druhého pre seba. Altruistické chápanie by malo vyústiť do predstavy spoločného „my“.
- Otázky sexuality a rodičovstva.** Je zarážajúce, koľko ľudí vstupuje do manželstva s úplne skreslenými názormi na sexualitu. Odsudzujú prirodzené plánovanie rodičovstva, hoci vôbec nepoznajú jeho podstatu. Je veľmi málo ľudí a inštitúcií, ktorí poskytujú mladým ľuďom zodpovednú sexuálnu výchovu. Zodpovednosť za nepripravenosť mladých nesú v prvom rade rodičia, ale i škola, spoločnosť a cirkev.
- Metódy výchovy detí.** Istý človek povedal: „Kedysi som mal šesť teórií o výchove detí a žiadne deti, dnes mám šesť detí a žiadne teórie o výchove.“ Isteže, každé dieťa vyžaduje individuálnu výchovu, predsa však existujú určité všeobecné pedagogické zásady, s ktorými by sa mal mladý človek už v tomto období oboznámiť.
- V neposlednom rade sem patrí aj **hospodárenie rodiny**. Pre dievča, ktoré nikdy nemuselo šetriť a počítať peniaze, nie je jednoduché zostavovať zrazu rodinný rozpočet a vyžiť z neho. Najmä v dnešnej dobe, keď sa mnohé rodiny dostávajú na hranicu sociálneho minima, je treba hospodáreniu rodiny venovať väčšiu pozornosť.

Blízka príprava vyžaduje zodpovedný a cieľavedomý prístup mladého človeka, hlavne jeho záujem, otvorenosť a ochotu prijímať.

Snáď netreba pripomínať, že spomínané otázky sexuality sú iba v rovine teoretickej. Podľa kresťanskej morálky patrí sexuálny život až do manželstva.

2.3. Bezprostredná príprava

Je to tá časť prípravy, ktorú si väčšina ľudí ako prípravu predstavuje. Ide teda o posledné mesiace a týždne pred sobášom. Treba povedať, že bezprostredná príprava na kresťanský sobáš je nutná podľa cirkevného práva a kňaz je povinný ju vykonať. Príslušný biskup stanoví pre svoju diecézu spôsob tejto prípravy. Aký čas pred sobášom by mala začať, z koľkých stretnutí by mala pozostávať a akým spôsobom by sa mala realizovať?

Bezprostrednú prípravu vykonáva kňaz (miestny farár, kaplán alebo kňaz), katechéta alebo laik - odborník poverený kňazom (lekár, psychológ, sexuológ, manželské dvojice...).

Čo má obsahovať bezprostredná príprava?

- Predovšetkým **otázky kresťanského učenia a morálneho spôsobu života**. Žiaľ, sú veľmi časté prípady, keď snúbenci neovládajú ani základné modlitby, resp. Desatoro, o morálke ani nehovoriac. Kňaz musí väčšinu času venovať tomu, aby ich naučil základné pravdy viery a nezostane mu čas na manželskú prípravu. Sú to prípravy ľudí, ktorí absolvujú krst, prijímanie i birmovku a potom si na kňaza spomenú až keď sa majú sobášiť. Cirkev ani takýmto „kresťanom“ neodmieta cirkevný sobáš, ale kňaz ho môže podmieniť podrobnejšou prípravou.
- Snúbenci by si mali uvedomiť **zodpovednosť a vážnosť kroku**, ktorý idú urobiť. Okrem tohto poučenia by im kňaz mal zdôrazniť, že cirkevný sobáš nie je iba právnická zmluva, ale sviatosť, ktorou mladí dostávajú milosť pomáhajúcu zvládnuť problémy.
- Mnohí mladí ľudia vstupujú do manželstva s minimálnymi alebo skreslenými **informáciami o ľudskej sexualite**. No ešte viac ľudí uzatvára cirkevný sobáš bez toho, aby vedeli niečo o **kresťanskej morálke manželského života** (stanovisko cirkvi k potratom, antikoncepcii, sterilizácii, plánovaniu rodičovstva). Je vhodné, aby poučenie robili príslušní odborníci, resp. manželské páry.
- Kňaz je povinný prebrať so snúbencami **celú liturgiu sobášneho obradu**, vysvetliť im, o čo v ktorej časti ide, a presvedčiť sa, či plne chápu zmysel jednotlivých odpovedí a prisah. Celý obrad musí prebiehať presne podľa predpisu, nemožno z neho nič vynechať ani zmeniť. V prípade, že sobáš prebieha v cudzom jazyku, ktorému jeden zo snúbencov nerozumie, je nutné postarať sa o úradného tlmočníka. Požiadavky vedomej účasti sú tak dôležité, že ich porušenie môže mať za následok neplatnosť obradu, a teda aj manželstva.

2.4. Deformácie prípravy

Povedali sme si, ako má správna príprava do manželstva vyzerať. Na záver si povedzme, ako často vyzerá v skutočnosti; ide teda o deformácie prípravy na manželstvo:

- a) **Príprava narýchlo**, často pod vplyvom tehotenstva. V snahe „zachrániť“ časť rodiny nástoja príbuzní na kňazovi, aby skrátil prípravu na minimum a aby sobáš bol čím skôr (kým to ešte na neveste nie je vidno).
- b) **Prehnaná starostlivosť o materiálne veci bezprostredne pred sobášom**. Kňaz pred vysviackou absolvuje duchovné cvičenia, aby si dobre zvážil zodpovednosť svojho životného kroku. Snúbenci pred sobášom namiesto toho zháňajú miestnosť, hudbu, tanier, pozývajú hostí, často už týždeň pred sobášom poriadne nespávajú a výsledkom je totálna vyčerpanosť a nezriedka aj absolvovanie svadobného dňa pod vplyvom liekov.
- c) **Tlak rodičov na snúbencov, aby uzavreli cirkevný sobáš**. Nezriedka ide o cirkevný sobáš dvoch ateistov, ktorí sa berú v kostole iba pod tlakom rodičov, či s ohľadom na starých rodičov. Takýto snúbenci berú sobáš iba ako povinné „divadlo pre rodinu“.
- d) **Ohlásenie sobáša kňazovi na poslednú chvíľu**. Kňaz je veľmi často postavený pred hotovú vec: už máme objednanú miestnosť, fotografa, hostí, zabité prasa a vy nás musíte zosobášiť. Na dôkladnejšiu prípravu prakticky nezostáva čas. Niekedy je to robené úmyselne, aby sa vyhlo príprave, málokedy z nevedomosti alebo zábudlivosti. V každom prípade je to nesprávne a kňaz, má právo takýto postup odmietnuť.

3. UZAVRETIE MANŽELSTVA

Keď sme hovorili o príprave na manželstvo, jasne sme konštatovali, že skutočné manželstvo so všetkými právami a povinnosťami začína až sobášom.

Čo je sobáš?

Pre niekoho veľmi jednoduchý administratívny akt, ktorému netreba prikladať veľkú dôležitosť. Istý priateľ mi rozprával o dvoch mladých, ktorí sa v ošúchaných rifliah vybrali na radnicu, tam sa stretli so svedkami a v úplnej tichosti sa zosobášili. Potom išli do reštaurácie, vzali si do obedára 4 obedy a tým ukončili svadobný deň. Opačným extrémom sú obrovské svadby na dedinách, kde sa za podstatné považuje množstvo hostí, jedla, prípadne kvalita hudby a zábavy. Pre nás, kresťanov, je však podstatou sobáša niečo iné. Sobáš ako zmluva medzi pokrstenými osobami má cirkevnú a sviatosťnú povahu. Pokrstený človek nemá právo vybrať si, či chce cirkevný alebo civilný sobáš. Cirkev má 7 sviatostí, ktoré predstavujú najdôležitejšie etapy v živote človeka. Ak medzi ne bolo zaradené aj manželstvo, znamená to, že pre veriaceho kresťana je to niečo mimoriadne dôležité. Iste ste už mnohokrát boli prítomní na sobáši v kostole. Pozorne ste sledovali vonkajšiu stránku obradu a unikla vám jeho podstata.

Podme sa teda spoločne zamyslieť nad podstatou cirkevného sobáša. Hoci tvorí jeden celok, jednu sviatosť, formálne ho môžeme rozdeliť na 3 faktory.

3.1. FORMA

Každý právny úkon, aby bol platný a účinný, má svoju formu a dôstojnosť, napr. maturita, promócie... Podobne aj sobáš musí spĺňať určitú formu, teda predpisy týkajúce sa priebehu obradu. Sviatosť si vysluhujú manželia navzájom za prítomnosti dvoch svedkov a svedka Cirkvi. Teda ak dostanete svadobné oznámenie, v ktorom bude napísané, že manželia si udelia sviatosť manželstva, nejde o omyl, ale o znalosť liturgie. Je to jediná zo 7 sviatostí, ktorú i za normálnych okolností neudeluje kňaz. Svedkovia sa zvyknú vyberať z rodín snúbencov, ale nie je to podmienka. Podmienkou však je, aby to boli veriaci ľudia. Piata osoba potrebná pre platnosť sobáša je spomínaný svedok Cirkvi (biskup, kňaz, diakon).

a) Predpísaný obrad.

Sobáš musí prebiehať presne podľa liturgického predpisu. Slová otázok a odpovedí neslobodno meniť (niečo vynechať alebo pridať). Snúbenci (resp. veriaci stránka) musí byť v stave milosti posväcujúcej, t.j. bez ťažkého hriechu. Po 2. vatikánskom koncile sa odporúča sobáš v rámci omše, no nie je to podmienkou. Liturgia umožňuje aj zosobášenie viacerých párov v rámci jednej svätej omše. Na sobáši má byť prítomná celá obec veriacich, nemá sa konať súkromne (tajne), ako často v minulosti. V súčasnosti už nie je potrebné, ani podľa zákona, absolvovať najskôr civilný sobáš. Cirkevný sobáš má platnosť aj z hľadiska štátu.

b) Kto je oprávnený byť ako svedok Cirkvi?

Treba hneď povedať, že to nemôže byť hociký kňaz. Podľa cirkevného práva je oprávnený sobášiť farár v mieste bydliska jedného zo snúbencov. V rámci farnosti môže farár poveriť svojho kaplána tým, že mu dá tzv. delegáciu. Stanú sa však aj také prípady, že dievča je napr. z Martina a chlapec z Nitry. Obaja sa dohodnú, že sa chcú sobášiť v Levoči. V tom prípade levočský farár potrebuje zvláštne povolenie (licenciu) od farára z Martina alebo z Nitry. Tieto povolenia nie sú iba formalitou, keďže miestny farár najlepšie pozná svojho farníka, udelením licencie do určitej miery garantuje, že nie sú prekážky pre uzatvorenie manželstva, prípadne, že snúbenci absolvovali zodpovedajúcu prípravu. Výnimočné postavenie má biskup, ktorý je oprávnený sobášiť na celom území svojej diecézy bez povolenia.

3.2. SÚHLAS

Veľmi často sa povie o snúbencoch, že si povedia svoje „áno“. Súhlas je teda podstatným aktom sobáša. Musí však spĺňať isté kritériá:

- v prvom rade musí byť **dobrovoľný**. Voľakedy bol porušením napr. únos, dnes to býva tlak zo strany rodičov, najmä v dôsledku tehotenstva nevesty.
- druhá podmienka je **bezpodmienečnosť**. Súhlas nesmie obsahovať žiadne podmienky, napr. ak nám to nebude klapať, tak sa rozídeme.
- treťou podmienkou je **jasnosť**. Ak mladomanželia hovoria svoj súhlas jasne do mikrofónu, celý kostol sa stáva svedkom ich záväzku.
Povedali sme si, že manželstvo je Božia ustanovizeň.

Kto chce byť cirkevne zosobášený, musí súhlasiť s **Božím plánom o manželstve**. Tento zahŕňa v sebe tri body:

- a) **vernosť**;
- b) **nerozlučnosť**;
- c) **prijatie detí**;

Ak jeden zo snúbencov nesúhlasí čo i len s jedným bodom, kňaz ich nesmie zosobášiť. **Ako možno nesúhlasiť?**

Napríklad na Západe sa šíria manželstvá, v ktorých si muž a žena tolerujú vedľajšie pomery. Ak by s týmto úmyslom vstupovali do manželstva, ide o porušenie vernosti.

Ďalším nešvárom sú tzv. manželstvá na skúšku (ak nám to nebude klapať, po roku-dvoch sa rozídeme). Ide tu o porušenie nerozlučnosti.

Veľmi vážnou podmienkou je i prijatie detí. Manželia nemajú právo svojvoľne a bez vážnej príčiny odmietat' deti. Je výlučným právom manželov rozhodnúť sa, koľko ich chcú mať, ale nesmú ich odmietnuť z egoistických dôvodov. Ak dvaja snúbenci dopredu povedia, že nechcú mať deti, nie je splnená táto podmienka a kňaz by ich nemal zosobášiť.

3.3. PREKÁŽKY

Donedávna, najmä na dedinách, existovali pred sobášom tzv. ohlášky. V určitých intervaloch pred uzavretím manželstva kňaz trikrát ohlásil úmysel snúbencov a vyzval veriacich, aby oznámili prípadné prekážky..

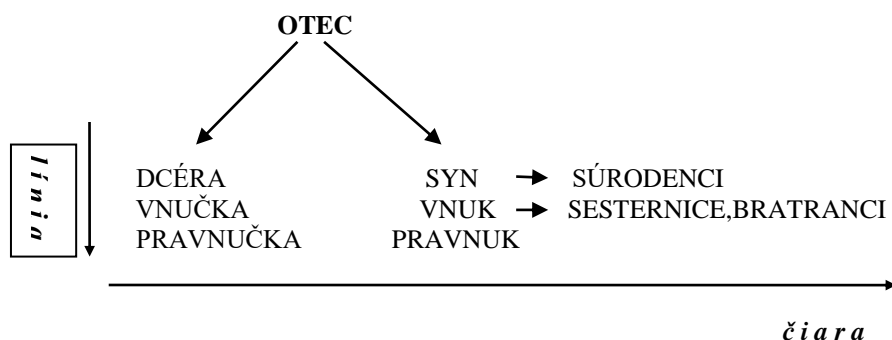
Aké to môžu byť prekážky?

Sú to vážne skutočnosti, ktoré môžu buď znemožniť uzavretie manželstva alebo spochybníť platnosť už uzatvoreného. Súčasný kódex kanonického práva (CIC - Codex iuris canonici 1983) pozná tieto prekážky:

- a) VEK - chlapec 16 a dievča 14 rokov;
Tieto vekové hranice sú dané pre celý svet, biskupská konferencia ich môže podľa potreby upraviť. U nás platí v súlade so štátnym právom 18 rokov pre chlapca aj dievča, vo výnimočných prípadoch so súhlasom rodiča, príp. zákonného zástupcu 16 r.
- b) ZDRAVOTNÝ STAV, IMPOTENCIA;
V zásade treba rozlišovať medzi impotenciou a neplodnosťou. Impotencia ako fyziologická neschopnosť pohlavného spojenia je vážnou prekážkou. Naproti tomu pri neplodnosti dochádza k úplnému pohlavnému spojeniu, ale sú nejaké prekážky oplodnenia, buď zo strany muža alebo ženy. Neplodnosť nie je prekážkou uzavretia manželstva. Vážnou prekážkou môže byť úmyselné zatajenie vážnej choroby (napr. AIDS).
- c) INÝ PLATNÝ MANŽELSKÝ ZVÄZOK
Cirkevné manželstvo je nerozlučiteľné, to znamená, že i manželia, ktorí nežijú spolu, sú viazaní manželským sľubom, a nemôžu uzavrieť právoplatný sobáš. Iná situácia je, keď bolo manželstvo vyhlásené za neplatné od začiatku na základe rozsudku cirkevného súdu. V takom prípade je možné uzavrieť ďalšie manželstvo
- d) ÚNOS
Dnes už nebýva častý, vyskytoval sa najmä v stredoveku. Išlo o získanie manželky násilím, čím bola porušená dobrovoľnosť súhlasu. Okrem fyzického nátlaku však môže byť i nátlak psychický alebo morálny (napr. rodičia na tehotnú dcéru).
- e) KŇAZSTVO
Prijatie sviatosti kňazstva vylučuje prijatie sviatosti manželstva. V gréckokatolíckej cirkvi síce existujú ženatí kňazi, ale postupnosť prijímania sviatostí musí byť opačná (najskôr sviatosť manželstva, potom sviatosť kňazstva).
- f) REHOLNÉ SĽUBY
Existujú časné a večné. Po noviciáte vo väčšine reholí nasledujú najprv sľuby časné na rok, na dva. Počas tohto obdobia je uzavretie manželstva nemožné, ale po skončení platnosti sľubu niet prekážok. Iné je to pri večných, ktoré zaväzujú až do smrti. Niektoré rehole majú okrem mužskej a ženskej vetvy ešte aj tzv. terciárov, kde môžu byť členmi aj manželia, resp. rodiny (napr. františkáni).
- g) PRÍBUZENSKÝ VZŤAH SNÚBENCOV
Každý človek zdedí po svojich predkoch určité negatívne genetické mutácie, ktoré však nemusia byť dominantné. Ak sa berú ľudia z blízkeho príbuzenstva, u ktorých sú tieto mutácie veľmi podobné, je veľký predpoklad, že sa stanú

dominantnými a potomstvo takéhoto manželstva bude nejakým spôsobom deformované. Typickými príkladmi v histórii sú niektoré šľachtické rody, kde sa v záujme zachovania modrej krvi dlhodobo sobášili príbuzní navzájom, napr. sesternice a bratrance... Výsledkom boli často degenerované deti (mentálne aj fyzicky). S podobným javom sa môžeme stretnúť i v niektorých odľahlých dedinách, kde sú všetci obyvatelia v bližšom alebo vzdialenejšom príbuzenskom vzťahu. Na základe týchto skúseností sa vyvinula veda zvaná EUGENIKA, ktorej výsledky rešpektuje aj cirkevné právo.

Otázka znie: **Do akého stupňa platí príbuzenstvo ako prekážka?**

Príbuzenstvo v línii je vždy prekážkou!

Čiara je prekážkou do 4. stupňa (nepočíta sa otec). Štvrtý stupeň je dišpenzovateľný biskupom. I on je však povinný zvažovať eugeniku.

h) ADOPTÍVNY VZŤAH

Je určitý druh príbuzenstva. Tu síce nie sú eugenické prekážky, lebo biologický rodičia sú iní, ale ak vyrastajú v jednej rodine, vytvára sa medzi nimi úplne iný vzťah (súrodenecký).

Povinnosť oznámiť prekážku zaväzuje každého kresťana pod ťažkým hriechom. Nie je možné zaujať tolerantný postoj (keď to im nevaďí, ja budem ticho).

Ak sa zistí prekážka už uzatvoreného manželstva, to neznamená, že manželstvo je automaticky neplatné. Je to iba podklad pre cirkevný súd, ktorý je zriadený v každej diecéze.

Na záver ešte raz zdôrazňujeme, že ani **cirkevný súd nemôže povoliť rozvod**. Môže iba vyhlásiť manželstvo za neplatné od samého začiatku.

4. MANŽELSKÉ SPOLUŽITIE

V minulých témach sme sa zaoberali prípravou a uzavretím manželstva. Predstavme si, že toto všetko máme šťastne za sebou. Poďme teraz hľadať podstatu šťastného manželstva. Iste nikto sa nežení a nevydáva preto, aby bol nešťastný, a predsa sa mnoho manželstiev vo veľmi krátkom čase rozpadá. Je to veľké nešťastie nielen pre samotnú dvojicu a ich deti, ale i pre celú spoločnosť. Existuje pomerne dosť literatúry, ktorá sa zaoberá manželským šťastím - spolužitím manželov. Veľká časť kníh a časopisov ho degraduje iba na otázku tela. V posledných desaťročiach sa dostáva do popredia psychológia, ktorá nielen konštatuje a diagnostikuje, ale i radí a vypracováva postupy správania sa. Iná časť sa zaoberá sociologickými problémami rodiny, prípadne jej hmotným zabezpečením. Iste, všetko toto je dôležité a my sa budeme každej zo spomínaných oblastí zvlášť venovať.

Kresťanský pohľad na manželstvo je však bohatší. Chápe manželstvo ako živé spoločenstvo muža a ženy podľa Božieho plánu. Ide tu, ako sme už spomínali, o zabudnutie na „ja“ a vytvorenie spoločného „my“. Tento zásadný prerod prináša nový spôsob života a z neho vyplývajúce nové vzťahy a nové situácie. Často počujeme názor: „No, už sa vydala, už je ruka v rukáve, už sa netreba snažiť.“ Manželstvo (sobáš) neznamena ukončenie vzťahu, ale práve naopak, jeho začiatok. Veď kto si môže rok, mesiac alebo dokonca týždeň po sobáši povedať, že sa už zbavil svojho egoizmu. Manželstvo je teda postupný proces vytvárania vzťahov, zvykania si na seba, ktorý trvá prakticky až do smrti. Isteže, sexualita (plodiaca schopnosť) má svoj vrchol v prvých desaťročiach manželstva, no vytvoriť dobré manželské spoločenstvo (spoločné my) sa niekedy nepodari ani do smrti.

Na začiatku manželského spolužitia zvyčajne býva svadobná cesta. Nie je to žiaden predpis alebo nutnosť. Ale prevažná väčšina párov ju absolvuje. Aký je jej cieľom? Muž a žena v prvých dňoch manželstva prechádzajú na iný spôsob života, musia si na seba privykať, prispôbovať sa, odriekať, čo i napriek veľkej citovej náklonnosti nie je vždy ľahké. Je veľmi vhodné, ak túto dôležitú fázu života prežijú niekde v ústraní, kde sú izolovaní od iných a môžu sa venovať jeden druhému. Tu nie je dôležité, aby to bolo zahraničie, komfort, hmotné zabezpečenie, ale ústranie, vzájomné pochopenie a láska. Účel by sa nesplnil, ak by svadobná cesta bola za účasti iných osôb, napr. rodičov, svokrovcov, známych... Ak sme toto pred sobášom odporúčali, tak teraz nastáva fáza intímneho spoznávania sa v dvojici. Mladý muž už nesmie žene povedať: „Idem hrať futbal“, ale má sa zaujímať aj o to, čo by rada robila jeho žena, čiže dohodnúť sa na spoločnom trávení času. Vždy si uvedomovať zodpovednosť i za toho druhého.

Človek je tvor cieľavedomý, nič nerobí alebo by nemal robiť bez cieľa. Tu je na mieste povedať si, aké sú **ciele manželstva**.

1) Poskytovať si vzájomnú lásku a zachovať vernosť.

Ide tu svojim spôsobom o právo byť milovaný, ale súčasne i o povinnosť milovať toho druhého. Vernosť je jasným dôsledkom skutočnej lásky, ale i jej predpokladom. Skutočná láska je nemožná, ak čo i len v myslí túžime po niekom inom. V príkrom rozpore s týmto cieľom je „tolerovať si“ ďalších partnerov, ako sa to, žiaľ, dnes často deje. Rovnako je týraním partnera, odopierať mu lásku (nemyslíme iba telesnú).

2) Sexuálne spolunažívanie.

Sexuálne spojenie manželov je vrcholným potvrdením vzájomnej lásky a tým i nesmiernym obohatením manželského vzťahu. Ak sme hovorili, že kresťanská morálka zakazuje sexuálny život pred manželstvom, v manželstve sa tento stáva jedným z hlavných cieľov. Aj tu má určité obmedzenia, o ktorých budeme hovoriť neskôr.

3) Mať spoločné potomstvo a spolu sa oň starať.

Pri uzatváraní manželstva sme si povedali, že prijatie detí je súčasťou Božieho plánu o manželstve. Dôležité je i slovo spoločné, ktoré vylučuje mnohé biologické techniky oplodnenia dnes tak rozšírené. Okrem splodenia sem patrí aj výchova a starostlivosť o dieťa až do dospelosti. Plné detské domovy jasne svedčia o tom, koľko manželov dnes tento cieľ trestuhodne zanedbáva. Pod spoločnou výchovou nemožno chápať finančný príspevok, ktorým si jeden z manželov „plní svoje povinnosti“.

4) Vzájomne si pomáhať.

Zdá sa to byť samozrejmosťou, veď väčšina zaľúbených mladých ľudí je ochotná splniť svojmu partnerovi všetko, čo mu vidí na očiach. Často však citovosť rýchlo vyprchá, z muža sa stane neobmedzený pán rodiny a zo ženy otrokyňa (alebo naopak).

Na začiatku dnešnej témy sme si povedali, že vstup do manželského života nie je jednoduchý. Keď chlapec nastúpi na vojnu, dievča do internátu, resp. do zamestnania, sú veľmi vďační, ak sa nájde niekto, kto im pomôže „aklimatizovať sa“, preklenúť počiatkové ťažkosti. Takúto starostlivosť potrebujú i mladé manželstvá.

Kto by sa mal o ne postarať?

- a) v prvom rade tí, ktorí majú najväčšie skúsenosti, teda iné **staršie rodiny**. Spravidla to bývajú *rodičia, svokrovci*, prípadne iní *príbuzní*, ale i rôzni *priatelia a známi*. Je prejavom nezrelosti a netaktnosti, ak sa v rámci takejto pomoci tvrdo zasahuje do nových manželstiev a je snaha všetko im nadiktovať.
- b) **Vytvorenie spoločenstva rodín**. Mnohí manželia sa usadia v neznámom prostredí (napr. na veľkých sídliskách), kde časom začínajú pociťovať tvrdú samotu. Veľkou pomocou býva vytvorenie spoločenstiev 3-4 rodín, približne rovnakého veku, ktoré si môžu pomáhať či už po stránke materiálnej, starostlivosti o deti ale i duchovnej. Cirkev veľmi odporúča vytváranie spoločenstiev, a to nielen pre mladé rodiny, ale pre všetkých kresťanov
- c) **Pomoc cirkvi**. Miestny farár by nemal byť iba úradníkom, ktorý zapíše mladomanželov do matriky a viac sa o nich nestará. Mnohí farári majú veľmi pekný vzťah k manželom a rodinám, navštevujú ich a snažia sa im pomáhať (rada, duchovná pomoc, ale i materiálne). Pekným príkladom takejto pomoci pre emigrantov boli v uplynulých desaťročiach slovenské misie v jednotlivých krajinách, kde kňazi boli veľmi ochotnými radcami, sprostredkovateľmi a pomocníkmi pre začlenenie sa do cudzieho prostredia.
- d) **Pomoc štátu (spoločnosti)**. Každá rozumná spoločnosť podporuje mladé manželstvá a rodiny tým, že pre nich vytvára vhodné materiálne a sociálne podmienky (pôžičky, prídavky na deti, daňové zvýhodnenie, umožňuje matkám venovať sa deťom...).

Na záver sa pozrime na manželstvo z troch základných stránok. Je to len formálne rozdelenie, pretože manželský vzťah je iba jeden, no zahŕňa v sebe veľa faktorov. Najdôležitejšie z nich sú tri, ktorým sa budeme venovať v ďalšom výklade:

- 1. osobno-psychická stránka;**
- 2. fyzicko-telesná;**
- 3. právno-ekonomická.;**

5. VYTVÁRANIE OSOBNÉHO SPOLOČENSTVA

Štatistiky rozvodov jasne dokazujú, že viac než 90% manželstiev zlyhá práve pre neschopnosť vytvoriť spoločenstvo osôb. Iba zvyšných 10% tvoria nezhody v sexuálnom živote, prípadne právne alebo ekonomické dôvody.

Už sme si spomínali, že najťažšie pri vzniku manželstva je zbaviť sa egoizmu a vedieť sa rozdávať druhým. To je vlastne podstata spoločenstva - spoločenstva manželov navzájom, ale i vo vzťahu k deťom, rodičom, príbuzným a ostatným ľuďom.

5.1. Vzájomné vzťahy manželov

Prvý a najdôležitejší bod tvoria vzájomné vzťahy manželov. Ich podstatu možno zhrnúť do niekoľkých bodov, ktoré však nevystihujú zložitost' a rozmanitosť každého manželstva.

a) *Premena zo zamilovanosti na lásku.*

Zamilovanosť je záležitosť spravidla citová a má egoistický charakter, kým skutočná láska je vec vôle a je altruistická. Ide tu teda o zásadnú premenu z ega na alter. Táto premena sa nedá uskutočniť v okamihu, je to dlhotrvajúci proces, ktorý často trvá do smrti. Krásnym príkladom skutočne vyzretej lásky sú staré manželské páry, ktoré po vychovaní detí prežívajú svoju starobu v príkladnej láske, ba u mnohých je badateľná i zamilovanosť (krásny citový vzťah, ktorý si zachovali po dlhé roky).

b) *Zmena myslenia z JA na MY*

Predstavme si mladomanžela, ktorý v nedeľu poobede príde za svojou ženou a vyhlási: „Ja idem na futbal.“ Ak to urobí viackrát, určite to nezostane bez odzvy. Skutočné „my“ totiž znamená, že musím už rozmýšľať aj za toho druhého, nemyslieť iba na seba bez toho, aby ma zaujímalo, čo bude robiť ten druhý.

c) *Prijat' partnera takého aký je.*

Michel Quoist hovorí: „Nemôžeš sa oženit' so svojim ideálom“ (ideál totiž neexistuje). Ani ja nie som ideálny, a preto nemám právo žiadať to od toho druhého. Musím si však ešte pred manželstvom veľmi jasne uvedomiť, aký charakter majú chyby môjho partnera. Môžem síce dúfať, že kvôli mne sa ich zbaví, ale na druhej strane mi musí byť jasné, že ak sa tak nestane (a to býva častejší prípad), budem sa musieť s nimi zmieriť. Ak snúbenec fajčí a ja to neviem prijať, nemala by som ísť do manželstva s presvedčením, že on prestane, čiže zväžiť si, či sú z mojej strany tieto prekážky prekonateľné alebo nie.

c) *Spoločný duchovný život.*

Rodina sa nazýva aj malá Cirkev. Cirkev je spoločenstvo, má spoločenský charakter, a preto by sa všetky náboženské úkony a prejavy mali robiť spoločne (spoločná modlitba, účasť na svätej omši, prijímanie sviatostí, slávenie sviatkov, služba blíznym a vôbec celý náboženský život). Z toho vidno, aký veľký problém môžu priniesť miešané manželstvá, keď každý verí nejako inak alebo jeden z manželov je neveriaci.

e) *Riešenie vzájomných konfliktov.*

Neexistujú manželstvá bez konfliktov. Ideálom manželstva je vedieť takéto konflikty riešiť včas a nie jednostranne (aby sa jedna strana cítila vždy ukrivdená). Veľmi odporúčanou zásadou je neprenášať spory do ďalšieho dňa. Už Židia v Starom zákone sa držali hesla: „Nech slnko nezapadá nad vašim hnevom“. Manželia, ktorí končia deň bez zmierenia zbytočne stupňujú napätie. Predstava, že nový deň sám vyrieši konflikt je naivná a nereálna.

f) *Vzájomná komunikácia.*

Na vojne platí, že bez spojenia niet velenia. Ak majú manželia spoločne žiť (vytvárať spoločenstvo), musia mať záujem jeden o druhého a o všetkom sa otvorene porozprávať. Reálna situácia je v mnohých rodinách opačná. Manžel príde unavený z práce, chce si oddýchnuť, prečítať noviny, manželka sa zase zaujíma, ako prežil deň. Muž to považuje za vypočúvanie a nezriedka vzniká z toho konflikt. Medzi manželmi by mala byť prirodzená komunikácia motivovaná úprimným záujmom, nie žiarlivým vypočúvaním.

g) *Vzájomná úcta, rovnoprávnosť.*

Mnoho mužov si veľmi zakladá na tom, že sú hlavou rodiny, mnoho žien to zasa preháňa z emancipáciou. Obidve stránky sa často utvrdzujú v svojom omyle v priateľských alebo pracovných kolektívoch a potom tým trpí manželská jednota a porozumenie. Je proti Božiemu plánu a nezlučiteľné s manželským „my“, aby sa jedna stránka akýmkoľvek spôsobom povyšovala nad druhú.

h) *Radostné očakávanie života.*

Plnosť manželstva (spoločenstva dvoch ľudí) sa dosahuje tým, že dávajú život tretiemu (dieťaťu). Radostne očakávané a chcené dieťa dáva vzťahu manželov novú, vyššiu kvalitu. Platí to však aj opačne. Nechcené dieťa považované za prekážku degraduje manželský vzťah, odhliadnuc od toho, že škodí aj samotnému dieťaťu.

5.2. Vzťahy k rodičom a príbuzným.

a) Spolu s partnerom si beriem jeho rodičov a príbuzných.

Nie je mysliteľné ani správne, aby sa mladí ľudia po sobášii úplne distancovali od svojich rodičov a príbuzných. Sú príležitosti, kedy sa s nimi musia stretnúť, byť v kontakte. Je potrebné zväziť už pred manželstvom, či dokážeme vychádzať s príbuzenstvom svojho partnera. Zvlášť dôležité je to vtedy, ak sa berú partneri z rôznych sociálnych vrstiev, národností alebo rás.

b) Odpúťanie sa od vlastných rodičov.

Je pravda, že si berieme aj rodičov a príbuzných, ale na druhej strane musí mať nová rodina určitú autonómiu (samostatnosť). Nie je rozumné, ak mladomanžel neustále kritizuje svoju ženu, porovnáva ju so svojou matkou a núti ju preberať všetky spôsoby, na ktoré bol zvyknutý doma. Rovnako mladomanželka by nemala robiť výčitky svojmu manželovi neustálym poukazovaním nato, že jej otec bol šikovnejší a vedel urobiť to alebo ono okolo domu.

c) Rovnako aj príbuzenstvo musí rešpektovať nezávislosť novej rodiny.

Sú časté prípady, keď sa svokra snaží neveste zasahovať ešte i do toho, čo si má kde uložiť v kuchyni a ako variť. Inokedy sa príbuzenstvo snaží („rodinné klany“) novej rodine nadiktovať štýl a spôsob života, ba i to, kedy a koľko detí majú mať.

Najdôležitejšie v týchto vzťahoch je, aby mladá rodina vedela alebo aspoň sa snažila vytvárať s ostatnými príbuznými spoločenstvo lásky v zmysle evanjeliovkej požiadavky Ježiša Krista „Aby všetci jedno boli.“ (Jn 17,21). Ak máme vytvárať spoločenstvo lásky zo všetkými ľuďmi, tým viac s tými, ku ktorým nás viažu príbuzenské putá. V príkrom rozpore s tým sú všetky ohovárania a rodinné klebety, ktoré nespájajú, ale delia. V posledných rokoch k nim pribudol ešte jeden rozdeľujúci faktor : politika. Zo začiatku milé rodinné slávnosti sa končia hádkami, ba i bitkami len preto, že časť rodiny obhajuje tú alebo onú politickú stranu, či hnutie.

5.3. Vzťah ku starým rodičom.

V poslednom čase sú starí rodičia systematicky vytlačaní z rodín a izolovaní v domovoch dôchodcov, kde žijú a často aj zomierajú opustení, hoci majú niekoľko žijúcich detí. Je to krutý dôsledok utilitaristického chápania rodín, ktoré sa zbavujú každého, kto im nemôže byť užitočný. Ešte v nedávnych dobách žili na dedinách pod jednou strechou 3, niekedy aj 4 generácie. Na istom švédskom modernom sídlisku robili psychológovia výskum a zistili, že deti, ktoré nepoznajú starých rodičov sú do určitej miery ochudobnené. Iste aj vy poznáte z vlastnej skúsenosti alebo zo svojho okolia krásne vzťahy vnukov a starých rodičov. Práve starí rodičia sú tí, ktorí sa deťom s láskou venujú a majú na ne čas. Sú na svoje vnúčenice hrdí a často o nich rozprávajú. Nie nadarmo sa v Písme hovorí, že „korunou starcov sú deti ich detí“.

5.4. Vzťahy k deťom.

Vytváranie osobného spoločenstva s deťmi je najdôležitejšia i najťažšia stránka manželstva. Je to umenie vychovávať, spolupracovať s Bohom na vytváraní nového človeka (tu vidíme, akým nezmyslom je ateistická výchova). Ak je Božou vôľou, aby rodičia vychovávali svoje deti, tak určite im dá k tomu aj potrebné milosti a poskytne pomoc. Je potrebné, aby rodičia prejavovali záujem formou modlitby, prijímania sviatostí a celkovo náboženským životom.

O výchove budeme ešte podrobne hovoriť ďalej.

6. FYZICKO-TELESNÁ PODSTATA MANŽELSTVA

Po vytváraní osobného spoločenstva v duchu lásky je druhou najdôležitejšou úlohou manželstva a rodiny služba životu, čiže spolupráca s Bohom na vytváraní nového človeka. Donedávna Cirkev hovorila o tejto problematike málo. Tieto témy sa považovali za tabu. V druhej polovici nášho storočia začali z rôznych strán sústredené a premyslené útoky namierené proti rodine i proti životu propagujúce praktický hedonizmus. Cirkev bola nútená povedať jasne svoje stanovisko. Prvým významným dokumentom, ktorý vzbudil obrovský záujem, ale i odpor, bola encyklika Pavla VI. **Humanae vitae** (1968).

Na tieto myšlienky nadväzuje terajší pápež Ján Pavol II, ktorý sa tejto problematike venuje podrobne a často. Vychádza z tzv. **personalistickej etiky**, ktorú sme už prebrali vo vzťahu muža a ženy. O týchto témach vydal apoštolskú exhortáciu **Familiaris consortio**, hovoril o nich na pokračovanie v rámci stredajších audiencií, sú obsahom **Listu rodinám**, ktorý vydal a sú predmetom encykliky **Evangelium vitae** o ochrane ľudského života. Poďme teraz k podstate postoja Cirkvi k odovzdávaniu života.

Prečo vôbec Cirkev zaujíma k nej stanovisko?

Boh stvoril Človeka ako muža a ženu a je Božím plánom, aby prokreácia prebiehala tak, ako ju stvoril. Keď čítame dokumenty Cirkvi, musíme si byť vždy vedomí toho, že autorom manželskej sexuálnej etiky je Boh (Cirkev ju iba hlása). Preto sú nezmyselné tlaky na pápeža, aby zmenil svoj zásadný postoj voči potratom a antikoncepcii.

Smutným javom civilizovaného sveta v súčasnosti je tzv. **anti-life mentality**. Skrýva sa pod rôzne nálepky, ktoré sa naoko zdajú byť pochopiteľné, rozumné a správne, no pod povrchom vždy skrývajú jeden jediný dôvod - sebeckosť človeka. Neochotu rodiť deti skrývajú dnešné rodiny pod ekonomické, politické a demografické dôvody. Je rozumné počkať s narodením dieťaťa vo vojnu skúšanej Juhoslávií alebo v Afrike, kde ľudia zomierajú hladom, ale nie je dostatočným dôvodom obava, že vojna sa môže rozšíriť aj k nám alebo že hrozí preľudnenie Európy. Štatistika totiž presvedča o pravom opaku. Inou formou sebeckosť je neochota deliť sa s deťmi, či už ide o majetok, ubytovacie priestory alebo čas.

Masovokomunikačné prostriedky suverénne propagujú **spotrebnú mentalitu**. Mať čo najviac za každú cenu (i za cenu nenarodenia vlastného dieťaťa).

Svoju úlohu v mentalite proti životu zohral aj **ateizmus uplynulých rokov**, ktorý odstránil etické zábrany. Výsledkom sú milióny potratov, redukované odovzdávania života iba na biologickú oblasť. Kresťanské rodiny sú povolané prekonávať túto mentalitu vlastným príkladom, propagovať krásu života i zásady kresťanskej etiky v manželstve.

Dostávame sa teda k podstatnej otázke dnešnej témy: *Je v manželstve všetko dovolené?* Mnohí ľudia si vysvetľujú cirkevný postoj veľmi zjednodušene: pred sobášom nie je povolené nič, po sobáši všetko. Aby sme pochopili podstatu, potrebujeme si ozrejmiť základné pravidlo kresťanskej sexuálnej etiky v manželstve: „Nemožno umelo oddeliť spojenie manželov a plodenie“. Rozoberme si túto vetu podrobnejšie: nie každé spojenie manželov musí mať za následok splodenie života. Spojenie má okrem plodivej i ďalšie funkcie, najmä vytvorenie manželskej lásky. Dôraz dávame na slovíčko umelo. Umelé bránime plodeniu, ak používame antikoncepciu, sterilizáciu alebo potrat. Umelým oddelením však nie je, ak z oprávnených dôvodov využívame neplodné dni (prírodná metóda).

Iným spôsobom porušenia tohoto pravidla je, ak chceme umelými prostriedkami dosiahnuť plodenie, ale bez spojenia manželov. Sem patria všetky druhy umelého oplodnenia.

Na záver treba ešte povedať, že kresťanské spoluzitie sa ani v manželstve nezaobíde bez zdržanlivosti, čistoty a cudnosti.

6.1. ENCYKLIKA HUMANAЕ VITAE

Iba málo pápežských dokumentov vyvolalo vo svete takú odozvu, toľko búrlivých diskusií a treba povedať, že i toľko odpadnutí od viery ako práve táto encyklika Pavla VI., ktorá vyšla v roku 1968. Týka sa totiž problému odovzdávania ľudského života, ľudskej sexuality a morálky manželského spoluzitia. Encyklika začína slovami: „Odovzdávanie ľudského života je veľmi vážna úloha, manželia ňou slobodne a vedome spolupracujú s Bohom - Stvoriteľom.“

Mnohí si kladli otázku, prečo sa Cirkev a pápež vyjadruje k tomuto problému až v 20. storočí. Či predtým problémy v tejto oblasti neboli? Plnenie tejto úlohy (odovzdávať život) spôsobovali svedomiu manželov vážne problémy v každej dobe. Najnovší vývin ľudskej spoločnosti však priniesol také zmeny, na ktoré bolo nutné reagovať:

a) *Rýchly rast populácie.*

Je to obnovovanie už spomínaného maltuzianizmu, ktoré hlása, že ľudstvo na Zemi rastie rýchlejšie ako prostriedky na obživu, a preto hrozí svetu preľudnenie a hlad. Vlády ako aj medzinárodné organizácie sa snažia čeliť tomuto problému stále radikálnejšími opatreniami. Napr. v septembri 1994 sa v Káhire uskutočnila konferencia OSN, ktorá sa snažila uzákoniť obmedzovanie pôrodnosti krajín tretieho sveta pomocou antikoncepcie, sterilizácie a potratu.

b) *Narastanie požiadaviek v ekonomickej oblasti, vzdelávaní a výchove mládeže.*

Mnohí dnes tvrdia, že súčasné okolnosti neumožňujú primerane sa postarať o väčší počet detí. Je zaujímavé, že populácia rapídne klesá práve vo vyspelých krajinách. I na Slovensku za posledných 5 rokov (1990-1995) klesol index pôrodnosti z 1,89 na hrozivých 1,5. (Na zachovanie populácie je nutný index 2,1.)

- c) **Radikálna zmena pohľadu na osobu ženy** a jej úlohu v ľudskej spoločnosti, ako aj na hodnotu manželskej lásky. Prehnaná emancipácia žien, snaha realizovať sa všade, len nie v rodine, typicky utilitaristické a egoistické manželstvá.
- d) **Pokrok v ovládaní prírodných síl, ľudskeho tela aj duchovných schopností.**
Človek vo svojej namyslenosti chce riešiť svoje problémy lepšie než Boh.

Ďalšia otázka sa týka kompetencie Cirkvi. Akým právom Cirkev hovorí do problémov, ktoré sa týkajú sexuality a psychiky človeka. Odovzdávanie života i celá sexuálna výchova sa dnes zredukovala na oblasť telesnú, nanajvýš psychickú. Podstata však spočíva v etických a morálnych princípoch, ktoré rozhodne patria do kompetencie učiteľského úradu Cirkvi.

Manželstvo nevzniklo náhodou, pôsobením slepých prírodných síl, ale ho ustanovil Boh - Stvoriteľ, aby v ľuďoch uskutočnil plán svojej lásky. Človek teda v manželskej láske nie je oprávnený počínať si svojvoľne, ale má zodpovedne spolupracovať s Bohom. Zopakujme si teda znaky manželskej lásky, ktorú sme už vlastne prebrali:

- ľudská láska, čiže zmyslová aj duchovná;
- úplná láska;
- verná a výlučná láska až do konca života;
- plodná láska;

Skôr ako prejdeme k podstate, pripomeňme si, v čom spočíva **zodpovedné rodičovstvo**:

- 1) brať do úvahy **biologické procesy v tele človeka**, poznať ich funkcie a rešpektovať ich;
- 2) potrebná **nadvláda rozumu a vôle** nad vrozenými pudmi a náruživosťami;
- 3) veľkodušné **prijatie väčšieho počtu detí** pri zohľadnení fyzických, ekonomických, psychických a sociálnych podmienok;
- 4) vnútorný **vzťah k objektívnemu mravnému poriadku**, ktorý ustanovil Boh, ktorého pravým vysvetľovateľom je správne svedomie;

Podstatné učenie encykliky:

1. úkony, ktorými sa manželia čisto a intímne spájajú sú **čestné a dôstojné**;
2. manželský styk je oprávnený aj vtedy, ak sa z príčin nezávislých od vôle manželov predvída, že budú neplodné, pretože zostáva ich zameranie na **zvýraznenie a posilnenie manželského zväzku**;
3. Boh ako múdry stvoriteľ vložil do ľudskeho tela možnosť ako z rozumných príčin vytvoriť **odstup medzi jednotlivými pôrodmi**;
4. akýkoľvek manželský akt však musí zostať **otvoreným na odovzdávanie života**;
5. podľa Božieho plánu má manželský akt **dva významy, ktoré človek nesmie oddeliť**
 - spojivý
 - plodivý;

Ak používame antikoncepciu alebo sterilizáciu, zachováme význam spojivý, ale prekážame plodivému, naopak umelým oplodnením prichádza k plodeniu bez spojenia.

Nedovolené spôsoby regulovania pôrodnosti:

- **priamy potrat**, hoci aj vykonaný z terapeutických dôvodov;
- **priama sterilizácia**, či už trvalá alebo dočasná u mužov i žien;
- **akýkoľvek zásah**, ktorý buď vzhľadom k predvídanému manželskému styku, pri jeho uskutočňovaní, alebo v priebehu jeho prirodzených následkov (všetky druhy antikoncepcie); *sleduje ako cieľ alebo ako prostriedok znemožniť splodenie života*

Nie je možné prijať mienku, že treba voliť menšie zlo. Nikdy nemôže zo zla vzísť dobro. Neplatí ani názor, že manželia po splnení svojej plodnosti sú oprávnení používať antikoncepciu. Jediná možnosť regulácie počatia, ktorá je v súlade s katolíckou morálkou a s Božím zákonom je využívanie neplodných dní.

Treba však upozorniť na to, že aj táto metóda má svoje mravné obmedzenia. Ak sa manželia pri sobášii zaväzujú s láskou prijať deti, nie je možné, aby to odmietali bez vážnej príčiny, hoci i s použitím prirodzených metód.

Záverom pápež vyzýva:

- 1) *každého človeka* na ovládanie pudov rozumom a vôľou, cvičenie sebaovládania rozumnou askézou, disciplínu čistého manželského života;
- 2) *verejnú moc*, aby vytvárala priaznivé ovzdušie pre výchovu k čistote, dbala na mravy, chránila rodinu a nezasahovala do nedotknuteľných práv rodiny (počet detí, spôsob výchovy);
- 3) *vedcov*, aby sa sústredili na mravne dovolenú kontrolu pôrodnosti, na čo najspoľahlivejšiu indikáciu prirodzených cyklov;
- 4) *kňazov a biskupov*, aby učenie Cirkvi o manželstve a sexualite podávali úplne a jasne;

6.2. Prirodzené plánovanie rodičovstva

Je zrejmé, že kresťanská morálka pripúšťa sexuálny život až v platne uzatvorenom manželstve. Nemá zmysel hovoriť o akejkolvek regulácii, či obmedzovaní počatia mimo manželstva. V manželstve sa však sexuálny život stáva nutnou podmienkou naplnenosti takéhoto zväzku a prijatie detí nutnou súčasťou manželského sľubu.

Vieme, že nie každý pohlavný styk vedie k počatiu, ale má slúžiť k upevneniu lásky partnerov. Na druhej strane katolícka morálka prezentovaná v encyklike *Humanae Vitae* zakazuje všetky druhy antikoncepcie.

Ako teda regulovať počatie v súlade s Božím plánom a učením Cirkvi?

V súčasnosti najdokonalejšou metódou je prirodzené plánovanie rodičovstva (**Natural Family Planning**), ktoré využíva cyklus daný do tela ženy Stvoriteľom.

Prv než naznačíme, na čom je metóda založená a ako ju používať, uvažujme nad otázkou, prečo používať prirodzené plánovanie a nie antikoncepciu. Pokúsme sa pochopiť tieto argumenty a prijať ich za svoje.

- a) I napriek pôsobivej reklame na antikoncepcné prostriedky všetkých typov žiadny z nich nie je tak „ekologický“ ako prirodzená metóda. Všetky majú ako každý liek, či chemikália vedľajšie účinky na organizmus.
- b) Všetky prostriedky mechanickej antikoncepcie svojím spôsobom narušujú prirodzenú krásu a bezprostrednosť manželského aktu.
- c) Antikonceptíva sú zdrojom obrovských príjmov farmaceutických firiem. (Len v USA sa ročne dáva na antikoncepciu viac ako miliarda dolárov.)
- d) Ani najdokonalejšia antikoncepcia nemá vyššiu spoľahlivosť než prirodzená metóda. (100-percentnú spoľahlivosť majú iba chirurgické metódy, napr. sterilizácia muža alebo ženy.)
- e) Kým antikonceptíva iba zabraňujú otehotneniu, porozumenie plodnosti ženy pomocou prirodzenej metódy umožňuje i urýchlenie chceného tehotenstva.
- f) Dlhodobé používanie antikoncepcie spôsobuje niekedy ťažkosti pri obnovení schopnosti plodenia. Prirodzená metóda tento nedostatok vylučuje
- g) Prirodzená metóda umožňuje absolútne slobodné rozhodovanie manželov nezávisle od lekára, pomôcok a liekov.
- h) Prirodzená metóda maximálne rešpektuje úctu k novému životu, dieťa je prakticky bez ohrozenia. V ostrom protiklade stoja tzv. abortívne antikonceptíva, ktoré priamo likvidujú počatý život.

- i) Prírodná metóda je založená na sebazpoznaní po stránke biologickej, ale aj psychickej. Poznanie cyklu ženy je dôležité i pre manžela - umožňuje mu vcítenie sa a lepšie pochopenie ženy.
- j) Prírodná metóda rozvíja sebakontrolu a sebaúctu potrebnú pre čnostný život každého muža a ženy.
- k) Dieťa pri prirodzenom plánovaní nie je chápané ako prekážka, ktorú treba odstrániť, ale ako dar.
- l) Prírodná metóda je rešpektovaním stvoriteľského plánu s človekom, lebo je založená na cykle plodnosti danom do tela ženy Bohom.

Mnohí ľudia porovnávajú prírodnú metódu s antikoncepciou. Skúsme zväziť niektoré PRE a PROTI antikoncepcie.

PRE

- *Obe majú spoločný cieľ* - zamedziť počatiu. Ak chceme získať auto, môžeme si ho kúpiť alebo ukradnúť. I tu je cieľ rovnaký - vlastniť ho.
- *Čo človek technicky dokáže, to je dovolené*. V tomto zmysle by sme nemohli mať výhrady ani voči použitiu atómovej bomby, či požívaniu drog.
- *Človek nedokáže žiť zdržanlivo*. V každom manželstve sú obdobia, niekedy dosť dlhé, ktoré vyžadujú pohlavnú abstinenciu (choroba, pracovný pobyt, vojenská služba...). Takéto chápanie sa často snaží ospravedlniť aj neveru, či verejné domy. Naproti tomu tisíce zasvätených osôb počas dlhých storočí jasne dokazujú, že možno žiť i v úplnej zdržanlivosti bez akejkoľvek ujmy na zdraví.
- *Voľba antikoncepcie ako menšieho zla v porovnaní s potratom*. Je nutné voliť nejaké zlo?
- *Účel svätých prostriedkov* - antikoncepcia je nutná v záujme manželského šťastia. Možno dosiahnuť skutočné a trvalé šťastie v rozpore s Božím zákonom?

PROTI

- Pri antikoncepcii dochádza k neprirodzenému deleniu síl, oddeleniu jednoty úmyslu a činu, spojenia a plodenia.
- Antikoncepciou sa porušuje bezpodmienečnosť manželskej zmluvy : „Prijímam ťa v tele, ale nie s tvojou plodnosťou.“ (podmienka).
- Antikoncepciou narušujeme „ekologickú rovnováhu morálky“. Tak ako umelý zásah naruší rovnováhu v prírode (ekologické katastrofy), i narušenie celistvosti manželského aktu časom vyústí do vážnych dôsledkov - egoizmu stupňujúcemu sa až po rozpad manželstva a rodiny.
- Štatistiky jasne ukázali, že rozvoj antikoncepcie nepriniesol očakávané zníženie potratov, práve naopak. Nefunguje ako prevencia.

Používanie prírodných metód veľmi pozitívne vplýva aj na budovanie manželských vzťahov:

- manželia spoločne sledujú známky plodnosti a spoločne rozhodujú o spôsobe prejavu vzájomnej lásky (teda nie iba z vôle muža alebo ženy);
- manželia si spoločne budujú správny hodnotový systém (nie iba telesnosť, ale i ovládanie sa a obeta);
- periodická zdržanlivosť je liekom na presýtenie či zovšednenie sexu;
- každý cyklus v tele ženy predstavuje akési skrátené obdobie ich vzťahu - od dvorenia, cez citovú náklonnosť a nepohlavné prejavy lásky až po sex ako vyvrcholenie vzťahu. Je to dobrý spôsob na oživenie vzájomných vzťahov. Manželia sa tak stávajú „znovu milencami“.
- veľmi dôležitá je otvorenosť komunikácie manželov na túto tému, ktorá vedie k vzájomnému porozumeniu a harmónii;

- dôležité je, aby obaja partneri prijali rozhodnutie o prirodzenom plánovaní rodičovstva za vlastné. Je totiž založené na súlade, láske a porozumení, ktoré sú v protiklade s akýmkoľvek donucovaním. Správnym motívom nie je ani výhradná poslušnosť Cirkvi.
- so slobodným rozhodovaním ide vždy ruka v ruke aj zodpovednosť. Je nutné vylúčiť zo vzťahu egoizmus a čisté užívanie. Sex musí byť vždy v službe skutočnej lásky.

Po zodpovedaní otázky, prečo používať prirodzenú metódu za účelom regulácie plodnosti je namieste v krátkosti uviesť, na čom je založená

Ženský cyklus plodnosti má 20-40 dní a delí sa na tri fázy:

- a) neplodnosť pred ovuláciou (uvoľnením vajíčka), začína sa menštruáciou;
- b) plodná fáza trvajúca 5-7 dní;
- c) neplodnosť po ovulácii;

Podstatou všetkých prirodzených metód je čo najpresnejšie stanoviť obdobie plodnosti a počas neho sa zdržať pohlavného spojenia. Zatiaľ najdokonalejšou metódou indikácie plodného obdobia je tzv. symptotermálna metóda, ktorá sleduje komplexne **štyri ukazovatele**:

- a) hlien hrdla maternice (farba, priehľadnosť, viskozita);
- b) otvor krčku maternice (veľkosť otvoru a konzistencia krčku);
- c) ovulačná bolesť (pred, počas alebo krátko po ovulácii);
- d) priebeh bazálnej teploty (po ovulácii nárast o min. 0,2 °C);

Ženám sa odporúča sledovať cyklus plodnosti formou pravidelných záznamov už pred manželstvom, a tak dokonale spoznať a presne stanoviť príznaky plodnosti. Pri správnom používaní tejto metódy sa uvádza percento spoľahlivosti 96-98% (vyššiu nemajú žiadne antikoncepčné metódy).

V tejto kapitole sme podstatnú časť venovali prvej otázke - prečo používať prirodzené metódy regulácie plodnosti a nie antikoncepciu. Pochopenie a osvojenie si filozofie prirodzeného plánovania rodičovstva je totiž základom pre rozhodnutie používať ho. Biologické detaily i metodické postupy je možné ľahko naštudovať z odbornej literatúry alebo absolvovať kurz s vyškoleným inštruktorom.

Logickým dôsledkom by malo byť i šírenie myšlienky prirodzeného plánovania rodičovstva vo svojom okolí, vydávanie vlastného svedectva, boj proti stále sa šíriacej mentalite pôžitkárstva a smrti.

7. PRÁVNA A EKONOMICKÁ OBLASŤ MANŽELSTVA.

Donedávna bol nutný pred cirkevným sobášom civilný sobáš na národnom výbore. Jeho hlavným zmyslom bolo právne realizovanie zväzku, ktoré sa potvrdzovalo zápisom do matriky. Dnes postačuje cirkevný sobáš, ale zápis do matriky ako právny akt zostal.

Prečo je dôležité, aby bol manželský zväzok uzavretý na základe právneho aktu? Mužovi a žene týmto okamihom vznikajú určité práva a povinnosti vymedzené zákonmi o rodine. V súčasnosti sú platné Z. č. 94/1963 a č.66/1983. Oba sú ešte zo socialistickej éry, no napriek tomu zvyrazňujú celistvosť a nerozlučiteľnosť rodiny. Z hľadiska civilného pripúšťajú možnosť rozvodu, ktorý je možný iba na základe súdneho rozhodnutia. (Právny akt môže byť zrušený iba ďalším právnym aktom). Povieme si teraz v krátkosti, čo vyplýva z týchto zákonov pre muža a ženu z hľadiska práva. Vysvetlíme si základné majetkovoprávne vzťahy manželov a zásady ich hospodárenia.

7.1. Muž a žena z hľadiska práva

a) rovnaké práva a povinnosti

Muž a žena sú si pred zákonom úplne rovnocenní, neexistujú mužské práva alebo ženské povinnosti, všetko sa rovnakým dielom dotýka oboch.

b) povinnosť žiť spolu a byť si verní

Muž a žena sa nemôžu svojvoľne rozísť, resp. žiť každý zvlášť, podľa zákona sú povinní byť si navzájom verní. Ak niekto v demokratickej spoločnosti kandiduje vo voľbách, musí počítať s tým, že sa budú podrobne skúmať jeho rodinné pomery. V prípade zistenia nezrovnalostí je tento človek politicky znemožnený. V socialistickej ére sa politici snažili aspoň navonok vytvoriť zdanie harmonického manželstva.

c) vzájomná pomoc

Manželia sú si povinní navzájom pomáhať. Pred zákonom neexistujú tzv. mužské a ženské práce, obidvaja manželia sa musia podieľať rovnako. To nevylučuje možnosť ich osobnej dohody.

d) vytvorenie zdravého rodinného prostredia

Nemyslí sa tým osobná hygiena a sterilizácia bytu, ale morálne ozdravenie rodín. Je protizákonné a postihnutelné, ak si napr. matka vodí do bytu náhodné známosti, s ktorými popíja alkohol alebo droguje. K zdravému rodinnému prostrediu neprospievajú ani voľne pohodené porno časopisy alebo prístupné videokazety tohoto zamerania.

e) spoločné rozhodovanie o záležitostiach rodiny

Žiadny z manželov nemá právo sám rozhodovať, ale ani pohodlne sa zbaviť zodpovednosti v prospech druhého. Samozrejme ide o vážne rozhodnutia, čo sa týka kúpy, predaja, zamestnania, výchovy detí...

f) vzájomná zastupiteľnosť v niektorých právnych úkonoch

Napr. je jedno, či voči škole vystupuje ako zástupca dieťaťa otec alebo matka, alebo či sa jedná o prevzatie doporučenej zásielky. No sú oblasti, kde zastupiteľnosť nie je možná (zásielka do vlastných rúk, trestná zodpovednosť za svoje činy atď.).

g) spoločné užívanie príjmov

Žena i muž majú rovnaké právo na užívanie príjmov, bez ohľadu na to, kto ich zarobí. Podrobnejšie o tom pri hospodárení rodiny.

h) rovnaký podiel a jednotná výchova detí

Veľa mužov má snahu zredukovať svoje otcovské povinnosti na zarábanie peňazí a prenechať celú zodpovednosť za výchovu matke. Z hľadiska práva to však nie je možné. Napr. v prípade trestného činu dieťaťa nesú rovnakú zodpovednosť obaja (neobstojí výhovorka, že vychovávala matka).

7.2. Majetkovoprávne vzťahy manželov

Z hľadiska práva existujú v manželstve dva druhy majetku

a) osobné vlastníctvo

To sú veci získané preukazne pred manželstvom (napr. auto, dom). Ďalej sem patrí majetok nadobudnutý v manželstve dedičstvom alebo darom jednému z manželov (napr. ak manžel zdedí veľké peniaze, manželka podľa práva nemôže s nimi disponovať. Samozrejme láska hovorí niečo iné.).

b/ bezpodielové spoluvlastníctvo

Patrí sem všetko, čo bolo nadobudnuté v manželstve, pričom nezáleží na tom, kto to zarobil. V prípade rozvodu sa takýto majetok delí na tzv. ideálne polovice.

7.3. Hospodárenie manželov

a) spoločná pokladnica

Vyplýva zo spoločných príjmov. V normálnej rodine by nemali byť peniaze, o ktorých žena nevie, tak isto je trápne keď hospodária každý samostatne a dohadujú sa, z koho kávy ponúknu host'a.

b) nevýdeľovanie partnera

Často sa stretávame s mužmi, ktorí dostávajú od ženy týždenné vreckové, ak potrebujú na niečo viac, musia si vypýtať. Aj v tejto oblasti by vzťahy mali byť založené na rovnoprávnosti a vzájomnej dôvere. Pochopiteľne iná situácia nastane, ak manžel pije, alebo utráca zbytočne všetky príjmy.

c) neplatí: „kto viac zarába môže viac míňať“

Ak napr. muž zarába 10 000,- Sk a žena 5.000,- Sk, nemá muž žiadny nárok míňať raz toľko ako žena. Rovnako je to aj v prípade, že žiteľkou rodiny je žena.

d) vyživovacia povinnosť manželov navzájom i voči deťom

Ak jeden z manželov z vážnej príčiny nepracuje, (choroba, nezamestnanosť, ale nie lenivosť), je partner povinný ho vyživovať. Obaja rodičia sú povinní vyživovať svoje deti až do dospelosti a to i v prípade, že si to deti nezaslúžia (delikventi, násilníci). Treba ešte spomenúť, že tu neplatí reciprocita (vzájomná návratnosť). Manželka ako žiteľka rodiny nemôže manželove výdavky písať na účet a vymáhať si ich vrátenie. Podobne rodičia nemajú právny nárok na vrátenie peňazí vynaložených na deti. Existuje však morálny záväzok postarať sa o svojich rodičov.

Právna a ekonomická stránka sa týka najmä rozvrátených rodín a rodín v kríze. Harmonické manželstvá a rodiny nepotrebujú, aby im zákon predpisoval, že majú žiť spolu a byť si verní, že majú spoločne vychovávať deti, užívať majetok a hospodáriť. Právo v manželskom zväzku sa teda uplatňuje tam, kde chýba láska. Je to inými slovami povedaný známy výrok sv. Augustína: „**Miluj a rob čo chceš**“.

8. KONFLIKY V MANŽELSTVE

Pánovi farárovi prišla dvojica mladých ľudí oznámiť, že sa chcú brať. Pán farár sa ich spýtal:

„Už ste sa niekedy pohádali?“

„Ešte zatiaľ nie.“ Znela odpoveď.

„Tak pridte neskôr, ešte nie ste zrelí.“

Touto historkou nechceme povedať, že by sa snúbenci a manželia mali povinne hádať, ale to, že v každom vzťahu, či už snúbeneckom alebo manželskom, sa konflikty určite vyskytnú. Normálne manželstvo nespočíva v tom, že je bez konfliktov, ale v tom, že vie konflikty úspešne riešiť. Pod konfliktom nerozumieme iba jeho extrémne prejavy (krik, bitka, hádzanie tanierov...), ale i bežné nedorozumenia a rozdiely v názoroch, ktoré však možno vyriešiť i bez zvýšenia hlasu.

Pre konflikty medzi manželmi platí to, čo vo všeobecnosti pre akékoľvek konflikty medzi ľuďmi. Je nutné čím skôr o nich hovoriť a riešiť ich. Správna komunikácia medzi manželmi dokáže vyriešiť konflikt už v jeho zárodku. Nevyliešené konflikty sa postupne stupňujú a ak trvajú dlhšie, alebo sa pravidelne opakujú, môžu mať za následok aj rozpad manželstva. Teda nie tichá domácnosť. Obava pred niečím a uzavretie sa na celé dni a týždne nevyrieši situáciu.

Pokúsme sa analyzovať príčiny konfliktov a potom navrhnúť ich riešenie.

Najčastejšie **príčiny konfliktov:**

1. Osobnosť manželov

Každý človek si prináša do manželstva svoju povahu, návyky, určitú dávku egoizmu. Už v príprave na manželstvo sme hovorili, že mladý človek musí zvážiť, či je schopný a ochotný negatíva svojho partnera tolerovať. Ak je muž typický flegmatik, je nezmyslom očakávať, že v manželstve bude iný. Treba si uvedomiť, že čím starší partneri sa berú, tým je viac návykov a menej prispôsobivosti.

2. Vzájomné spolužitie a komunikácia

Časté konflikty vznikajú napr. z toho, že manžel príde unavený z práce a manželka sa chce o všetkom porozprávať, pretože bola celý deň doma sama. Vážne nedorozumenia vznikajú v oblasti výchovy detí, ekonomických investícií a trávenia voľného času. Najvážnejšie sú však rozdiely v názoroch na mravný a náboženský život. Sem patria i nehody v intímnom spolužití, ktorých dôležitosť sa často preceňuje.

3. Sociálne - ekonomické vzťahy

Mnohokrát sú príčinou konfliktov iní ľudia, ktorí nejakým spôsobom zasahujú do spolužitia manželov - príbuzní, priatelia, susedia, ktorí nejakým spôsobom ovplyvňujú jedného z partnerov a vnucujú mu svoju vôľu. Veľmi negatívnu úlohu nezriedka zohrávajú i pracovné kolektívy, kde sa verejne pretriasajú intímne záležitosti manželov a poskytujú sa tzv. dobré rady.

4. Spoločensko - sociálne vplyvy

Po revolúcii 1989 sa politické rozvrstvenie obyvateľstva prenieslo i do rodín. Stáva sa i to, že rodinné slávnosti sa končia politickými šarvátkami, slovnými ba i fyzickými súbojmi.

Pri analýze príčin konfliktov si treba uvedomiť, že to nie je iba záležitosť manželov. Akýkoľvek konflikt sa chtiac alebo nechtiac prenáša na deti, zamestnanie, okolie.

Akým spôsobom možno riešiť konflikty?

- V prvom rade ide o prevenciu a snahu predchádzať konfliktom. To však vyžaduje sebaovládanie, úctu voči partnerovi a veľkú dávku pokory. Na výčitku partnera, zvýšený hlas, alebo ostrejšie slovo nemusíme reagovať hneď a v rovnakej miere a tak sa predíde stupňovaniu napätia.
- Keď už príde ku konfliktu, je veľkým umením odpustiť partnerovi a ospravedlniť sa. Ak by sa nám zdalo, že toho odpúšťania je niekedy priveľa, spomeňme si na Evanjelium, kde pán Ježiš káže Petrovi odpustiť až 77krát (teda vždy), a to každému. O to viac tomu, koho sme si z lásky vyvolili za svojho životného partnera. Veľa pokory si vyžaduje aj ospravedlnenie sa. Žiaľ, sú ľudia, ktorí to nedokážu, pretože im to nedovolí vlastná pýcha.
- Pochopenie problémov partnera, vžitie sa do jeho situácie (empatia). V tejto súvislosti je dobré, ak muž pozná a rešpektuje i psychickú súčasť prirodzeného cyklu v tele ženy.
- Dôvera k priateľovi.

Sú ľudia, ktorí sa potrebujú niekomu zdôveriť. Niektorí sa potrebujú iba vypočúvať - je málo ľudí, ktorí si nájdu čas počúvať. Iní potrebujú zodpovednú radu, alebo konkrétnu pomoc. V niektorých situáciách je veľmi užitočná funkcia tzv. sprostredkovateľa - človeka, ku ktorému majú obaja dôveru a ktorý je schopný oboch vypočuť a poradiť im.

- e) Nakoniec spomeňme najdôležitejší predpoklad pre úspešné vyriešenie konfliktov, a tým je dôvera v Boha, sviatosť a modlitba. Štatistiky potvrdzujú, že manželia, ktorí žijú aktívnym náboženským životom a pristupujú k sviatostiam, sa rozvádajú podstatne v nižšej miere.

9. PROBLÉMOVÉ MANŽELSTVÁ

Manželstvo, rodina a spôsob ako ľudia prichádzajú na svet - to nie je dielo človeka, ale Boha Stvoriteľa. Teda zväzok muža a ženy v manželstve nie je iba dohodou dvoch ľudí, ale súčasť Božieho plánu. Človek však od Boha dostal aj slobodnú vôľu - možnosť odmietnuť Boží plán. Z najrôznejších dôvodov, ktoré majú jediný koreň - egoizmus, odmieta prijať manželstvo v takej podobe, v akej ho stvoril Boh a prispôsobuje si ho svojim predstavám.

Vo všeobecnosti platí, že ak niekto nesúhlasí s určitým zákonom, má dve možnosti:

- a) buď sa postaví do pozície jeho porušovateľa
- b) vytvorí si vlastný zákon podľa svojich predstáv

Takto vznikli aj rôzne deformácie spolužitia muža a ženy, z ktorých mnohé sa dnes považujú za úplne normálne, ba dokonca sú aj legalizované štátnou mocou.

1. Manželstvo na skúšku.

V súvislosti s hlásaním voľného sexu a slobody výberu partnera nadobudla táto forma spolužitia veľký rozmach začiatkom 70-rokov vo Švédsku a iných severských krajinách. Ide prakticky o niekoľkomesačné až ročné manželské spolužitie bez akéhokoľvek zväzku a záväzkov, ktoré má za cieľ overiť, či sa partneri k sebe hodia. Neberie sa ohľad na prípadné deti, ktoré sa po rozchode partnerov zverujú do výchovy štátu. Praktické overenie spolužitia partnerov okrem telesného spojenia umožňuje aj snúbenecký vzťah. Neobstojí námietka, že je nutné spoznať partnera aj po stránke telesnej. Nezhody v sexuálnej oblasti totiž predstavujú veľmi nízke percento príčin rozvodov. Určitú formu manželstva na skúšku praktizujú aj katolíci, ktorí sa zo začiatku sobášia iba civilne, aby si cirkevným sobášom neznemožnili prípadný rozvod. Je nepochopiteľné, že takíto „dobrí kresťania“ spokojne žijú mesiace ba i roky v ťažkom hriechu.

2. Druh a družka

Ide o voľnejšiu formu spojenia ako je manželstvo, ktorá je menej záväzná, ale na druhej strane na Slovensku aj úradne legalizovaná.

3. Voľné spojenie

Mnohí ľudia dnes považujú manželstvo za prežitok a sú zástancami voľného a príležitostného spoločného života muž a ženy bez akýchkoľvek záväzkov. Tu nemožno hovoriť o vernosti, láske, ale iba o egoizme a pôžitkárstve.

4. Polygamné manželstvo

Je uznávané v niektorých krajinách a náboženstvách (islam). U nás sa prakticky nevyskytuje.

5. Dobrovoľne neúplná rodina

Sú to prípady, keď žena z vlastnej vôle chce mať dieťa, ale nie manžela.

Z hľadiska kresťanskej morálky je všetkých 5 spomenutých foriem v rozpore s Božími zákonmi, sú teda neprípustné a hriechne. Spomeňme ešte 2 formy, ktoré vytvárajú sťažené podmienky pre manželov a rodinu, ale za určitých podmienok ich Cirkev pripúšťa.

6. Miešané manželstvo

Ide o partnerov rôzneho vyznania, resp. u nás ešte častejší sobáš katolíka s ateistom. Pretože u ateistu ide o úplne odlišný hodnotový systém i cieľ života, sú predpoklady, že manželské spolužitie a najmä výchova detí bude narážať na veľké problémy. Z tohoto dôvodu Cirkev miešané manželstvá neodporúča. Je však možné ich sviatostné uzavretie, ak sa splnia 4 podmienky:

- a) slobodný výkon viery
- b) výchova všetkých detí v katolíckom duchu
- c) súhlas biskupa (povereného kňaza) - dišpenz
- d) pri rôznom vierovyznaní snaha o manželstvo v ekumenickom duchu
(hľadať to, čo nás spája)

7. Manželstvo ľudí rôznej rasy, národnosti

Tu niet cirkevných prekážok (všetci ľudia sú pred Bohom rovnocenní), treba však zvážiť odlišné zvyky, mentalitu, spôsob života.

Na záver si ešte vysvetlime postoj Cirkvi k rozlúčeným a rozvedeným partnerom. Často sa Cirkvi vytýka, že je neľudská, pretože vylučuje takýchto ľudí z prijímania sviatosti. Týka sa to najmä tých, ktorí po rozvode žijú v ďalšom manželstve. Postoj Cirkvi vyplýva z definície odpustenia. Rozhrešenie pri spovedi môžeme dostať len vtedy, ak sa mienime hriechu zbaviť. Ak chceme trvalo zostať v hriechnom zväzku, je vylúčené, aby sme súčasne žili sviatostným životom. Ak niekto dobrovoľne žije v hriechnom zväzku a nemieni ho zanechať, nemôže dostať pri sviatosti pokánia právoplatné rozhrešenie. Zo sviatostného života sa vylučuje sám na základe slobodného rozhodnutia.

Na druhej strane Cirkev zaujíma aj ku stroskotaným manželstvám postoj lásky a umožňuje im pristupovať k sviatostiam, ak splnia tieto podmienky:

- a) povinnosť zachovať vernosť pôvodnému partnerovi (aj keď s ním nežije v jednej domácnosti)
- b) ak už žijú v novom manželstve, musia sa rozísť
- c) ak však rozchodu bránia vážne dôvody (výchova spoločných detí) kladie Cirkev na takýchto manželov tvrdú, ale uskutočniteľnú požiadavku úplnej zdržanlivosti.

Jednou z hlavných úloh manželstva je služba životu, čiže spolupráca s Bohom pri odovzdávaní daru ľudského života. Táto úloha je tak dôležitá, že žiaden manželský pár sa jej nemôže svojvoľne, z egoistických dôvodov zrieknuť. Existujú vážne dôvody (napr. zdravotný stav, krajná bieda), ktoré sú dostatočným dôvodom na oddialenie, ba i zrieknutie sa rodičovstva. Dnes sa veľa hovorí o zodpovednom rodičovstve. Všetko, čo je dôležité a zodpovedné, si vyžaduje starostlivú prípravu (napr. príprava na vysokú školu, maturitu, do zamestnania...). Ak sa človek nepripraví na niektoré z uvedených poslání, škodí predovšetkým sebe samému. Ak sa však nepripraví na rodičovstvo, doplácajú na to deti. Napriek tomu možno povedať, že do manželstva vstupuje väčšina párov bez zodpovednej prípravy na rodičovstvo.

Nepripravenosť mladých ľudí

a) Po stránke psychicko-osobnostnej

Často sa stávajú rodičmi nezrelí ľudia, neschopní sebazáporu a sebaovládania. Vplyvom zanedbanej výchovy, ale aj masmédií majú často deformovaný pohľad na lásku a po stránke citovej sú veľmi chudobní. Nikto nemôže dať to, čo sám nemá. Človek citovo chudobný nemôže zabezpečiť citovú výchovu, človek bez lásky nemôže dávať lásku. Dieťa nemôže vychovávať dieťa.

b) Po stránke biologicko-sexuálnej

Keďže v rodinách i školách sa táto oblasť obchádza, mladí ľudia nezriedka vstupujú do manželstva s hrubo skreslenými názormi, či vedomosťami o odovzdávaní života.

Neželaný príchod dieťaťa.

Štatistiky na Slovensku dokazujú, že v posledných rokoch sa veľké percento detí rodí ako nechcené, resp. neplánované. Môžeme hovoriť o 3 prípadoch:

- slobodné dievča - často neplnoleté, študentka - dieťa je „útočník“, ktorý útočí na jej česť, postavenie, prekáža jej v ďalšom štúdiu, sťažuje prípadný vydaj
- manželia, ktorí si chceli ešte „užiť“ a dieťa im marí ďalšie plány. Mnohé mladé páry vplyvom dnešnej mentality v plodných rokoch egoisticky odmietajú dieťa, ktoré, ak sa narodí neplánované, marí ich plány a je prekážkou v ich kariére.
- rodičia, ktorí z rôznych príčin po jednom prípadne dvoch deťoch nechcú mať ďalšie

Vo všetkých troch prípadoch nemožno hovoriť o radostnom očakávaní dieťaťa. Pokiaľ sa dieťa neskôr dozvie, že bolo narodené ako nechcené, má to negatívny vplyv na jeho psychiku a vzťah k rodičom. Je pedagogicky nesprávne vyčítať dieťaťu: „Ved' si sa vôbec nemalo narodiť.“

Pre zdravý vývoj dieťaťa je mimoriadne dôležité, aby bolo očakávané s radosťou ako Boží dar.

Slobodné dievča, ktoré otehotnie, spôsobí si tým veľké komplikácie a spravidla musí prerušiť štúdium. Neraz je vystavené tlaku okolia, ba i vlastných rodičov, aby podstúpilo interrupciu. To všetko predstavuje veľký stres, zhon, atmosféru nervozity a strachu. Lekári a psychológovia jednoznačne dokázali, že prenatalné štádium má veľký vplyv na neskorší vývoj dieťaťa. Rodina a príbuzní by mali urobiť všetko preto, aby budúca matka prežívala tehotenstvo v atmosfére pokoja, lásky, vzájomnej harmónie a milosti posväcujúcej. Žiaľ, v mnohých rodinách sa deje presný opak.

K zodpovednému rodičovstvu patrí i rozhodnutie kedy a koľko detí budú mať manželia.

Pri tomto rozhodovaní sú manželia často vystavovaní rôznym nátlakom. Môže ísť o vplyv rodičov a príbuzných, ale i neoprávnené zásahy priateľov a lekárov. V niektorých krajinách sa snaží ovplyvňovať rodičov spoločnosť a štát pomocou právnych a ekonomických znevýhodnení, ba i priamym postihom viacdenných rodín (napr. Čína). Veľký vplyv zohráva verejná mienka reprezentovaná kultúrou, štatistikou a osvetou. Napriek všetkému treba jasne povedať, že o týchto otázkach majú právo rozhodovať výlučne manželia po starostlivom zvážení všetkých okolností, ale i so všetkou zodpovednosťou.

Rodičovstvo má 2 na seba nadväzujúce fázy:

- biologicko-reprodukčnú**, čiže splodenie dieťaťa.
- sociálno - mravnú**, čiže starostlivosť o vývin a výchovu dieťaťa.

Platí zásada, že morálnou povinnosťou biologického rodiča je plniť si svoju sociálnu úlohu - nezveriť splodené deti do výchovu štátu. Vo výnimočných prípadoch môže byť socialno - mravná úloha oddelená od biologickej, napr. pri adopcii dieťaťa. Pre dieťa a jeho zdravý vývin je dôležitejšia socialno - mravná, než biologická úloha rodiča. Viaceré výskumy totiž potvrdili, že dieťa prirodzene považuje za svojho rodiča nie toho, kto ho splodil, ale toho, kto ho vychováva a preukazuje mu lásku.

11. ÚLOHA MATKY BEZPROSTREDNE PO NARODENÍ DIEŤAŤA

Často sa hovorí a píše o tom, že pôrod je mimoriadna záťaž pre matku. Takmer nikdy sa však nehovorí o dieťati, ktoré je tiež ľudským jedincom a je vystavené ďaleko väčším stresom než jeho matka. Takmer v okamihu sa drasticky mení jeho spôsob života. Teplota okolia klesá z 36 na 20-23 C, vlhké prostredie v tele matky sa zrazu mení na suché, dieťa musí začať samostatne dýchať... Tieto nové podmienky sú príčinou straty pocitu bezpečia a istoty. Jedinú istotu v týchto ťažkých chvíľach pôrodu môže dieťa nájsť u matky. Tento vzťah sa však nevytvára v okamihu pôrodu, ale je výsledkom predchádzajúcich 9 mesiacov od počatia po pôrod.

Je dokázané, že dieťa v tele matky popri fyzickom kontakte veľmi potrebuje i kontakt psychický, čiže psychickú pohodu, citovú väzbu, lásku a radostné očakávanie. V prvých hodinách po narodení je potrebné snažiť sa stres dieťaťa obmedziť na najnižšiu možnú mieru. Deje sa to čo najužším kontaktom dieťaťa s matkou. Žiaľ, v prevažnej väčšine našich pôrodníc sa robí pravý opak. V snahe, aby si matka oddýchla sa jej dieťa vezme, uloží sa na vozík s ďalšími deťmi a označí sa číslom, aby neprišlo k zámene. Moderná psychológia jednoznačne presadzuje tzv. systém „rooming in“, ktorý umožňuje dieťatku odpočívať v priamom fyzickom kontakte s matkou.

Ďalším dôležitým faktorom je dojčenie. Popri nespore veľkom význame kvalitnej výživy, plní dôležitú funkciu úzkeho vzájomného kontaktu matky a dieťaťa. Kým voľakedajšie ženy dojčili dieťa často až do 2. roku, mnohé dnešné ženy často z egoistických dôvodov už po niekoľkých týždňoch dieťaťa prejdú na umelú výživu.

Negatívnu úlohu pri vytváraní citových väzieb zohrávajú jasle. Časté striedanie opatrovateliek a kontakt s nimi spôsobujú dieťaťu stresy, z ktorých sa často nespamätá po celý život. Práve z týchto dôvodov dnes málokto psychológ alebo lekár odporúča jasle. V súčasnosti mnohé ženy považujú za normálne po niekoľkých mesiacoch po pôrode vrátiť sa do zamestnania a výchovu dieťaťa zveriť niekomu inému. Je to trestuhodné zanedbanie úlohy matky, ktoré má vážne negatívne dôsledky. Dieťa môže vyrásť v citovo nerozvinutého človeka, ktorý nie je schopný lásky k inému. Rozhodujúca fáza citového vývoja dieťaťa je do 5 rokov. Istý múdry človek sa vyjadril týmito slovami: „Dajte mi dieťa do 5 rokov a potom si ho môžete zobrať. Viem, že bude moje“. Ak sa vytvorí v tomto veku pevná citová väzba na rodičov, jej dôsledkom bude láska k rodičom, citová rozvinutosť dieťaťa i schopnosť prijímať a poskytovať lásku v kontakte s inými.

Zanedbávanie citovej formácie v tomto veku už nemožno nikdy nahradiť. Svedčí o tom výsledok prieskumu na Slovensku, ktorý zistil, že až 40 % ľudí vo veku do 40 rokov je citovo nezrelých. Ako hlavná príčina tohoto stavu sa uvádza vysoká zamestnanosť žien a výchova detí v jasliach. Dôsledky tohto stavu sa odrazia vo vysokej rozvodovosti, narušených rodinných vzťahov a asociálnom správaní mnohých mladých ľudí. Často počujeme z úst sklamaných rodičov argument : “ Ved’ sme mu dali všetko, čo si zažiadal, nechali sme ho vyštudovať VŠ, zabezpečili sme ho materiálne ...” Žiaľ, nedali mu to, čo najviac potreboval - rodičovskú lásku a cit. Ani materiálne dobrá, ani intelekt nemôžu nikdy nahradiť nedostatok citu.

12. VÝVIN DIEŤAŤA

Dôležitou súčasťou života rodiny je výchova detí.

VÝCHOVA je vlastne usmerňovanie daností, ktoré dieťa má, s určitým cieľom. Aby sme pochopili, čo máme usmerňovať a akým smerom, musíme poznať najdôležitejšie zákonitosti vývinu dieťaťa.

VÝVIN môžeme definovať ako komplexný proces fyzických, citových a intelektuálnych zmien dieťaťa.

Rozdeľujeme ho na **3 základné zložky** :

a/ **Biologický rast** - rast tela, vývoj jednotlivých orgánov, ich funkčnosť. Je to postupná realizácia geneticky naprogramovaných procesov v organizme. Vieme, že dieťa už v okamihu počatia vlastní v sebe kompletný genetický program - od svetlých vlasov a modrých očí až po intelektové či umelecké sklony.

b/ **Intelektové vlastnosti** - sú to najrozličnejšie schopnosti dieťaťa v oblasti pamäti, učenia, ale i tvorivosti.

c/ **Osobnostné vlastnosti** - sú to tie, ktoré tvoria z človeka osobnosť, napr.: charakter, vôľa autoritatívnosť, temperament, sociálnosť, ...

Všetky tieto vlastnosti sú vo vývine určené **2 faktormi** :

1. **dedičnosťou**
2. **vplyvom prostredia** (výchovou)

Skúsme sa pozrieť na vyššie uvedené 3 zložky vývinu a zistíme, ktorý z 2 faktorov najviac vplyva na vývin dieťaťa.

1. **biologický rast** - je zrejme funkciou dedičnosti Nemožno výchovou ovplyvniť, ako bude dieťa vyzeráť, či bude vysoké, nízke, silné, slabé... Pochopiteľne ani tu vplyv dedičnosti nie je absolútny. Vieme že napr.: nemorálny život vplyvom zlej výchovy môže podstatne zmeniť črty tváre, nedostatočná výchova a výživa dieťaťa môže deformovať jeho telesný vývin.
2. **intelektové vlastnosti** - na ich formovaní sa nutne podieľajú oba faktory. Vieme z vlastnej skúsenosti, že sú deti nadané, ktoré sa takmer vôbec nemusia učiť a hneď všetko pochopia a na druhej strane deti, ktoré rovnaké vedomosti musia dosiahnuť tvrdým štúdiom. Rozhodne však platí, že aj u najnadanejších detí musia byť zdedené intelektové vlohy rozvíjané správnou výchovou.
3. **osobnostné vlastnosti** - tu jednoznačne dominuje vplyv prostredia. Psychológovia popisujú prípad, keď jednovaječné dvojčatá boli vychovávané v rôznych prostrediach a vplyvom výchovy sa z jedného stal veľmi vážny človek a ľudomil, kým z druhého kriminálnik a asociálny živel.

Miera vplyvu dedičnosti a prostredia je u každého dieťaťa iná a preto i vývin každého dieťaťa je individuálny a neopakovateľný. Rodičia, ktorí majú viac detí, potvrdzujú, že každé z nich je úplne iné, vyžaduje iný prístup a iné výchovné metódy.

Vývinová psychológia rozoznáva určité objektívne všeobecne platné vývinové štádiá:

- 1) **dojča** (0 -1 r.)
- 2) **batola** (1- 3 r.)
- 3) **predškolský vek** (3 - 6 r.)
- 4) **školský vek** -mladší (6 -10 ,11)
-stredný (10, 11 - 12,13 r.)
-starší (13, 14 - 15, 16 r.) (**puberta**)
- 5) **adolescencia** (16- 20 r.)

Pri týchto štádiách vzniká určitý rozpor. Na jednej strane hovoríme, že každé dieťa prejde týmito vývinovými stupňami a na druhej strane vieme, že vývoj každého dieťaťa je individuálny a neopakovateľný. V skutočnosti platí jedno i druhé. Každé dieťa prejde uvedenými štádiami, jedno rýchlejšie, druhé pomalšie, napr. pri mentálne zaostalých deťoch nastáva obdobie predškolského veku až v 20. rokoch. Nie všetky charakteristiky daného štádia sa prejavujú u každého, napr. každý mladý človek v období od 13 -16 rokov prejde pubertou, no u každého sa toto štádium prejavuje inak. V platnosti zostáva fakt, že dieťa si zachováva svoju individualitu a originalitu.

Poznanie charakteristiky vývinových štádií má veľký význam pri výchove. Pomáha zistiť, či sa dieťa normálne vyvíja, bráni rodičom dopustiť sa pomerne častej pedagogickej chyby, tzv. urýchľovania vývinu dieťaťa (nútenie k sedeniu, chodeniu, násilné odvykanie od plienok ...)

V nasledujúcich riadkoch si vysvetlíme jednotlivé štádia vývinu, pričom sa sústredíme na tri základné oblasti:

- 1) biologický vývin
- 2) vývin psychiky
- 3) vývin sociálnosti

12.1. Dojča (0-1 rok)

Biologické hľadisko.

Ide o najprudší vývin v živote človeka. V prípade, že by človek i ďalej rástol takým tempom, dosahovali by sme v dospelosti niekoľko 10 m.

Snáď každý rodič si v tomto období prečíta nejakú knihu o dieťati, aby sa dozvedel základne odlišnosti v porovnaní s dospelými. Napr. že dieťa má (2 - 3 razy vyššiu frekvenciu tepu resp. dýchania.) Čo sa týka výživy je najprirodzenejšie, ale i najodporúčanejšie materské mlieko. Dojčenie plní dôležitú funkciu fyzického a citového kontaktu medzi matkou a dieťaťom. Je pochopiteľné, že tak malý organizmus neznesie trvalú záťaž a veľmi rýchlo sa unaví. Preto novorodenec prespí väčšinu dňa, pričom obdobie spánku sa postupne znižuje asi na 14 hodín koncom 1. roka. Existujú rôzne názory na otázku dojčenia. Jedni tvrdia, že dieťa musí mať pri kŕmení pravidelnosť, to znamená budíť ho i v noci, iní sú tej mienky, že dieťa má jesť vtedy, keď je hladné a pýta si.

V priebehu 1. roka sa postupne rozvíjajú všetky zmysly, dieťa začína vnímať. Je dôležité napomáhať rozvoju a koordinácií pohybov (uchopovanie predmetov do nekonečna, nech sa páči - ďakujem, nácvik sedenia, lezenia a pod.) K rozvoju dieťaťa patrí i schopnosť kričať, čo v tomto veku netreba vždy považovať za prejav bolesti. Rovnako je dôležité už v tomto veku sa s dieťaťom rozprávať, hoci dieťa význam slov ešte nechápe.

Psychologické hľadisko.

Po 6 mesiacoch má dieťa v repertoáre takmer všetky hlásky. Typickým sprievodným znakom dieťaťa v 1. roku života je strach a úzkosť. Dieťa sa z ochranného prostredia matkinho tela dostane von a musí sa postupne učiť viac, alebo menej sa o seba starať. Je nutné zaistiť dieťaťu pocit bezpečia, najmä v blízkom kontakte s matkou.

Toto obdobie sa nazýva aj kľúčovým obdobím emocionálneho vývoja. Ak teraz nevznikne pevná citová väzba medzi matkou a dieťaťom, neskôr sa už veľmi ťažko vybuduje.

Dieťa postupne rozoznáva matkinu tvár, jej hlas, ba i akýmsi záhadným spôsobom cíti matkinu prítomnosť. Pre spokojnosť dieťaťa stačí často, aby matka bola v tej istej miestnosti, nemusí ju ani vidieť a počuť. Dieťa sa postupne zoznamuje s vlastným telom, predmetmi, hračkami... Dieťa si často prezerá vlastné ruky, rôzne farebné hrkálky zavesené na postieľke... Dôležité je, aby sa rozvíjali všetky vnemy : zrakové, sluchové i hmatové.

Pre zdravý vývoj dieťaťa je dôležité, aby sa mu rodičia venovali. Nie je zbytočné donekonečna mu podávať hračku a pýtať si ju späť. Táto tzv. experimentácia dieťaťa by mala trvať vo veku 1 r. dieťaťa až 5 hodín denne. Prvé náznaky porozumenia dieťaťa, keď nepočítame úsmev, sú badateľné až okolo 10. mesiacov, prvé slová až okolo 1. roka. Typickou činnosťou dieťaťa v tomto období je napodobňovanie.

Sociálne hľadisko.

Prvý prejav vzťahu k ľuďom je úsmev . Očarujúci úsmev dieťaťa je prostriedkom na nadviazovanie kontaktu s inými. Podľa výsledku výskumu istého psychológa iba 5 ľudí so 100 dokáže neopätovať detský úsmev. Napriek tomu dominantnou charakteristikou dojčťa je strach pred cudzími. Dieťa sa usmieva, keď zbadá blízkych ľudí, najmä matku, ale plače, ak sa mu v zornom poli striedajú cudzie tváre. Je nevhodné, ak matka pozýva k dojčťaťu množstvo návštev, čím dieťa vystavuje stresu. Treba si tiež uvedomiť, že v porovnaní so zvieratami, človek je po narodení najbezbrannejší tvor a je absolútne závislý na matke. Pre harmonický rozvoj dojčťa je mimoriadne dôležité vytvoriť pocit bezpečia, atmosféru pokoja a lásky. Mnohí manželia sa v prítomnosti dojčťa spokojne hádajú v presvedčení, že dieťa to ešte nevníma. Opak je pravdou. Dieťa, hoci nevníma slová, spoľahlivo vycíti atmosféru v rodine a často reaguje na ňu plačom. Nehovoriac už o dlhodobom vplyve, keď nevhodné rodinné prostredie spôsobuje citovú zaostalosť ba i psychické poruchy v neskoršom veku.

12.2. Batola (1 - 3 r.)

Biologické hľadisko

V období po 1. roku má dieťa prakticky vyvinuté všetky orgány a dochádza k spomaleniu tempa rastu. Je zaujímavé, že ku koncu 3. roka má dieťa na svoju hmotnosť enormne vyvinutý mozog - váži asi 1 kg, kým u dospelého človeka asi 1,5 - 1,6 kg. Všeobecne sa rozvíjajú schopnosti dieťaťa, najmä pohybové, podľa toho sa aj dieťa nazýva v tomto období ležúň. V období batolaťa veľmi napreduje rozvoj vnímania dieťaťa (napr.: dieťa si uvedomuje podobnosť a rozdielnosť predmetov).

Psychologické hľadisko

Dominantný a ničím nenahraditeľný je rozvoj psychiky. Počiatková etapa myslenia má charakter konkrétnosti a činnosti. Je nezmyslom rozprávať dieťaťu v tomto období “ predstav si, že máš” alebo vysvetľovať mu nejaké abstraktné pojmy (napr.: nekonečnosť Boha, resp. trojjedinosť). S rozvojom myslenia úzko súvisí rozvoj reči. Po prvých slabikách prichádzajú na rad slová, ktoré sa dieťaťu na začiatku učí mechanicky (napodobňovanie) bez toho, aby poznalo ich význam. Vznikajú z toho zábavné situácie, keď dieťa napodobní dospelých v spôsobe reči. Keďže však dieťa ešte spravidla nie je schopné vypovedať všetky hlásky, prípadne ich ťažšie spojenie, sú normálnou súčasťou reči dieťaťa rôzne skomoleniny.

Dieťa sa prvé naučí samohlásky a tzv. perové spoluhlásky (m, p, t,), (mama, tata, baba,). Až potom prídu na rad tzv. hrdelné(h, ch, k) a nakoniec spravidla (r). Deti napodobňujú tým, že namiesto ťažších spoluhlások použijú ľahšie. Takou častou skomoleninou je zámena slabík. Je veľkou chybou rodičov, že spôsob reči svojich detí napodobňujú a tým ich utvrdzujú v nesprávnej výslovnosti.

V období batolaťa sa u dieťaťa spravidla prejavuje nadanie na spev (rytmus). Často možno pozorovať pri zapnutom rádií, že dieťa sa natriasa do rytmu.

Po 2. roku života začínajú deti recitovať básničky, najmä rôzne rýmovačky. Často sa stáva, že sa deti naučia jednoduché knihy naspamäť, vedú dokonca aj kedy treba otočiť stranu.

Rýmovačky napomáhajú ľahšiemu učeniu.

V tomto veku dieťa získava orientáciu v priestore (vľavo, vpravo, hore, dolu). Nejde to jednoducho, zo začiatku si deti tieto pojmy mýlia. Omnoho neskôr prichádza orientácia v čase. Batolaťá bežne používajú spojenia: včera budem, alebo zajtra som bol...

Mimoriadne dôležitý je rozvoj experimentácie, teda hry s deťmi. Rodičia by sa mali snažiť maximálne rozvíjať fantáziu dieťaťa a dávať mu hračky, ktoré podnecujú tvorivosť (stavebnice, skladačky, Lego...). Dieťa sa pri hre dokáže vžiť do osôb, ktoré predstavuje.

Typickou črtou v tomto veku je labilita pozornosti. Rodičia robia chybu, keď nútia deti zotrvať dlhšie pri jednej hre. Dieťa v tomto období má ešte slabú pamäť. Je nezmyslom vyčítať mu, že si nepamätá tetu alebo strýčka, ktorých videl pred mesiacom. Psychológovia dokonca hovoria, že dieťaťu do 2. r. stačí niekoľko dní neprítomnosti na to, aby zabudlo na príbuzných. Vyskytujú sa prípady, že otec, ktorý chodí na týždňovky sa úplne odcudzí dieťaťu, pretože nemá s ním pravidelný kontakt. Až v období okolo 3.r. má dieťa prvé trvalé vnemy, ktoré si uchováva až do dospelosti. Čo zažilo predtým si môže pamätať iba z rozprávania iných.

Po 2. r. života sa začína u dieťaťa prejavovať negativizmus, ktorý často prechádza až do vzdoru. Negativizmus je normálny jav, ktorý súvisí s prípravou dieťaťa na uvedenie si vlastnej identity (vlastného ja). Dieťa hovorí najprv o sebe v 3. osobe (napr. Janko urobil. Až neskôr si uvedomí, že Janko je on sám). Dieťa v tomto období ešte nemá mravnú zodpovednosť. Preto je nezmyslom hovoriť mu o hriechu a ešte horšie strašiť ho Božím trestom. Začína však chápať rozdiel medzi smieš a nesmieš. Dieťa často provokuje - robí to čo nesmie a pritom pozerá na rodiča ako zareaguje.

Sociálne hľadisko.

Typická črta dieťaťa je egocentrizmus. Dieťa chce byť stredobodom, upútať na seba pozornosť akýmkoľvek spôsobom (napr.: predvádzanie sa, ale aj vyvádzaním, plačom, neposlušnosťou...). Má veľmi dôverčivý vzťah k dospelým, rozumie si s nimi lepšie než s rovesníkmi. Jeho dôvera sa dá zneužiť, pretože dieťa ide s hocikým, môžu to využiť napr.: únoscovia.

Dieťa sa v tomto období učí prijímať a odovzdávať pozitívne city. Je dobré pestovať v ňom od malička súcit (nezašľapit' chrobáčka, kvetinu...). Dieťa v tomto období ešte nejaví záujem o vrstovníkov. Preto neobstojí argument, že dieťa v jasliach získa priateľstvá resp. kontakt s inými. Je plne zamerané na dospelú vychovávateľku, ktorá však ani pri najlepšej vôli nie je schopná nahradiť mu materskú starostlivosť.

Na záver: Deti nikdy nesmieme strašiť! Ani bubákom, ani čertom, ale ani tým, že ho nebudeme mať radi a už vonkoncom nie tým, že ho nebude mať rád Boh.

12.3. Predškolský vek (3 - 6 r.)

Biologické hľadisko

Malý človek je koncom tohto obdobia anatomicky aj fyziologicky rozvinutý (až na druhotne pohlavné znaky - rozvoj až v puberte). V tomto období má dieťa maximálnu pohyblivosť kĺbov. Preto napr. s gymnastikou, je dobré začínať už v tomto období. Koncom predškolského veku a začiatkom školského veku dochádza k osifikácii kostí (premena organickej hmoty v kostiach na anorganickú- vápenatenie). Z toho vyplýva dôležitá úloha rodičov a vychovávateľov dbať na správny rast dieťaťa (taška na chrbte). Ak máme vyjadriť biologický rast dieťaťa v 6. roku v porovnaní s dospelosťou, dieťa má asi 1/3 konečnej hmotnosti, 2/3 výšky a 95% veľkosti mozgu. V tomto období je dieťa zmyslovo vybavené na prispôbovanie sa prostrediu (napr. ak mu je zima, vezme si sveter).

Psychologické hľadisko

Dôležitou črtou tohto obdobia je prechod od objektívneho k subjektívnemu prežívaniu (nadobúdanie identity, vlastného ja). Dieťa je už jedinec, ktorý si uvedomuje vlastnú vôľu a dáva ju i druhým na vedomie (často i nemiestne). Náplňou väčšej časti dňa sú detské hry, ktoré dieťa chápe ako prácu. Dokáže sa plne vžiť do úlohy toho, na koho sa hrá (empatia).

Dieťa ostro protestuje, keď mu niekto povie, že otec pracuje, kým ono sa len hrá. Keď idú spolu napr. kopať záhradu, dieťa to považuje za skutočnú prácu a cíti sa užitočné. Pri hre dieťa často napodobňuje prostredie, v ktorom sa pohybuje (rodina, kostol, lekár...) prípadne rozprávky, ktoré počúva. Pri hre nie je dobré, ak do nej príliš aktívne vstupujú dospelí. Dieťa má totiž svoju vlastnú tvorivosť a veľkú fantáziu, ktorú dospelí často nechápu. Veriace dieťa sa často hrá na kňaza, slúži omšu pre zvieratká, krtí... Myslí to úprimne a netreba mu v tom brániť.

Obdobie predškolského veku je charakterizované i maximálnou zvedavosťou detí, ktorá súvisí s rozvojom intelektu. Nazýva sa i obdobím PREČO?. Dieťa sa donekonečna vypytuje na príčiny a jeho zvedavosť je veľmi ťažko uspokojiť. Z výchovného hľadiska je veľmi nesprávne dieťa zahriaknuť, prípadne mu odpovedať „PRETO!“. Vyžaduje to nesmiernu trpezlivosť a dobré je, ak sa i na rovnakú otázku vždy odpovedá inými slovami. Dieťa si tým rozširuje slovnú zásobu.

Už v tomto období prichádzajú do úvahy tzv. háklivé otázky ako napr. príchod na svet. Dieťaťu treba odpovedať pravdivo, ale úmerne jeho poznaniu. Na jednej strane je nesprávne hovoriť dieťaťu viac než sa pýta, na druhej strane si nesmieme pomáhať bocianmi, vranami a inými hlúposťami, ktoré raz budeme musieť odvolať. Rovnako premyslene je treba reagovať na otázky týkajúce sa Boha, vianočných darčiekov pod stromčekom...

Dieťa je v tomto období typicky egoistické. V škôlke veľmi často počujeme vyhlásenia „To je moje, s tým sa hrám iba ja.“ Pre dieťa je to prirodzené. Rodičia by nemali tento cit vlastníctva v dieťati podporovať. Už tu treba totiž začať s praktickou výchovou k altruizmu (rozdelenie sa s pomarančom).

Ďalšou črtou detí v tomto veku je chválenkárstvo. Deti sa veľmi často vychvaľujú svojimi rodičmi, ktorí ešte predstavujú absolútnu autoritu. V prípade, že deti nemajú dosť argumentov, dokážu si ich aj vymyslieť. Iným prejavom je trucovitosť. Často sme svedkami toho, ako sa dieťa hádže o zem, vrieska a vystrája až kým nedosiahne svoje. Nie je dobré dieťa v tom podporovať, treba ho nechať nech sa „vyzúri“, ale nehnevať sa zato naňho. Ešte lepšia je prevenciou tomu predchádzať.

Často býva pohromou v rodine príchod ďalšieho súrodenca. Dieťa sa cíti odsunuté a začína žiarliť. Rozumná matka ho už vopred pripravuje na príchod súrodenca a po jeho narodení ho aktívne zapája do starostlivosti oň (pod prebalíme ho spolu a nie - teraz nevyrušuj a choď sa hrať...). Posilňuje sa tým v dieťati aj zodpovednosť za súrodenca.

Iným častým javom je strach z tmy alebo rôznych bytostí. Netreba ho podporovať strašením, čítaním alebo pozeraním nevhodných rozprávok a filmov. Po čase väčšinou strach sám ustúpi. Ak pretrváva aj v staršom školskom veku, treba vyhľadať lekára.

Ku koncu tohto obdobia je treba dieťa oboznamovať so zásadami slušného správania (zdravenie, stolovanie, správanie v spoločnosti...). Osvedčená motivácia, ktorá je u väčšiny detí veľmi úspešná je „budeš ako veľký“ (napr. ješť s príborom, slušne sa obliecť). V oblasti morálnej dieťa ešte nemá zodpovednosť za hriech, ale má jasný pocit viny. Už tu je treba dieťa naučiť spravodlivosti. Dieťa vie prijať spravodlivý trest, ale na druhej strane je veľmi citlivé na krivdu. Dieťa vždy musí vedieť, za čo je trestané, hnev rodiča tu nie je na mieste.

Sociálne hľadisko

Dieťa sa už stáva členom spoločnosti, pretože si uvedomuje svoju vlastnú osobu i osoby druhých. Je prirodzenou črtou dieťaťa, že chce byť užitočné. Veľký význam častá pochvala dieťaťa. Ak mu budeme od malička hovoriť, že je nešikovné a hlúpe, tak sa takým stane. Je vhodné priberať deti do práce a chváliť ich za pomoc. Dieťa už začína mať zmysel pre spoločnosť, rado spolupracuje a súťaží. Z tohoto hľadiska má svoje opodstatnenie tzv. prípravka do školy.

Dieťa už uzatvára prvé priateľstvá s rovesníkmi, ktoré však majú iba prechodný charakter. Deti v tomto období neberú ohľad na pohlavie, hrajú sa chlapci i dievčatá spoločne. Tzv. „škôlkárske lásky“ sú iba napodobňovanie dospelých bez hlbšieho podkladu. U detí pretrváva dôvera k dospelým, no postupne sa objavuje hanblivosť. Rodičia sú pre deti spravidla absolútnou a jedinou autoritou.

Ku koncu obdobia sa dieťa intenzívne pripravuje na vstup do školy a spravidla sa na školu teší. Rodičia musia už niekoľko mesiacov vopred kúpiť tašku, peračník... Je veľmi nesprávne ničiť v dieťati túto radosť, či už zo strany rodičov, alebo starších skúsených súrodencov (napr. slovami: veď počkaj, teba tá radosť prejde).

12. 4. Školský vek (6 - 11, 12 r.) - mladší a stredný

Biologické hľadisko

V tomto veku dochádza k ďalšiemu búrlivému rozvoju tela a rastu kostry. Mnohé deti tzv. vybehnú, narastú im kosti, ale nie úmerne svalstvo. Pri nevhodnom zaťažení dochádza k častým deformáciám telesného vzrastu (najmä chrbtice).

Začiatok povinnej školskej dochádzky predstavuje pre deti zvýšenú psychickú záťaž, čo sa prejavuje zvýšenou únavou. Je nezmyslom, aby deti v tomto veku pozerali takmer do polnoci TV, pretože ich spánok by mal trvať až 10 hod. denne. Na mozgovú záťaž má vplyv i rovnomernosť zaťaženia dieťaťa. Preto sa hovorí o tzv. psychohygiene vyučovacieho procesu. Experimentálne sa zistilo, že dieťa je schopné maximálnej koncentrácie sa cez 2. a 3. vyučovaciu hodinu. Druhé maximum je počas 5. vyučovacej hodiny. K maximálnemu útlmu dochádza v popoludňajších hodinách (6. a 7. vyučovacia hodina).

Psychologické hľadisko

Obdobie školského veku predstavuje pre dieťa prevažne radostné obdobie, zvyčajne bez väčších problémov. Vplyvom školy, ale i rodičov dochádza k obrovskému rozvoju intelektu, ale i pamäti. Nie je dobré, ak sa rodičia sústavnne všetko učia s deťmi. Opačným extrémom je, ak sa vôbec o ne nestarajú. Treba tu upozorniť na sústavnosť učenia, teda nie učiť sa iba deň pred hodinou. Podľa psychologického výskumu „krivka zabúdania“ hovorí, že najviac sa zabúda na 2. deň po výklade (naučení). Je teda optimálne snažiť sa sledovať výklad, pochopiť na hodine, na 2. deň sa to naučiť a deň pred ďalšou

vyučovacou hodinou si učivo zopakovať (upevniť vedomosti). Pre rodičov je dôležité vedieť, že dieťa má ešte problémy so sústredenosťou. Je úplne zbytočné stáť nad dieťaťom 4 hodiny s palicou, lebo dieťa už praktický po dvoch hodinách nevníma. Je treba účelne strieďať učenie a aktívny odpočinok (pohyb).

Zo začiatku má dieťa zmysel pre konkrétne vedomosti, pričom sa postupne stále viac rozvíja abstraktné myslenie. Okolo 10 roku nastáva tzv. „konštantnosť“ vnímania. Dieťa chápe, že napr. na druhom konci rúry vyjde tá istá mačka, ktorá do nej vošla, alebo že maličký vlak v diaľke je ten istý, ktorý teraz stojí na stanici. Hra dieťaťa má stále viac charakter práce. Dieťa má snahu byť užitočné a nie je dobré kaziť jeho originalitu a konštruktívnosť, hoci jeho výtvor nezodpovedá predstavám rodičov. V žiadnom prípade sa dieťa nesmie zhodiť, či ponížiť. Deti v školskom veku majú pokiaľ sú zdravé množstvo energie a elánu, ktorý treba rozumne využiť.

Veľmi dôležitý v tomto období je rozvoj estetického cítenia. Dieťa treba naučiť, čo je pekné a učí sa to spravidla od rodičov. Je veľmi dobré, ak rodičia vodia deti do obrazární, na koncerty vážnej hudby, vhodné divadelné predstavenia... Tak isto vkus dieťaťa pri obliekaní resp. zariaďovaní jeho izby je väčšinou obrazom vkusu rodičov.

Ku koncu ZŠ sa objavuje u dieťaťa nový prvok a to sú obavy z budúcnosti. Dieťa stojí pred prvým vážnym rozhodnutím, čo ďalej. Už od 7. triedy sa ho začínajú pýtať, čím chce byť... Rodičia by sa mali postaviť do pozície múdrych radcov a nie diktátorov presadzujúcich si svoje predstavy.

Sociálne hľadisko

Ku koncu tohto obdobia už má dieťa v určitej miere vyvinutý zmysel pre povinnosť a zodpovednosť. Veľký vplyv má samozrejme povaha, ale i pohlavie. Dievčatá sú spravidla svedomitejšie a zodpovednejšie. Popri rodičoch pribudne dieťaťu v škole ďalšia autorita, ktorou je učiteľ. Prevažná väčšina detí učiteľa bez problémov rešpektuje, ba často mu verí viac než vlastným rodičom. Nedochádza tu ešte ku kritickému postojú ako neskôr v puberte. Pre dieťa dochádza ku psychicky ťažko riešiteľnej situácii, ak zistí rozpor medzi učiteľom a rodičom. Preto obe tieto autority by mali byť vo veľmi úzkom kontakte.

Veľkým prehreškom nedávnej minulosti bola tzv. dvojkoľajná výchova, keď rodičia vychovávali dieťa v duchu kresťanstva, kým učitelia v duchu ateizmu. Samozrejme je pedagogicky nesprávne zhodiť autoritu učiteľa. (Je vhodné nájsť s ním spoločné riešenie). Typickým rysom školských detí je súťaženie v triede, porovnávanie sa s inými (ten dostal dvojku a vedel horšie). Preto by sa každý učiteľ mal snažiť o objektivitu a slovne komentovať známku. V triedach sa postupne vyvíja priateľstvo, ktoré má už trvalejší charakter, no ešte častejšie je iba na báze citu. Z dvoch priateľiek na život a na smrť sa veľmi rýchlo môžu stať nepriateľky. Normálnym javom je i určitá solidarita.

V tomto období majú chlapci a dievčatá prísne oddelené záujmy, preto hoci sú i koedukované triedy, nedochádza k priateľstvám, skôr naopak (sedenie s babou - trest.).

12. 5. Puberta (12 - 15, 16r.) - starší školský vek

Slovo vzniklo z lat. pubesco, pubescere, čo znamená dospievať, dozrievať. Oficiálny názov dieťaťa v tomto je pubescent. "Puberták" má pejoratívny výraz a mladí ľudia sú naň citliví.

Biologické hľadisko

Je to obdobie premeny dieťaťa na dospelého človeka. U väčšiny mladých ľudí dochádza praktický k ukončeniu rastu. V tomto období sa snáď najviac prejavujú rozdiely vo vývine dievčat a chlapcov. Preto si dievčatá spravidla viac rozumejú so staršími chlapcami, nie so svojimi rovesníkmi.

Dôležitejšie než rast kostry a tela sú zložité hormonálne procesy, ktoré prebiehajú v organizme pubescenta a majú za následok vývoj druhotných pohlavných znakov, čo už sprevádza biologická schopnosť prokreácie (odovzdania života). Mladý človek je však schopný splodiť dieťa iba fyzicky, rozhodne nie je na rodičovstvo pripravený po stránke psychickej, citovej a sociálnej. Preto neuvážené tehotenstvo v tomto období je vždy hrubým previnením sa voči očakávanému potomstvu (dieťa nemôže vychovávať dieťa).

Psychologické hľadisko

Po stránke psychickej je puberta rozhodne najzložitejšie obdobie v živote človeka. Dochádza k hlbokým mentálnym a psychickým premenám dievčat i chlapcov, ktoré majú najrozličnejšie spôsoby prejavu. Prvým z nich je vulkanizmus - mladý človek na všetko prudko vybuchuje, doslova ako sopka, všetko sa v ňom búri, všetko odmieta a kritizuje. Je to akási druhá fáza detského negativizmu spomínaného u batolaťa.

V období puberty intelektuálne schopnosti človeka dosahujú maximum. To neznamená, že najviac vie, ale že je najschopnejší učiť sa a prijímať. Mladý človek nadobúda schopnosť abstraktného myslenia (zmysel pre matematiku a filozofiu), vie chápať rôzne pojmy, symboly, začína mať záujem i o hĺbku a zmysel života, transcendentno (nadmyselnosť). Je to teda obdobie hľadania.

Ďalším rysom puberty je účelná analyticko-syntetická činnosť. Dospievajúci všetko skúma, rozoberá, analyzuje, hľadá vzájomne súvislosti (napr. medzi predmetmi). V tomto období nastáva jasne oddelenie hry a práce. To neznamená, že pubescenti sa nehrajú. V chlapčenských hrách dominuje bojovnosť, súťaživosť, preukazovanie sily. V dievčenských je charakteristická tajomnosť. Písanie tajných denníkov a listov, čítanie rôznych romantických príbehov. Pri práci je dôležitá správna orientácia. Mladí majú veľmi veľa energie, ktorú je treba správne usmerniť. Mladý človek musí byť rozumne zaťažený zo strany dospelých, inak hrozí, že bude energiou plytvať nesprávnym spôsobom, zapojí sa do zlých partií, čo môže vyústiť v kriminalitu.

Iným extrémom je preceňovanie síl mladých. Ctižiadost' ich ženie k tomu, že chcú obsiahnuť stále viac a viac (dychtivosť po cudzích jazykoch, hra na hudobný nástroj, počítačové mánie, športové výkony...), čo môže vyústiť k psychickému a fyzickému zrúteniu sa.

Typickým príznakom tohto obdobia je tzv. kríza identity. Kým v batol'ati si dieťa začína uvedomovať svoje ja, v puberte si vytvára obrazu o sebe, hodnotenie vzťahu k iným, k spoločnosti. Dieťa si uvedomuje svoje nedostatky, porovnáva sa s inými, z čoho často vznikajú pocity menejcennosti až depresie (ten je krajší, nadanejší, obľúbenejší...). Súčasťou tejto krízy je tvorba vlastnej hierarchie hodnôt. Dieťa hľadá, čo má v živote väčšiu cenu, čo treba uprednostniť, za čo sa oduševniť a čo odsúdiť. Vedome alebo podvedome hľadá vzory, ktoré sú hodné nasledovania. V spoločnosti často nachádza negatívne vzory, ktoré ho skôr odradia od dobra a čestného života. Žiaľ tých pozitívnych je príliš málo.

Chlapci či dievčatá sú maximálne ovplyvniteľní. Vedia sa oduševniť ako za dobro, tak i za zlo, podľa toho do akej spoločnosti sa dostanú a aký vplyv prevláda. Preto sa nezriedka zmietajú v neistote (v izbe si naproti obrazu svätých či križa spokojne vyvesia plagáty " hviezd" pochybnej povesti a morálky). Potrebujú nutne nájsť človeka, ktorý by im poradil. Je šťastím pre každého mladého človeka, ak v tomto období nájde priateľa, ktorému môže dôverovať.

Sprievodným javom tejto neistoty je takmer vždy podráždenosť, kritičnosť, pocit nepochopenia. Mladý človek chce byť braný ako dospelý, ale pritom jeho správanie je často detské. Súčasťou hľadania je i náboženská orientácia. Dieťa transformuje svoju zdedenú vieru na vlastnú (osobnú), a táto „konverzia“ je veľmi zložitá, a často závisí od druhu vplyvu, pod akým sa mladý človek nachádza. Takto možno vysvetliť úspech siekt, ba i zvrátenosti typu satanizmu.

Sociálne hľadisko

Dospievajúci človek dochádza do konfliktu s konvenčným spôsobom života. Všetko sa mu zdá byť staré, skostnatené, plné pretvárek, preto protestuje proti spoločnosti. Kým v mladšom veku predstavuje najväčšiu autoritu dieťaťa rodič, neskôr učiteľ, v tomto veku autorita oboch je veľmi otrasená. Často pubescent odmieta rešpektovať akúkoľvek autoritu a pod rúskom tzv. slobody šíri okolo seba anarchiu. Opačným extrémom je absolútna závislosť dospievajúcich typická pre sekty. V súlade s poslušnosťou svojmu učiteľovi človek stráca schopnosť samostatného uvažovania a rozhodovania. V tomto období, rozhodujúcim pre voľbu povolania sa však mladí dajú zapáliť aj pre ušľachtilé poslanie (kňaz, misionár, rehoľník, charita ...)

Obdobie puberty prináša so sebou jednoznačnú orientáciu na vrstovníkov. Vznikajú pevné priateľstvá, nerozlučné partie a spoločenstvá mladých. V súvislosti s hormonálnym vývojom si mladí začínajú jasne uvedomovať svoju mužskosť a ženskosť. Po striktnom delení na chlapcov a dievčatá začína vzájomný záujem o spoločnú činnosť, prít'azlivosť, ktorá vyúsťuje do prvých citových lások. Je to jedným z najkrajších období dospievania, hoci často ide o tajné lásky a nezriedka dochádza i k prvým sklamaniam.

Prejavy puberty, ako sme si uviedli, sú mimoriadne široké a často protichodné. Preto je pochopiteľné, že puberta sa u dvoch mladých ľudí môže prejavovať navonok úplne odlišne, hoci vnútorná podstata je totožná.

12. 6. Adolescencia (16 - 20 rokov)

Toto obdobie vývinu nie je možné ostro oddeliť od puberty, je jeho organickou súčasťou či pokračovaním, a preto mnohé črty sú veľmi podobné, ak nie identické. Napriek tomu ho skúsme aspoň stručne charakterizovať.

Biologické hľadisko

Mladý organizmus sa vo svojom vývine ustáľuje dozrieva, nadobúda typické mužské a ženské tvary. Rastie sila a výkonnosť, najmä u chlapcov. Pohyby sú dobre koordinované, harmonické a ladné. Z hľadiska telesného je vývin prakticky ukončený.

Psychologické hľadisko

Intelektuálne schopnosti sa zdokonaľujú, rozumová činnosť je ustálenejšia, efektívnejšia, vrcholí vývin abstraktného myslenia. V porovnaní s pubertou je adolescent vyvázenejší, menej pod vplyvom afektov a emócií. Pokračuje proces sebautvárania, hľadania životných hodnôt. Dôsledkom je nezriedka aj tvrdá práca na sebe. Adolescent je spravidla ochotný rešpektovať ľudí, na ktorých mu záleží. Jeho kritičnosť nadobúda konštruktívnejší charakter. Veľmi dôležitú úlohu hrá náboženská a mravná orientácia, ktorá kľúčovým spôsobom určuje smer života mladého človeka.

Sociálna orientácia

Adolescent je už tolerantnejší k chybám dospelých, snaží sa ich pochopiť a vysvetliť ich správanie. Popri tom však ostro odsudzuje ľudí, u ktorých zistí protirečenie medzi slovami a činmi. V kontakte so staršími mu často chýba akási uhladenosť a diplomacia – svoje námietky formuluje jasne, až neprijemne priamo a adresne. Inak je spoločenský, rád nadväzuje nové známosti. Vzťah k druhému pohlaviu sa stáva hlbší a dôvernejší, neraz vyúsťuje až do trvalejšieho ľúbostného vzťahu.

Zaujímavým javom v súčasnosti je tzv sekundárna akcelerácia – urýchlenie nástupu dospievania mládeže. Dolná hranica dospievania sa posúva stále do nižšieho veku, kým zložitosť spoločenských požiadaviek a nároky na vzdelanie a profesionálnu prípravu odd'ľujú dosiahnutie sociálnej zrelosti.

12. 7. Psychické poruchy vo vývine dieťaťa

Stručne sme prešli jednotlivými štádiami normálneho vývinu zdravého dieťaťa. Žiaľ, vieme z praxe, že nie všetky deti sa vyvíjajú normálne, či už vplyvom dedičnosti, alebo prostredia. Nebudeme sa zaoberať anatomickými a fyziologickými poruchami, ktoré patria do oblasti medicíny, ale viac poruchami psychiky.

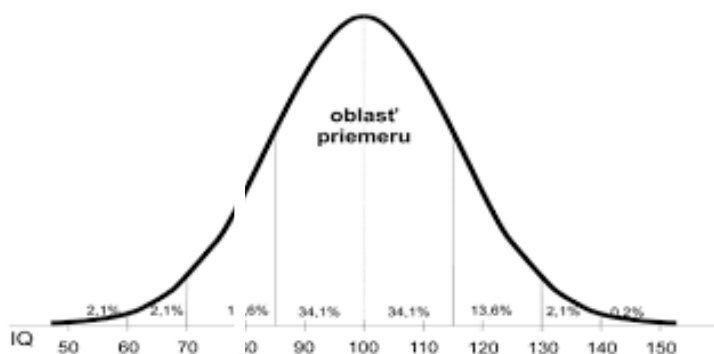
Poruchy psychiky môžeme rozdeliť na 4 základné druhy:

- a) intelektuálne poruchy
- b) poruchy správania
- c) emocionálne poruchy
- d) sociálne poruchy

a) **Intelektuálne** - mentálna retardácia (retardácia -spomaliť), to znamená spomalenie vývoja. Takéto dieťa prechádza síce jednotlivými štádiami, avšak s väčším alebo menším oneskorením. Štatistiky ukazujú, že intelektuálnymi poruchami je postihnuté asi 1% populácie (pričom viac chlapci). Intelektuálne poruchy sú charakterizované 2 javmi, ktoré, ak má ísť v skutočnú poruchu musia nastať súčasne:

- 1) nedostatok IQ
- 2) významná sociálna neprispôsobivosť

1) **IQ - skratka od inteligentný kvocient**, čo vlastne predstavuje porovnanie skutočnej inteligencie človeka s inteligenciou, ktorú by mal v danom období dosahovať. Vyjadruje sa v číslach a v normálnych podmienkach populácie má rozdelenie podľa Gaussovej krivky:

Podľa dosiahnutej hodnoty IQ rozoznávame **tri stupne poškodenia**:

- **debilita** (IQ 67-52)
- **imbecilita** (IQ 51-20)
- **idiotia** (IQ menej ako 20)

Ľudia nachádzajúci sa pod hranicou IQ 70 sa už považujú za **mentálne retardovaných**.

Okrem tohto tzv. staršieho delenia existuje i **novšie delenie**:

Mierna retardácia (IQ 70-50) sú to ešte vzdelávateľní ľudia, ktorí navštevujú pomocné školy, sú schopní vyštudovať niekedy strednú, ba i vysokú školu, zastávajú normálne pracovné miesta, ktoré nie sú príliš náročné.

Stredná retardácia (IQ 49-35) Títo ľudia sú vychovávateľní, to znamená, že ich možno naučiť základným návykom, určitej samostatnosti, vo vyššom veku čítať i písať. Pracujú v tzv. chránených dielnach, pod dozorom špeciálnych pedagógov.

Ťažká retardácia (IQ 34-20) Sú to ľudia, ktorí musia byť pod stálym dohľadom. Dokážu robiť jednoduché remeselné činnosti, no nie sú schopní reagovať na zmeny a záťažové situácie.

Hlboká retardácia (IQ menej ako 20) Ide už o ťažké poškodenie. Títo ľudia nie sú schopní samostatného života, komunikácie ani základných hygienických návykov. Často zostávajú na úrovni batolaťa. Spravidla sa dožívajú maximálne 20 rokov.

Čím hlbšia je retardácia, tým väčší podiel má na nej dedičnosť. Kým mierne retardovaným sa môže dieťa stať aj vplyvom nesprávnej výchovy, hlboká retardácia je vždy záležitosťou dedičnosti. Z hľadiska početnosti je samozrejme najväčší výskyt miernej retardácie a najmenší hlbkej retardácie.

2) Významná **sociálna neprispôsobivosť** Sprevádza intelektuálne poruchy, resp. je ich dôsledkom (podrobnejšie v bode 4)

b) **Poruchy správania** (asi 3 % populácie). Ich príčinami je zlá výchova, stresovanie dieťaťa, ale i matky v tehotenstve, ťažký pôrod... Spomenieme iba dve poruchy, ktoré úzko spolu súvisia.

1) poruchy pozornosti- neschopnosť sústrediť sa. Poznajú to najmä učitelia ZŠ, kde mnohé deti nedokážu vydržať v pokoji a koncentrovať sa ani 1 vyučovaciu hodinu.

2) hyperaktivita - nervozita dieťaťa, ktoré musí byť stále v činnosti, čím vyrušuje iných. Súčasťou je nepokojný spánok.

Výskyt obidvoch týchto porúch v poslednej dobe narastajú, okrem iného aj preto, že stále viac detí sa rodí ako nechcené. U niektorých detí tieto poruchy dospievaním ustúpia, v opačnom prípade je treba sa obrátiť na psychológa (psychiatra).

c) **Emocionálne poruchy (cit)**

1) Separáčna úzkostná porucha (separácia - oddelenie). Ide o strach zo samoty, tmy a rôznych neskutočných bytostí. Strach zo samoty a tmy v období predškolského ba i školského veku je normálnym javom. Deti sa boja byť v tme, musia mať niekoho pri sebe, keď zaspávajú, úzkostlivo reagujú na nevhodné filmy. Porucha je často spôsobená i nevhodnou výchovou, strašením dieťaťa, nekontrolovaným sledovaním TV. U mnohých detí pretrvávajú tieto poruchy až do adolescencie

2) Porucha identity - typická porucha teenagerov, ktorí sú neschopní zvládnuť problémy v období dospievania. Patria sem najmä:

- problém totožnosti (otázky kto som, načo som tu, koho mám mať rád)
- problém voľby životného povolania (čím byť)
- voľba cieľov života a hierarchie hodnôt
- voľba sexuálnej orientácie
- náboženská orientácia

Podstatou poruchy nie je to, že mladý človek tieto problémy a otázky má. To je normálne. O poruchu identity ide vtedy, ak sa prejavuje neúmerným negativizmom, sebaopodceňovaním, depresiou a agresivitou.

d) **Sociálne poruchy** - sem patrí neschopnosť začleniť sa do spoločnosti, byť samostatný. Ide o tieto poruchy:

- 1) dependencia - závislosť na iných. Malé dieťa je plne závislé na rodičoch, no postupne by sa tejto závislosti malo zbavovať a nadobúdať samostatnosť. Pokiaľ je dieťa závislé ešte i v období dospievania, ide o poruchu.
- 2) znížená sociabilita - hlavné prejavy sú sebeckosť, neschopnosť uzavrieť priateľstvo, neschopnosť altruizmu, pomoci iným, zodpovednosti za nich.
- 3) agresivita - narušovanie práv iných. Príčinou všetkých týchto porúch je výchova bez lásky a citu - asociálnosť rodičov.

Sociálnymi poruchami z týchto dôvodov veľmi často trpia deti z rozvrátených rodín a detských domovov. To neznamená, že pri správnej motivácii a výchove sa i z nich nemôžu stať plnohodnotní ľudia.

13. VYTVÁRANIE DOMOVA

Čo chápeme pod týmto pojmom?

Krásny dom, luxusne vybavený byt, rodičov, súrodencov, vzájomné vzťahy?

Domov vytvára predovšetkým atmosféru, v ktorej človek vyrastá, ktorá ho podstatne utvára a formuje. Je to veľmi dôležitá podmienka pre zdravý ľudský vývin. Pozrime sa na domov očami dieťaťa. Čo preň znamená domov?

- a) miesto kde sa dieťa cíti v bezpečí, chránené pred zlým okolím, kamarátmi, priestor, kde cíti isté zázemie. Kde je mama, ktorá dokáže vždy otvoriť svoju náruč, otec, ktorý je aspoň v určitom období najmúdrejší, najchytrejší, starí rodičia, ktorí majú vždy na dieťa čas. V dnešnej dobe to nie je samozrejmé, pretože existuje mnoho rozvrátených rodín. Každé nedorozumenie, hádka rodičov sa vryva do detských duší a zanecháva tam stopu neistoty a strachu. V rodinách, kde vládne náladovosť, či sa mama dobre vyspala, či otec neprišiel opitý, sa dieťa uzatvára do seba, prejavuje sa nervózne, necíti sa v bezpečí. Keď sa potom v dieťati prejaví arogancia, tvrdosť nechápeme, kde sa to v ňom vzalo.
- b) miesto plné lásky a pochopenia, kde sa láska preukazuje len ako nezištné darovanie sa (nie niečo za niečo). Je iste dobré rešpektovať sviatky, ale ak dieťa dostane niečo pekné, len keď niečo dobré vykoná, alebo keď má sviatok, nepocíti, že ho niekto má skutočne rád. Láska nepočíta a ani neodmeňuje, láska miluje.
- c) miesto, kde sa dieťa môže do sýta vyhrať. Čo z toho, že si otec plní všetky pracovné a náboženské povinnosti, keď ho dieťa od rána do večera nevidí a nemá sa s kým hrať
- d) Miesto na uplatnenie tvorivosti dieťaťa. Syn objavuje spolu s otcom základy zručnosti, techniky, dcéra vniká pod vedením matky do tajov hudby, literatúry, ručných prác. Deti nachádzajú u rodičov pochopenie, povzbudenie, ohodnotenie.
- e) Miesto príjemných pocitov a zážitkov, na ktoré sa spomína. Rôzne akcie, výlety, spoločné večery dajú dieťaťu nekonečne viac než televízia či videohry.
- f) Miesto, kde každý má svoje poslanie. Nikto tam nie je navyše. Ak tam nie je, všetkým chýba. Každý sa tam rád vracia, lebo vie, že ho doma čakajú. Miesto, odkiaľ môžeme kedykoľvek odísť, ale aj sa tam kedykoľvek vrátiť. Ak dieťa čokoľvek urobí, musí mať otvorené dvere, možnosť vrátiť sa.
- g) Priestor, kde budeme prijímaní takí, akí sme. Nemusíme sa pretvarovať, a ani by to nemalo zmysel, lebo doma nás poznajú.
- h) Miesto kde mám za niečo zodpovednosť a nezastupiteľné poslanie. Ak to ja neurobím, tak nikto, preto tam musím byť. Ak niečo neurobím, niekomu tým ublížim, niekto tým trpí.

ČO TEDA VYTVÁRA SKUTOČNÝ DOMOV?

1. Ľudské vzťahy (rodičia, deti). Na dieťa najviac vplýva ten, kto má naň čas a kto ho má rád. (kto ho vypočuje, zahrá sa s ním). Deti najviac trpia neosobnými vzťahmi. Mimo domova - v úrade, v obchode väčšinou nikoho nič nezaujímajú. Dieťa túži po osobných vzťahoch! Práve doma zažíva prvé vzťahy k autorite a k ľuďom vôbec.
2. Stabilita prostredia a domáceho poriadku. Doma dieťa získava cit pre estetické veci, krásu, súlad, vkus, poriadok, vzťah k prírode... Doma získava i zmysel pre denný poriadok a disciplínu. To sa nedá teoreticky naučiť, iba zažiť. Denný poriadok, spoločné stolovanie, pravidelný oddych, čas na modlitbu - to všetko je ovocím skutočného domova
3. Stupnica hodnôt - čo považujeme za najdôležitejšie (nie hedonizmus a hmota - ale láska, spravodlivosť, pravda, sloboda).
4. Životný štýl. Treba chrániť sa zhonu, prebytku peňazí a nedostatku času (nemám čas na modlitbu - ale mám čas pozerat' televízor). Nie pasívna zábava, ale schopnosť tvorivo sa zabaviť, ba zorganizovať zábavu i pre iných.

“KTO ZAŽIJE DOMOV, MÁ VZŤAH I K SPOLOČNOSTI A CIRKVI”

14. VÝCHOVA

Definícia kresťanskej výchovy (podľa kardinála Tomáška):

Kresťanská výchova je úmyselné pôsobenie na dieťa, aby harmonicky rozvinulo všetky svoje schopnosti telesné, intelektové, citové, sociálne i vlohy nadprirodzené, a mohlo dosiahnuť svoj cieľ pozemský i večný.

Úmyselné pôsobenie - teda nie náhodné, ale premyslené podľa určitého plánu, s úmyslom dosiahnuť cieľ. U kresťana nie iba pozemský cieľ, ale najmä večný. Dieťa má mnohé schopnosti, ktoré však treba rozvíjať, aby ich mohlo používať pre dobro svoje, blízkych i celého ľudstva. Tieto schopnosti treba rozvíjať v harmonickom súlade. Je deformáciou dieťaťa, ak sa starám iba o jeho telesný a športový rast, a zanedbávam všetko ostatné. Konečne každé dieťa má i nadprirodzené vlohy - túžbu po duchovnosti, po Bohu .

V rozvíjaní v týchto vláh sa veľa trestuhodne zanedbalo najmä v uplynulých rokoch násilnej ateizácie. Výchova je totiž spolupráca s Bohom. Ak ho vylúčime výchova nikdy nie je plnohodnotná.

14. 1. Telesná výchova

Cieľom telesnej výchovy je vychovať zdravé, telesne zdatné a pohybovo schopné deti .

Stotožňovať tento názov s náplňou predmetu telesná výchova na školách by bolo nedostatočné. Telesná výchova dieťaťa v rodine je omnoho širší pojem, ktorý zahŕňa:

- a) **Starostlivosť o zdravie, rozvoj, výživu, kondíciu, otužovanie, predchádzanie chorobám.** Snáď každý rodič dbá o zdravie svojho dieťaťa. Pozorne sleduje jeho rozvoj a stará sa o správnu výživu. V súvislosti s výživou treba poukázať na nebezpečenstvo nesprávnej aplikácie vegetariánstva u detí, najmä v staršom veku. Tento spôsob stravy nahrádza mäso prísunom potrebných bielkovín v inej forme. Nie je teda vegetariánstvom to, že prestanem jesť mäso, a inak svoju stravu nezmením. U detí sa vyskytujú aj problémy s kondíciou. Učítelia telesnej výchovy konštatujú, že väčšina detí má pomerne slabú kondíciu, čo je dané najmä sedavým spôsobom života.
- b) **Návyky osobnej hygieny, čistota odevu.** K základom spoločenského správania patrí, že sa človek pravidelne umýva, vymieňa si bielizeň a chodí upravený. Nie každý môže nosiť stále nové šaty, ale je každý môže chodiť čisto oblečený a upravený. Je povinnosťou rodičov a vychovávateľov starať sa o túto stránku v záujme samotného dieťaťa .
- c) **Výchova k disciplíne, ovládanie tela, zmyslov, pevná vôľa, vytrvalosť, režim dňa.** Mnohým chlapcom spôsobuje nástup na vojenskú službu obrovské problémy. Musia si zvykať na režim dňa a disciplínu, ktorú predtým nepoznali. Je nutné už v rodine zaviesť disciplínu a režim dňa, aj keď deti často pociťujú ako obmedzovanie osobnej slobody. Každé spoločenstvo a teda i rodina musia mať svoj vnútorný poriadok. Mimoriadne dôležitým krokom je pestovanie pevnej vôle u detí. Dieťa nemusí mať hneď všetko, čo si zmyslí, musí sa ovládať, vedieť sa niečoho zriecť, robiť sebazapierania. Príležitosťou je advent resp. pôst, kedy sa deti čohosi zriekajú. Človek, ktorý nezíska pevnú vôľu v detstve, je potom slabochom po celý život a nedokáže sa ovládnuť.
- d) **Organizácia voľného času.** Pre rodiča je jednoduchšie zapnúť dieťaťu televízor, ale určite prospešnejšie je viesť ho k aktívnemu športu - organizovať súťaže, turnaje, zapojiť sa do hry s deťmi už od útleho veku.
- e) **Šport aktívne rozvíja aj estetický a mravný citenie prostredníctvom pohybu.** Najmä niektoré športy majú vyslovene estetický charakter, kladú dôraz na krásu pohybu (gymnastika, krasokorčuľovanie...). Ešte dôležitejším prvkom športu je formovanie mravného citenia dieťaťa. Je to najmä zmysel pre fair play. Dieťa treba viesť k tomu, aby sa čestne prihlásilo, keď porušilo hrací poriadok, aby sa naučilo prehrávať bez zbytočného nadávania a hrešenia a aby dokázalo s radosťou gratulovať súperovi k víťazstvu.
- f) **Správna životospráva** - je problém, ktorý v rodinách s dospievajúcimi deťmi často spôsobuje nedorozumenia, krik a hádky. Rodičia musia viesť deti k tomu, aby si vedeli správne rozvrhnúť deň (dost' spánku, oddychu pohybu...). Netreba dieťa nútiť k učeniu hneď po príchode zo školy, ani donucovať ho učiť sa 4 hodiny bez prestávky, ale pomôcť mu vytvoriť vlastný rytmus, v ktorom zohľadnia nadanie i psychiku dieťaťa.
- g) **Vzťah k prírode.** Pri nedávnej ankete medzi študentmi sa väčšina vyjadrila, že kým boli malí, trávili voľný čas v rodine spoločne - chodili spolu na túry, plávať, lyžovať. V súčasnosti to, žiaľ, už tak nie je. Jednou z úloh rodín je i vzbudenie záujmu o prírodu a lásku k nej. Dieťa, ktoré od malička chodí s rodičmi do prírody na huby, nebude považovať výstup na Kriváň za zbytočné plytvanie energie. Príklad rodičov dokáže deti oduševniť i za plávanie alebo lyžovanie (bežky).

- h) **Vzdelávanie.** V spolupráci so školou dieťa získava v rodine i základné poznatky z anatómie, fyziológie, hygieny a správnej výživy. Veľmi vážnou a trestuhodne zanedbávanou povinnosťou rodičov je sexuálna výchova mladých, ktorá má byť primeraná, taktná a dôverná, ale hlavne pravdivá.

14. 2. Rozumová výchova

Jej cieľom je rozvíjanie, intelektu rozumovej stránky osobnosti. Popri telesnej stránke a zdraví dieťaťa je vzdelanie druhým prvkom, ktorý každý rozumný človek svojmu dieťaťu poskytuje. Je dôležité a veľmi potrebné, no mnohí rodičia považujú za vrchol svojich možností dať dieťaťu školské vzdelanie, podľa možností VŠ, jeden - dva cudzie jazyky a o ostatné sa už netreba starať. Úplne sa zanedbáva citová, mravná a náboženská výchova, o ktorých bude reč neskôr.

Rozumovú výchovu môžeme zhrnúť do niekoľkých bodov :

- a) Už v útlom detstve sa má rodič snažiť **rozvíjať poznávacie schopnosti** dieťaťa. Rozvíja ich najmä tým, že sa mu s láskou a s trpezlivosťou venuje, hoci v tom období sa mu to zdá byť nezmyselné. Dieťa napodobňuje, rozširuje si svoj obzor, rozvíja svoju tvorivosť, ak má k tomu vytvorené podmienky. Dieťaťu sa treba venovať individuálne, čo jasle nie sú schopné zabezpečiť.
- b) Veľký podiel na rozvoji intelektu má **obdobie "PREČO"** Dieťa javí o všetko enormný záujem, ktorý by mal rozumný rodič podporovať a trpezlivo mu všetko vysvetľovať. Dieťa potrebuje viesť s rodičom dialóg, ktorý mu nie sú schopné poskytnúť televízor a video.
- c) V období 5-6 rokov si dieťa rozvíja svoj **materinský jazyk a rečové schopnosti**. Pedagógovia dokázali, že dieťa získava schopnosť vyjadrovať sa, štylizovať a správne gramaticky písať hlavne na základe čítania. Ani tu televízia neposkytuje plnohodnotnú náhradu.
- d) V školskom veku by mali rodičia dieťa nielen nútiť **k učeniu**, ale aj vytvoriť mu na to **vhodné podmienky**. Nemožno hovoriť o vhodných podmienkach, ak v druhom kúte izby hrá TV alebo sa rodičia hádajú. Iným extrémom je, ak celá rodina chodí po špičkách, lebo dieťa sa učí, a ono pritom počúva walkman alebo si číta časopisy.
- e) Dôležité je **zaujímať sa o dieťa**. Iste to závisí od povahy. Niektoré deti spontánne vyrozprávajú všetko, čo bolo v škole, iné akékoľvek otázky považujú za výsluch. Najprirodzenejšie je, ak napríklad pri večeri každý člen rodiny spontánne povie, ako prežil deň. Ak dieťa vidí takýto príklad u rodičov, nerobí to spravidla ani jemu problémy. Nie je dobré, ak sa deťom bráni počúvať dospelých. Dieťa síce značnú časť nerozumie, ale každý rozhovor je preňho obohatením.
- f) Už pri výbere hračiek v útlom detstve je treba mať na zreteli **rozvoj logického myslenia** dieťaťa. Vhodnými hračkami sú stavebnice, ale i rôzne obrázkové encyklopédie zodpovedajúce úrovni dieťaťa. Čítaním takejto literatúry si dieťa vytvára vzájomné súvislosti a porovnáva jednotlivé údaje.
- g) V súčasnosti mnohí rodičia kladú príliš veľký dôraz na výučbu cudzích jazykov. Často **nekriticky zaťažujú** i menej nadané deti tým, že ich od malička nútia študovať viacero cudzích jazykov. Ak k tomu pribudne ešte hra na hudobný nástroj, počítače a šport, môže ľahko dôjsť k preťaženiu a k úplnému znechuteniu dieťaťa.
- h) Často počuť z úst rodičov vetu: „Za trest nepôjdeš tam a budeš sa učiť.“ Je to najlepší spôsob ako v dieťati vypestovať **odpor voči učeniu**. Je málo detí, ktoré majú v učení záľubu. Majú ho chápať ako prácu u dospelých, rozhodne však **nie ako trest**.
- i) Veľmi náročným obdobím v rozumovej výchove je puberta. Rozumným vedením možno dieťaťu veľmi pomôcť, no nepochopením mentality dospievajúceho sa mu možno odcudziť a mu ublížiť. Dieťa v puberte vyžaduje **časté diskusie**, ktoré využíva **pri formovaní svetonázoru a hľadani vlastnej identity**. Často rodičia intelektuálne nestačia držať krok s rozvojom dieťaťa. Veľmi vhodným spôsobom vzdelávania môže byť i odporúčanie literatúry, často i nepriamo, napríklad poznámkou čítala som dobrú knihu... Veľmi dôležitou výchovnou zásadou je **uznať si pred dieťaťom, že ako rodič niečo neviem**. Vôbec tým nenaruším svoju autoritu rodiča, ale určite ju stratím, ak na to dieťa príde samo.

14.3. Pracovná výchova

Cieľom je pripraviť dieťa na prácu a vypestovať u neho pozitívny vzťah k práci. Hlavné zásady pracovnej výchovy dieťaťa sú tieto:

- a) Už v malom dieťati **podporovať záujem o prácu**, umožniť mu pomáhať i vtedy, ak niečo pokazí alebo práca s ním veľmi zdržuje.
- b) Nájsť správny **vzťah medzi prácou a hrou**, správnou motiváciou urobiť aj z práce hru.
- c) **Rozvíjanie tvorivosti a samostatnosti primerane veku**. Jedným extrémom je robiť všetko za deti, presne im nadiktovať všetky postupy a trvať na realizovaní svojich predstáv. V protiklade stojí úplný nezáujem o činnosť dieťaťa, nepochopenie a neuznanie jeho snahy.
- d) Práca spojená so sebaobsluhou - **naučiť deti samostatnosti**, základným návykom, schopnosti postarať sa o seba (napr. upratať si po sebe, vyčistiť si topánky).
- e) **Práca pre ostatných členov rodiny** - prvky altruizmu, nestarať sa iba o seba. Napríklad zadeliť si v rodine umývanie riadu, čistenie topánok, upratovanie pre všetkých...
- f) **Školské povinnosti** - vštepiť dieťaťu, že škola je preňho **prácou**. Tým, že sa učí, plní si iba svoju základnú povinnosť. Rozhodne to nie je dôvod pre zvláštne odmeňovanie!
- g) **Verejnoprospešné práce** - brigády v škole, obci, farnosti - vzbudenie záujmu o veci verejné a všeobecné dobro.
- h) **Zmysel pre spoluprácu** - nevychovávať uzavretých samotárov, ale ľudí schopných spolupracovať a vytvárať pracovné tímy.

Aby práca splňala úlohu výchovného prostriedku, musí byť:

- a) **cieľavedomá, správne motivovaná**. Človek je mysliaci tvor, preto potrebuje vedieť čo robí, načo to robí a aký to má zmysel. Práca bez cieľa je otrocká a ubíja človeka. Napríklad vo väzniciach zamestnávali mužov celé mesiace prehadzovaním kopy piesku z jedného miesta na druhé.
- b) **dobře organizovaná, riadená**. Často je ťažšie prácu dobre organizovať a riadiť, než pracovať. Vzorom neorganizovanej práce boli niektoré stavby v uplynulom období, kde sa celé hodiny, ba i dni nečinne čakalo na betón, mechanizmy, či pracovný odev.
- c) **primeraná veku a schopnostiam**. Nemožno žiadať od nezaškoleného a nevzdelaného robotníka kvalifikovanú prácu. Podobne i dieťa môže vykonávať iba prácu, na ktorú je fyzicky i psychicky spôsobilé.
- d) **kontrolovaná a hodnotená**. Ten, kto prácu zadá, je povinný kontrolovať jej priebeh a splnenie úlohy. Rovnako však musí prácu vyhodnotiť a odmeniť, na čo často rodičia a vychovávatelia zabúdajú a šetria pochvalou a uznaním (aspoň morálnym ohodnotením) za vykonanú prácu.

V pracovnej výchove sa najčastejšie vyskytujú tieto chyby :

- a) **Práca za trest**. Dieťa prijíma prácu s odporom, nadobudne k nej negatívny vzťah, čo sa prenáša aj do dospelosti.
- b) **Stále kritizovanie bez pochvaly, zosmiešnenie výsledku práce**. Ak budú rodičia dieťa stále kritizovať, že je nešikovné, hlúpe, že nič nedokáže, dieťa si to osvojí a začne sa podceňovať. Ešte väčšou chybou je zhodenie, zosmiešnenie výsledku práce najmä pred inými (napríklad toto že je koník z dreva, veď sa to podobá na kravu). Pozitívne môže dieťa motivovať iba pochvala alebo povzbudenie.
- c) **Nedostatočné vysvetlenie práce**. Rodič nepovie jasne ako si to predstavuje, ale potom dodatočne kritizuje, že to mohlo byť urobené lepšie a vhodnejším postupom.

Dôležitou súčasťou pracovnej výchovy v období dospievania je voľba povolania. Tu by rodičia a vychovávatelia mali zohrať úlohu múdrych poradcov, a nesnažiť sa za každú cenu realizovať v deťoch svoje predstavy. Práca je i akýmsi skúšobným kameňom charakteru človeka. Stále platí: Ak chceš vedieť, kto aký je, pover ho prácou. Tam sa ukáže, čo je v ňom, čo vie a aký je.

14. 4. Mravná výchova

Mravná výchova je **najtťažšou ale i najcennejšou zložkou výchovy**. Pri poslednom súde bude najdôležitejšie, či som bol dobrý človek, a práve toto je cieľom mravnej výchovy. Zbytočne bude človek špičkový športovec alebo geniálny vedec, zbytočne bude mať rozvinutý cit alebo estetiku, ak nebude vedieť tieto dary využiť.

Ak hovoríme, že výchova je najdôležitejšou úlohou rodiny, pre mravnú výchovu to platí dvojnásobne. Ak dieťa nezíska v rodine zmysel pre mravnosť a správnu hierarchiu hodnôt, už ťažko doplní tento nedostatok neskôr.

Formálne možno rozdeliť mravnú výchovu na 3 zložky:

1. Vzťah k iným ľuďom. Skutočnosť, že sa ročne na Slovensku zabíjajú desaťtisíce nenarodených detí, že v správach sa denne stretávame s násilím, vraždami, vojnami a terorizmom, má svoje korene iste vo výchove v rodine. Čo by malo dieťa po morálnej stránke v rodine získať?

- a) **úctu k ľuďom** - ku všetkým, starým i mladým, mužom i ženám, priateľom a nepriateľom.
- b) **družnosť a priateľstvo** - ak ho nezíska dieťa v rodine, nebude schopné úprimného a trvalého vzťahu. Tu má pochopiť, že skutočné priateľstvo je trvalé a nezištné, že priateľa nemožno oklamať či sklamať. Priateľstvo je základom pre vytváranie vzťahu k ľuďom i k celej spoločnosti.
- c) **zdvorilosť, taktnosť** - základné návyky slušného správania, zdavenie, zdvorilosť voči ženám a starším... Dieťa má pochopiť, že je síce správne hovoriť pravdu, ale nie drsným a urážlivým spôsobom.
- d) **kultúrnosť** - schopnosť žiť na určitej civilizačnej úrovni. (Vyjadrovanie sa, čistota a poriadok, úroveň sociálnych zariadení.)
- e) **cudnosť** - dnes sa často považuje za prežitok minulosti. Rodičia hovoria pred deťmi dvojzmyselné vtipy, čítajú časopisy a pozerajú filmy, ktoré ignorujú cudnosť. V rodine je treba vypestovať cudnosť a hanblivosť ako prirodzenú ochranu dieťaťa.
- f) **vernosť a mravnosť v manželstve** - dieťa veľmi pozorne vníma vychvaľovanie nemravností a nevery, no najmä negatívny príklad rodičov. Je treba si uvedomiť, že jeho budúca rodina bude vo veľkej miere ovplyvnená prostredím, v ktorom vyrastalo.
- g) **úprimnosť a spoľahlivosť** - sú vlastnosti, ktoré si každý u druhého váži a cení, ale ktoré sa veľmi ťažko získavajú. Dieťa treba uchrániť najmä od pretvárk a pokrytectva.
- h) **národné cítenie** - vypestovať v dieťati primeranú hrdosť na svoj národ a lásku k vlasti. Veľmi škodlivým extrémom je však nacionalizmus. Národ sa povýši nad všetky iné hodnoty, dokonca i kresťanstvo. Takýto postoj je v rozpore s ľudskou dôstojnosťou a v histórii ľudstva znamenal vždy morálny úpadok.

2. Vzťah k sebe samému. Je to snaha o čnostný život a cestu k dokonalosti.

- a) **čestnosť a nezištnosť** - nielen vo vzťahu k iným, ale i k sebe samému. Motiváciou musí byť láska, nie obdiv a uznanie iných. Byť čestným k sebe samému znamená uznať si svoje chyby a nedostatky a snažiť sa ich napraviť.
- b) **pravdovravnosť** - každá lož sa raz vypomstí. Hovoriť vždy pravdu je nutné aj v dnešnej spoločnosti, ktorá často považuje lož za niečo normálne.
- c) **skromnosť a zdravé sebavedomie** - tieto dve vlastnosti musia byť v rovnováhe. Je príznačné, že nadutosť a povýšenosť sa vždy spája s hlúposťou a nevychovanosťou. Múdri a vzdelaní ľudia na určitej úrovni vynikali vždy skromnosťou a pokorou.
- d) **sebakritickosť** - často počujeme od detí slová, ja sa nemám komu za čo ospravedľňovať. Je veľmi škodlivé, ak rodičia vytvárajú v dieťati „mýtus neomylnosti a dokonalosti“.
- e) **ovládanie sa, pevná vôľa** - hoci tieto hodnoty v súčasnosti nie sú veľmi propagované, sú pre normálny a mravný život každého jednotlivca nevyhnutné. Neprichádzajú však samé od seba, ale vyžadujú si tvrdý tréning už od útleho detstva.

3. **Vzťah k práci.** Človek môže iba vtedy dobre a radostne pracovať, ak získal výchovou správny vzťah k práci.

- a) **pracovitost' a usilovnosť** - nie výchova k lenivosti a záhaľke. Je smutné, keď sa mladý človek nudí. Dieťa treba od malička rozumne a primerane zamestnávať.
- b) **disciplinovanosť** - práca bez disciplíny vedie k chaosu, nie k úspechu. Dieťa treba viesť k poctivej práci i vtedy, ak ho nikto nekontroluje.
- c) **vzťah k spoločnému majetku** - šetriť treba nielen to, čo je moje, ale i to, čo je naše spoločné. Zanedbanie tohto výchovného momentu vidno na poškodených zastávkach MHD, popísaných múroch, pošliapaných trávnikoch a zdevastovanej prírode.

Pre morálnu výchovu je veľmi dôležité podporiť správny motív, prečo byť mravným. Nemôže to byť strach z trestu ani vypočítavosť. Musí ísť o vnútorné presvedčenie: ja chcem byť dobrý človek (prirodzený, hlbší motív). Náboženstvo dáva zmysel mravnosti odpoveďou na otázku, prečo mám byť dobrý.

14. 5. Citová výchova

Cieľom citovej výchovy je citovo zrelá osobnosť, schopná prijímať a odovzdávať pozitívne city.

- a) Kľúčovým obdobím pre rozvinutie citovej stránky dieťaťa je **vek do 5. rokov**. Nenahraditeľná je úloha materinského citu, ktorú nemôže nahradiť žiadna organizácia ani ustanovizeň. Zanedbanie citovej výchovy v útlom detstve zanecháva na človeku stopy, ktoré nemožno úplne odstrániť ani v dospelosti. Deti vychované bez citu a lásky nie sú schopné trvalého citového vzťahu, priateľstva, ba ani plnohodnotného partnerského vzťahu v manželstve a citovej výchovy svojich detí.
- b) **Optimálne podmienky pre citovú výchovu sú v úplnej rodine**. Dieťa potrebuje zažiť ako mužský, tak i ženský prejav citu. Je nezodpovedné vedome obráť dieťa o jedného z rodičov. Sú to prípady prehnanej emancipácie, ba najnovšie i zvrátené snahy o zrovnoprávnenie homosexuálnych manželstiev.
- c) Každý človek má v sebe zakódovanú **schopnosť prijímať a odovzdávať pozitívne city**. Táto schopnosť sa však musí rozvinúť práve výchovou a zážitkami v rodine. Dieťa, ktoré nikdy nezažilo radosť, veselosť, súcit, vďačnosť, zostane citovo chudobné a neschopné odovzdávať tieto city iným.
- d) Veľmi dôležitou úlohou rodiny je **rozvíjať v dieťati citový vzťah k prírode, zvieratám, životnému prostrediu**. Žiadna kniha ani video nenahradí vychádzky do prírody a rodičovské „zasväcovanie dieťaťa do tajov prírody“. Veľa robí i príklad. Sú zbytočné všetky pekné reči, ak otec neváha umyť v horskom potoku auto, alebo matka na vysokohorskej túre rozhádza konzervy a papiere po okolí.
- e) Z rodiny získava dieťa i **cít pre krásu, umenie a vkus**. Prirodzene, že každý človek má iný vkus, ale veľký vplyv má i rodina a okolie. Dieťa podvedome napodobňuje rodičov v obliekaní, zariadení bytu, výbere obrazov, či hudby. Ak rodičia nevodili deti do galérií a na koncerty, tieto budú odmietať vážnu hudbu a namiesto obrazární a historických pamiatok navštívia obchody a reštaurácie.
- f) K citovej výchove nesporne patrí i **kultúra správania**. V minulosti bolo slušné správanie prejavom vyššej úrovne a kultúrnosti. Každý sa snažil si ho osvojiť, alebo aspoň napodobniť. Štyridsať rokov socializmu však zmarilo tieto ideály a byť vzdelaným a slušným akosi „vyšlo z módy“. Tento vplyv sa prejavuje na Slovensku i dnes - hrubé vyjadrovanie a správanie, primitívny spôsob zábavy založený na dvojzmyselnosti až vulgárnosti - to sa považuje za typicky slovenské.

City delíme na:

- a) pozitívne (kladné) - napr. radosť, veselosť, vďačnosť...
- b) negatívne (záporné) - napr. žiaľ, strach, smútok...

Zvláštnym druhom citu je **mravné cítenie**, ktoré môže byť dvojaké :

- **vo vzťahu k iným** - napr. priateľstvo, súcit. Citovo chudobný človek nie je schopný trvalého priateľstva ani vernosti v manželstve. Dnes je pomaly normálnym javom nebrať ohľad na nikoho a na nič, opustiť priateľa v najťažšej chvíli, či striedať partnerov bez akýchkoľvek výčitiek. Skutočné priateľstvo vždy hľadá i na toho druhého, usiluje sa nezranit' ho a pomôcť mu.
- **vo vzťahu k sebe samému** - napr. zdravá hrdosť, cudnosť. Každý človek má mať v sebe vypestovanú určitú hrdosť a vedomie vlastnej dôstojnosti. Typicky pragmatické ponižovanie sa a podlizovanie najmä voči nadriadeným, len aby

som čosi dosiahol, je rozhodne nesprávne. Prejavom pozitívneho vzťahu k sebe je i cudnosť, dnes tak často napádaná a zaznávaná. V dievčati, ale i v chlapcovi je treba od malička vypestovať správnu hierarchiu hodnôt. Je pre človeka ponižujúce upútať na seba iba telom, ale i hľadať u iného iba telesnosť. Ak sa hovorí, že z dnešnej mládeže sa vytráca hrdosť a cudnosť, príčinu treba hľadať v zlej výchove v rodine.

Ako teda má vyzeráť *citová výchova v rodine*?

Nebáť sa prejavovať city a nežnosti v rodine, rodičia navzájom i voči deťom, nielen malým. Mnohí mladí ľudia sa ani nepamätajú, kedy naposledy otec pobožkal matku. Veľkou chybou rodičov je presvedčenie, že dorastajúce deti už nepotrebujú citové prejavy nežnosti. Práve v tomto období veľmi pociťujú ich absenciu, i keď navonok to nedávajú najavo, ba nezriedka i tvrdo odmietajú. Často stačí gesto, mimika, láskavý pohľad. Rodič musí byť natoľko psychológ, aby správne vycítil, kedy jeho dieťa potrebuje prejavy lásky a citovej náklonnosti. Pri vzájomných citových prejavoch rodičov pred deťmi je nutné dbať na určité hranice. Prílišné intímnosti vplývajú na psychiku dieťaťa spravidla veľmi negatívne.

Citová výchova sa v posledných rokoch veľmi zdôrazňuje. Propagujú sa zážitkové formy učenia, rôzne psycho - sociálne hry, zamerané na vyjadrovanie pocitov a vnímanie iných. Je dokázané, že dieťa si oveľa ľahšie a trvanlivejšie zapamätá vnemy, ktoré sú podávané s citovým zafarbením. Žiaľ, z filmov pre mládež, ba i rozprávok sa citovosť akosi vytráca.

14. 6. Náboženská výchova

V minulosti bolo náboženstvo prirodzenou súčasťou výchovy dieťaťa. Rodina i jej okolie boli kresťanské, preto dieťa sústavne dostávalo určitú kresťanskú formáciu. Dnes je situácia úplne odlišná. Kresťanské rodiny najmä na veľkých sídliskách sú často osamotené ostrovy v mori ateizmu, hedonizmu a konzumizmu. O to je náboženská výchova v rodine náročnejšia, ale i potrebnjšia.

Pre rodičov vyplýva vážna povinnosť kresťanskej výchovy ako z manželského sľubu, tak i z krstu dieťaťa. Ide o výchovu v rodine, teda je nesprávne a nezodpovedné, presúvať náboženskú výchovu „s dôverou“ na kňaza, či školu.

Náboženská výchova v rodine zahŕňa tri zložky:

- skutočné žitie viery v rodine** (modlitba, sviatosti, prežívanie cirkevného roka, príležitostná, ale i systematická katechéza...)
- praktická láska k Bohu a k blížnym** (bez príkladu rodičov a súrodencov zostáva všetko iba v pozícii teórie, či dokonca donucovania)
- vlastná skúsenosť dieťaťa, zážitok viery, spoločenstvo veriacich** (kto sám neprežil svoju vieru, môže o náboženstve hovoriť a učiť ho, ale nedokáže nikoho pre vieru zapáliť a oduševniť)

Náboženská výchova je veľmi zložitá a komplexná úloha, o ktorej je už dnes množstvo dobrej literatúry. Sústreďme sa tu aspoň na niekoľko jej základných zložiek:

1. **Modlitba** - je podstatnou a základnou zložkou náboženstva. Vyjadruje postoj pokory voči Bohu, ale i neobmedzenej dôvery dieťaťa k svojmu Otcovi. Modliť by sa mali už rodičia nad kolískou dieťaťa. Ono síce nerozumie slovám, ale veľmi skoro vníma obradnosť a výnimočnosť tejto chvíle, kedy rodičia stíchnu a možno pri zažatej sviečke hovoria zvláštne slová. I dieťa môže byť účastné napr. symbolickým krížikom na čelo. Dieťa sa najskôr modlí ústami matky, až postupne pridáva vlastné slová. Je dôležité, aby sa naučilo najskôr d'akovať, až potom prosiť. Rozhovor s Bohom je pre dieťa prirodzenejší, ak sa deje vlastnými slovami. Naučené modlitebné texty majú význam až neskôr, keď je dieťa aspoň čiastočne schopné pochopiť význam jednotlivých slov. Je nesprávne už v útlom veku nútiť deti memorovať zložité modlitby, či dokonca ich im dávať recitovať ako dôkaz vospelosti pred návštevami. Pri prosebnej modlitbe je dobré vzbudiť v dieťati presvedčenie, že Boh mu chce to najlepšie. V tejto dôvere ho treba citlivo usmerniť, aby neprosilo o nereálne, či dokonca zlé veci.

Modlitba by mala byť od útleho detstva pravidelnou súčasťou náboženského života dieťaťa. Sú okolnosti, kedy je oprávnené ju skrátiť (choroba, únava...), ale nikdy by sa nemala úplne vynechať. Pre modlitbu je nutné vytvoriť vhodné podmienky. Je ťažké sústrediť sa na rozhovor s Bohom, ak vedľa hrá televízor alebo sa zabáva návšteva.

Rodina by sa mala podľa možnosti aspoň raz denne schádzať k spoločnej modlitbe a to i v období dospievania detí. Nenahraditeľnú úlohu pri vypestovaní vzťahu dieťaťa k modlitbe hrá príklad rodičov. Ak dieťa vidí otca a matku na kolenách, ak si uvedomí, že tí, ktorí sú preňho najväčšou autoritou, uznávajú nad sebou niekoho, pred kým sa pokorne skláňajú a komu neobmedzene dôverujú, je na najlepšej ceste k pochopeniu zmyslu a krásy skutočnej úprimnej modlitby.

2. **Meditácia** - je vlastná kresťanstvu od nepamäti. Žiadne formy orientálnej meditácie neprinášajú kresťanstvu nič nové a ich prijatie by znamenalo vzdať sa toho, čo je viac pre to, čo je menej. Psychológovia potvrdzujú, že dieťa je už veľmi skoro schopné sústrediť sa, rozvíjať svoju predstavivosť, teda rozjímať. Prístup i vedenie meditácie pre deti musí byť

špecifické, prispôsobené ich chápanosti, veku a vyspelosti. Osvedčilo sa i spojenie s nejakou konkrétnou činnosťou, napr. hranie nejakej scény z Evanjelia.

3. **Hriech** - je vedomé a dobrovoľné odvrátenie sa od Boha, prestúpenie jeho príkazu. To si treba uvedomiť pri posudzovaní hriechu dieťaťa. Je nevhodné hovoriť, alebo dokonca hroziť malým deťom hriechom. Dieťa je schopné spáchať vedome a dobrovoľne hriech spravidla vo veku 6 - 7 rokov. Prílišným zdôrazňovaním hriechu a trestu zaň môžeme v dieťati zatieniť Božiu lásku a milosrdenstvo, ktoré tvoria podstatu kresťanstva.

Veľkú pozornosť treba venovať príprave dieťaťa na sviatosť zmierenia. Je pekným zvykom v niektorých rodinách, že dieťa sa pred sviatostným pokáním zmieri najprv so všetkými doma, poprosí ich o prepáčenie.

4. **Katechéza** - vzdelávanie a výchova v kresťanskom duchu je nezastupiteľnou úlohou rodičov. Kňaz či učiteľ majú s rodinou úzko spolupracovať a pomáhať jej. Rodičia by mali sprostredkovať dieťaťu poznanie Boha v náväznosti na tri fázy vývoja:

- a) *od narodenia do 4 rokov* dieťa zbožšťuje rodičov, ktorí preň predstavujú jedinú a absolútnu autoritu
- b) *vo veku 4-15 rokov* využiť analógie, že nad rodičmi je niekto vyšší - Boh. Ak je pozemský otec taký múdry a dobrý, aký múdry a dobrý musí byť Nebeský Otec?
- c) *v období dospievania dieťa* začína byť kritické voči rodičom, citlivo vníma každú ich chybu či nedostatok. Nebeský Otec nekonečne prevyšuje rodičov, predstavuje absolútnu autoritu, ktorá je bez chýb a nedostatkov.

Ako by mala vyzeráť katechéza v rodine?

V oboznamovaní dieťaťa s Bohom je treba začať konkrétnou predstavou Ježiša na kríži, ktorý zomrel z lásky k nám. Dobrovoľne sa vydal zlým ľuďom. Cesta k Bohu vedie teda cez konkrétne osoby Ježiša Krista a jeho matky Márie. Až neskôr pribudne Boh Otec, Stvoriteľ a Pán vesmíru a nakoniec pre dieťa ťažko vnímateľný Duch Svätý, či tajomstvo Božskej Trojice.

Vhodným spôsobom katechézy je spoločné čítanie Písma Svätého (upravené texty pre deti) a vhodných životopisov svätých. Viera musí mať spoločenský charakter, nesmie zostať v rovine „súkromnej záležitosti“. Veľký význam majú rôzne farské spoločenstvá detí vedené skúsenými animátormi. Na stretnutiach a výletoch deti kreslia, spievajú, hrajú sa, športujú, ale hlavne zažívajú radostnú skúsenosť viery, ktorá je pre náboženskú formáciu dieťaťa nenahraditeľná.

5. **Svätá omša** - predstavuje vrchol náboženského života kresťana. Druhý vatikánsky koncil odporúča čo najčastejšiu plnú a aktívnu účasť veriacich na slávení Eucharistie.

Dieťa by malo chodiť do kostola od malička, zoznamovať sa s jeho interiérom a ľuďmi v ňom. Je pochopiteľné, že v útlom veku nie je schopné sústrediť sa na celú sv. omšu. Preto má byť prítomné iba na jej časti a rodičia sa vystriedajú na inej omši. Pre koncentráciu dieťaťa je dôležité, aby videlo, počulo, malo čo robiť (modlitebná knižka, obrázky). Nemožno žiadať od dieťaťa, aby bolo dobré, ak v kostole vidí iba chrby ľudí pred ním a nič nemôže sledovať.

Staršie deti je dobré zapojiť do liturgie, vopred im vysvetliť, čo sa bude diať, prípadne rozobrať vhodným spôsobom príslušné čítanie. Skúsenosť ukazuje, že už 3-4 ročné deti sú schopné sústredene miništrovať či spievať v detskom spevokole. Sv. prijímanie vytvára v dieťati predstavu hostiny a vytrvalo si chodí pre krížik na čelo. Tu znovu zohráva veľkú úlohu príklad rodičov. Veľmi dôležitý pri sv. omši je zážitok spoločenstva. Dieťa vidí, že sú tam i jeho známi, spoločne sa modlia, podávajú si ruky, po omši sa rozprávajú... Vhodné sú detské omše, kde sa kňaz maximálne priblíži mentalite dieťaťa a chlapec či dievča má zážitok spoločenstva v kruhu svojich rovesníkov. Po sv. omši, najmä v nedeľu popoludní je užitočné sadnúť si s deťmi, vrátiť sa ku sv. omši a zhodnotiť jej priebeh i prežívanie.

6. **Sviatosti** - sú viditeľné úkony a znaky, ktorými človek prijíma neviditeľné milosti. Predstavujú významné medzníky náboženského života dieťaťa a sú nevyhnutné pre jeho rast vo viere. Rodina by im mala venovať náležitú pozornosť, a to nielen po stránke materiálnej. Často sa rodičia viac sústreďujú na jedlo, šaty, dary či hostinu a uniká im duchovná podstata.

Hoci priamu prípravu na prijatie sviatostí robí spravidla kňaz, rodina nemôže zostať bokom. Rodičia i súrodenci by mali spoločne intenzívne prežívať prípravu člena rodiny, všemožne mu pomáhať a správne ho motivovať. Vhodnými prostriedkami sú spoločná modlitba, rozhovory, odriekanie, sebazaprenia, pôsty... Samotné prijatie sviatosti by malo byť vždy slávnosťou celej rodiny, no rozhodne nie iba po stránke materiálnej či spoločenskej.

7. **Prežívanie cirkevného roka** - spoločné slávenie sviatkov v rodine, kde sa popri liturgii uplatňujú i miestne zvyky a tradície. Treba starostlivo strážiť, aby vonkajšia forma nevytlačila zo slávania vlastnú podstatu sviatkov (napr. Vianoce iba ako sviatky zimy, štedrosti a ľudových zvykov).

Cirkevný rok je veľmi bohatý na rôzne slávnosti a sviatky, no má i svoju vnútornú podstatu a logiku. Je úlohou rodiny, aby nedošlo na jednej strane k ignorovaniu sviatkov (napr. namiesto slávania Vianoc sa ide lyžovať do hôr), na druhej strane k ich prílišnej materializácii a degradácii iba na konzum (napr. podstatou Veľkej noci je polievačka s jedlom, alkoholom a „zárobkom“).

Advent je obdobie stíšenia, sebazapierania, prípravy na príchod Ježiša Krista. Namiesto kúpených adventných kalendárov je vhodnejšie vyrábať v rodine jasličky, dávať si užitočné predsavzatia, alebo sa učiť spievať koledy. Vianoce sú slávnosťou radosti, štedrosti, ale i tichej zbožnosti, spevu, jasličkových pobožností a koledovania.

Pôst je prípravou na Veľkú noc, obdobím rozjímania nad utrpením Pána, ale i nad vlastnou hriechosťou. Súčasťou je Krížová cesta, ktorá však nemusí byť iba pasívnym počúvaním, ale i vlastnou tvorbou úvah k jednotlivým zastaveniam. Je to i obdobie cvičenia sa v sebaovládaní, príležitosť pre rozumnú askézu.

Veľká noc je vrcholom kresťanských sviatkov. Vyznačuje sa nesmiernou bohatosťou liturgie Veľkého týždňa, ktorá vyžaduje vysvetlenie a pochopenie, aby ju dieťa mohlo plne prežiť. Posledná večera, Umučenie Pána a jeho Vzkriesenie - to sú príležitosti pre spoločné stretnutia a modlitbu i sebazapierania v prvom rade v rámci rodiny.

Špecifické je slávenie sviatku Všetkých svätých a Spomienky na zosnulých, spojené s návštevou hrobov príbuzných. Dieťa je konfrontované s reálnym pohľadom na smrť, ktorý však v kresťanstve nesmie viesť k beznádeji a strachu, ale vždy ho treba spájať s nádejou vzkriesenia.

O prežívaní sviatkov v rodine je už mnoho dobrých kníh a príručiek, no nemožno dať každej rodine presný návod. Hlavnú úlohu tu musí zohrať tvorivosť každého člena rodiny (nie iba rodičov, ale aj detí).

8. Dospievanie - je najťažším úsekom výchovy, ktorému sa paradoxne zo strany rodičov venuje najmenej pozornosti. Mladý človek sa často nachádza pred vážnymi rozhodnutiami v oblasti náboženskej i mravnej a túži po rade. Rodičia by nemali byť diktátormi, ale citlivými radcami. Najdôležitejšie je riešiť tieto problémy vždy spolu s Bohom, v modlitbe a dôvere. Nenahraditeľným prínosom v tomto, období je múdre duchovné vedenie.

15. ZÁSADY A METÓDY VÝCHOVY

Neexistuje univerzálny návod na výchovu. Istý človek to vyjadril slovami: „Kým som nemal deti, mal som 6 teórií o výchove. teraz mám 6 detí a ani jednu teóriu“. Každé dieťa je neopakovateľný originál, ktorý vyžaduje individuálny prístup, ale predsa zo skúseností vyplývajú určité najvšeobecnejšie zásady a metódy, ktoré sú súčasťou každej rozumnej pedagogiky.

Zásady výchovy - sú najvšeobecnejšie zákonitosti výchovného procesu, požiadavky na výchovnú prácu rodiča. S mnohými sme sa už stretli, teraz si pripomenieme najdôležitejšie z nich.

- a) **Cieľavedomosť** - výchova nemôže byť iba náhodné, chaotické pôsobenie na dieťa, ale rodič musí sledovať istý cieľ a jemu prispôbiť i spôsob výchovy.
- b) **Samostatnosť, aktivnosť a uvedomelosť** - vytvorenie zdravej rovnováhy medzi vedením a samostatnosťou dieťaťa. Dospievaním musí vedenie ustupovať a rodičia by mali vytvárať priestor pre samostatné, aktívne a uvedomé konanie dieťaťa.
- c) **Spojenie individuálnej a kolektívnej výchovy** - spájanie záujmov dieťaťa a ostatných členov rodiny, výchova k podriadeniu sa záujmom iných, ohľadu na nich, k vzájomnej rodinnej spolupatričnosti.
- d) **Vyzdvihovanie kladných a potláčanie záporných črt dieťaťa** - každá vrodená povaha dieťaťa má kladné i záporné črty. Je úlohou výchovy dávať do popredia pozitíva a citlivo potláčať negatíva, pomáhať dieťaťu prekonať prekážky a budovať dôveru vo vlastné sily. Stále platí, že dieťa, ktoré neustále počúva, aké je zlé, sa takým napokon stane. Veľmi dôležitá je tu pozitívna motivácia a prístup s láskou. Múdrú pedagogikou možno z akejkoľvek povahy vychovať zodpovedného a mravného človeka, užitočného pre spoločnosť (napr. svätci boli ľudia všetkých možných pováh i negatívnych črt, s ktorými statočne bojovali).
- e) **postupnosť, primeranosť a náročnosť** - rodič by mal najlepšie poznať svoje dieťa, jeho rozumové schopnosti, talenty, zručnosť. Nie je správne uplatňovať na všetkých súrodencov „jeden meter“, ale žiadať od každého podľa zásady: Kto viac dostal, od toho sa bude viac požadovať. Treba sa vyvarovať oboch extrémov - na jednej strane nežiadať od dieťaťa nič, na druhej klásť naňho neprimerané nároky a požiadavky. Neprimerané úlohy, ktoré dieťa nedokáže splniť, ho znechucujú.
- f) **Spojenie výchovy s prácou sa so životom** - spočíva vo výchove k správne postoju k práci, v ochote robiť niečo pre iných, angažovať sa v rodine a v spoločnosti. Nesprávna je egoistická výchova v izolácii od spoločnosti, zameraná iba na blaho seba, resp. rodiny.
- g) **Jednota výchovných vplyvov a požiadaviek** - i najlepšie prepracované výchovné systémy zlyhávajú, ak je rodičov v rozpore s tým, čo hovoria a žiadajú od dieťaťa. Pretváрка a dvojkoľajnosť vo výchove vyvolávajú v deťoch najprv zmätok, neskôr odpor ba až pohrdanie.

Metódy výchovy - sú osvedčené najúčelnejšie postupy, umožňujúce dosiahnuť stanovený výchovný cieľ. Zvýrazníme aspoň niektoré z nich:

- a) **Kladenie požiadaviek na dieťa** - je spôsobom, ako usmerňovať konanie dieťaťa. Uplatňuje sa v rôznych podobách podľa potreby a okolností: prosba - želanie - upozornenie - výstraha - napomenutie - rozkaz. Najvhodnejšie sú kladné formy, bez napomínania, vyhrážania a trestov.
- b) **Metódy pôsobiace na intelekt**
 - **vysvetľovanie** - objasňovanie s obsahom mravných noriem formou rozhovoru, besedy, prednášky, diskusie
 - **presvedčanie** - svojou autoritou a argumentmi presvedčiť dieťa o pravde, a to nielen navonok, ale i vnútorne (osvojenie si danej pravdy)
 - **príklad** - v spojení s oboma predošlými metódami je rozhodne najúčinnější a najpôsobilější
- c) **Metódy pôsobiace na vôľu**
 - **cvičenie** - v praktickom živote je nemožné, aby sme nad všetkým rozmýšľali; mnoho činností konáme automaticky (napr. riadenie auta). Môže byť vedomé alebo podvedomé.
 - **zvyky, návyky** - získavajú sa dlhodobým cvičením, majú svoj odraz v charakterových, vôľových i mravných vlastnostiach človeka (sebaovládanie, úcta k starším, ženám ...). Veľmi zložitým procesom je potláčanie zlých návykov - odvykanie si (fajčenie, konzumácia alkoholu, používanie vulgárnych slov). Vyžaduje si okrem pevnej vôle i správne metodické usmerňovanie a povzbudzovanie.

-
d) Metóda pôsobiaca na city

- **metóda hodnotenia** - zohráva vo výchove mimoriadne dôležitú úlohu. Patrí sem: povzbudenie – pochvala - odmena - pokarhanie - trest. Vo výchove netreba šetriť pochvalami a povzbudením. Niekedy netreba ani slová, stačí pohľad, či gesto a dieťa je motivované v úsilí pracovať ešte lepšie.

-
Veľmi vážny problém predstavuje **oblasť trestov**. Mnohí pedagógovia hovoria o „umení trestať a odpúšťať“. I tu treba rešpektovať niekoľko *zásad*:

- trest musí mať vždy **výchovný charakter**, má dieťaťu pomáhať a nie ho ponižovať
- i trestať treba **s láskou**, nikdy **nie v hneve**
- dieťa musí cítiť, že i **napriek trestu ho rodič miluje**
- dieťa musí vždy vedieť, za čo bolo potrestané a **že si to zaslúžilo** (inak je v ňom pocit krivdy)
- pre správne vedené dieťa je najväčším trestom **pocit viny**, nie bitka či zákaz niečoho
- najväčší pocit šťastia a radosti pre dieťa je **odpustenie**. Múdry rodič nikdy neodmietne odpustiť dieťaťu, ak vidí úprimnú ľútosť a snahu o nápravu.

16. TYPY VÝCHOVY

Výchova je mimoriadne zložitý proces, ktorý je v každej rodine iný. Každá rodina, ba i dieťa má iné podmienky, iný spôsob a prístup. Aby sme si mohli priblížiť, ako má vyzerat' správna rodinná výchova, uvedme najprv **nesprávne spôsoby výchovy**:

- a) **Autoritatívna výchova** - založená na vynútenej autorite rodičov a absolútnej poslušnosti detí, ktoré sú zahrnuté neustálymi príkazmi a zákazmi, sprevádzanými v hojnej miere i tvrdými trestami. Ide tu o zámenu výchovy za vojenský výcvik.
- b) **Nadmieru zhovievavá výchova** - pravý opak autoritatívnej, teda žiadne príkazy a zákazy, každý si robí čo chce, chýba akákoľvek autorita. Dieťa má, čo chce a často vyrastá z neho egoista.
- c) **Nekompromisná výchova** - krajne náročná na výkony dieťaťa, ktoré musí byť za každú cenu a vo všetkom prvé. Ak nie je schopné splniť ambiciózne plány rodičov, prejavuje sa v ňom pocit menejcennosti a neschopnosti.
- d) **Úzkostlivá výchova** - neustála snaha o vedenie a ochranu dieťaťa, prenášajúca sa často až do obdobia dospievania. Dieťa buď vyrastie v úplne nesamostatného človeka, alebo sa vzbúri proti rodičovskej ochrane.
- e) **Výchova bez lásky** - dieťa má absolútne všetko okrem toho najpotrebnejšieho - lásky rodičov. Dieťa spravidla vycíti, že nie je milované. Prejaví sa to často v jeho správaní a konaní.
- g) **Preferujúca výchova** - uprednostňujúca jedného zo súrodencov na úkor ostatných.
- h) **Hypersenzitívna výchova** - prehnané citová, deti bývajú väčšinou nesamostatné, neschopné prekonávať prekážky.
- i) **Laxná výchova** - ľahostajná, bez záujmu o dieťa, často je maskovaná tzv. demokraciou v rodine (mylné chápanie - každý si robí čo chce, nestará sa o iných).
- j) **Pedocentrická výchova** - v centre rodiny je dieťa, ktoré je diktátorom pre všetkých.

Zvláštnu kategóriu tvoria **typy výchovy zamerané proti dieťaťu**:

- k) **Degradujúca výchova** - ponížujúca brutálna výchova spojená s neustálym podceňovaním dieťaťa, bitkou až týraním. Dieťa sa časom stáva depresívne a prejavuje sa ňou agresivita.
- l) **Patologická výchova** - rodičia sú alkoholicy, narkomani, duševne chorí...

Posledné dva typy sú pre psychické a fyzické zdravie dieťaťa veľmi nebezpečné a môžu viesť k súdnemu odňatiu dieťaťa a nariadeniu ústavnej výchovy.

Vieme teda, čomu sa máme vo výchove vyhýbať.

Aká je správna výchova?

Tvorí **stred medzi extrémami, ktorý je určovaný láskou**. V kresťanskej rodine vytvára správnu výchovu **atmosféra viery, nádeje a lásky**. Viera, že tragédiou v rodine nie je rozbité okno, zlé vysvedčenie, autohavária, či zákerná choroba. Jedinou skutočnou tragédiou je hriech.

Nádej daná dôverou v Boha, že on nikdy nedopostí na rodinu takú skúšku, z ktorej niet východiska. Lásky v presvedčení, že i pri všetkých problémoch je tu niekto, kto ma miluje nekonečne viac ako akýkoľvek človek.

17. RODINA A SPOLOČNOSŤ

Rodina je živo a organicky zviazaná so spoločnosťou. Tvorí jej základ, z nej vychádzajú noví občania, ona je prvou školou sociálnych cností, ktoré sú dušou života a rozvoja spoločnosti. Preto sa rodina nesmie uzatvárať do seba, ale má sa otvárať iným rodinám i spoločnosti ako celku.

Vzťah rodiny a spoločnosti má dva rozmery:

- a) **Sociálny prínos rodiny** (čo má rodina robiť pre spoločnosť)
- rodina **učí ľudí žiť v spoločenstve** (rodina predstavuje základnú bunku spoločnosti)
 - rodina **vychováva ľudí k nezištnosti, altruizmu a prosociálnosti**, čo sú základné prvky harmonickej spoločnosti (srdečnosť, pohostinnosť, veľkodušné služby iným - základ pre širšie spoločenské vzťahy)
 - spoločnosť sa môže **morálne obnoviť** a stať sa ľudskejšou iba prostredníctvom rodiny (nepomôžu zákony ani osveta, ak chýba základ z výchovy v rodine)
 - vzájomná pomoc a podpora rodín, **vytváranie spoločenstiev** (veľký význam najmä v anonymite moderných sídlisk, kde sú mnohé rodiny osamotené a bez pomoci)
 - **angažovanosť rodín v sociálnej oblasti**, v službe chudobným a starým, opusteným deťom a všetkým, ktorí sú mimo dosahu verejných orgánov sociálneho zabezpečenia
 - **celospoločenská a politická činnosť rodín** - zasadzovanie sa za podporu a ochranu rodín zo strany štátu, stanoviská k problémom spoločnosti v oblasti sociálnej, zdravotnej, mravnej či vzdelávacej. Rodiny nemôžu mlčať, ak sa znevýhodňujú početnejšie rodiny, ak demografické ukazovatele hrozivo klesajú, ak sa do škôl vtlačá nevhodná sexuálna výchova, ak sú kiná a masmédiá plné erotiky, násilia, ak sa hrozivo šíri drogová závislosť v radoch mládeže a pod.
- b) **Spoločnosť v službe rodiny** (zodpovednosť štátu za rodinu, rešpektovanie jej práv a dôstojnosti). Základné práva formulovala Synoda o rodine ako „Chartu práv rodiny“, ktorá medzi iným obsahuje tieto práva:
- právo na založenie rodiny, žiť a rásť ako rodina
 - právo na zodpovedné odovzdávanie života a výchovu detí
 - právo na intímny manželský a rodinný život
 - právo na sociálne, právne a materiálne zabezpečenie rodiny
 - právo chrániť neplnoletých pred drogami, pornografiou a alkoholizmom a pod
 - právo rodín združovať sa, právo slobodného prejavu a zastúpenia pre úradmi štátu

Prísne rešpektovanie **princípu subsidiarity**, t.j. nezasahovať rodine do tých oblastí, ktoré je schopná sama riešiť. Na prahu tretieho tisícročia sa musí štát zasadzovať na medzinárodnom poli o spravodlivý sociálny poriadok a o dôstojný život rodín na celom svete. Každá zdravá a rozumná spoločnosť by si mala uvedomiť, že jej budúcnosť je jednoznačne v rukách rodín a podľa toho a i k rodine správať.

18. RODINA A CIRKEV

Služba Cirkvi patrí k základným úlohám kresťanskej rodiny. Tak ako spoločnosť i Cirkev sa skladá z rodín. Každý jej člen pochádza z rodiny. 2. vatikánsky koncil nazýva rodinu domácou Cirkvou, ktorá je v službe budovania Božieho kráľovstva na Zemi. Charakteristikou kresťanskej rodiny je láska a život. Práve tieto dve zložky sú jadrom spásanosného poslania kresťanskej rodiny v Cirkvi a pre Cirkev.

Ako konkrétne slúži rodina Cirkvi?

Účasťou na jej trojakom poslaní: prorockom, kňazskom a kráľovskom.

a) **Veriace a evanjelizujúce spoločenstvo** - je výrazom **prorockého poslania** Cirkvi. Kresťanský manžel a rodičia nielen prijímajú, ale aj hlásajú Božie slovo. Manželské a rodinné spoločenstvo má spoločne objavovať Boží plán a plniť ho najmä prežívaním lásky. Tak ako Cirkev aj rodinu treba stále a dôkladne evanjelizovať, čo sa naplňuje v zodpovednej a nepretržitej výchove vo viere. Stanú sa aj prípady, keď sa deti stávajú hlásateľmi Evanjelia svojim rodičom. Rodina ako celok má hlásať Evanjelium svojmu okoliu, iným rodinám. Budúcnosť evanjelizácie závisí v značnej miere od domácej Cirkvi. Najmä v oblastiach, kde je Cirkev potláčaná a jej pôsobenie marené sa rodina stáva jediným miestom na šírenie Evanjelia. Rodina vytvára základné predpoklady pre duchovné povolanie živým svedectvom jednotlivých členov.

Spolupráca rodín s farnosťou a diecézou spočíva v evanjelizácii a katechizácii. Tieto aktivity musia vykonávať v úzkej spolupráci s miestnym kňazom či biskupom. Misionárska úloha rodiny sa uplatňuje najmä tam, kde sa nedostane kňaz či rehoľník.

b) **Spoločenstvo v dialógu s Bohom** - je realizáciou **kňazského poslania** Cirkvi. Rodina má osobitým spôsobom účasť na sviatosťnom živote Cirkvi. Život každého jednotlivca v rodine je sprevádzaný sviatosťami od krstu cez birmovanie, pokánie, eucharistiu, manželstvo či zasvätenie sa Bohu a kresťanské zavŕšenie pozemského života. Rodina, ktorá žije sviatosťným životom, sa nemusí báť žiadnych prekážok. Je svetlom pre svoje okolie. Spoločná modlitba, pri ktorej sa pravidelne schádza celá rodina, predstavuje nesmierny zdroj posily a lásky. Zodpovednou úlohou rodičov je výchova detí k modlitbe, či už liturgickej alebo súkromnej.

Kresťanská rodina je povoláná posväcovať seba, Cirkev i svet obetovaním seba samej, svojej vlastnej existencie. Z týchto troch zdrojov pramení prínos rodiny pre povznesenie človeka a premenu sveta.

c) **Spoločenstvo v službách človeka** - predstavuje účasť rodiny na **kráľovskom poslaní** Krista a Cirkvi, keď vládnuť znamená slúžiť. Je praktickou realizáciou nového prikázania lásky k blížnemu. Nezištná služba blížnemu vyplýva zo snahy vidieť v každom človeku samého Krista. V praxi sa prejavuje charitatívnou činnosťou, štedrosťou, pohostinnosťou, plnou a nezištnou angažovanosťou pre iných. Kresťan nemôže žiť tzv. tajné kresťanstvo. Skutočná viera sa prejavuje v živote konkrétnou službou blížnemu.

Kresťanská rodina je miestom, kde prebieha výchova človeka k láske a službe, otvorenosti pre iných a angažovanosti pre dobro jednotlivca i celej spoločnosti.

POUŽITÁ A ODPORÚČANÁ LITERATÚRA

1. Familiaris Consortio, Apoštolská exhortácia Jána Pavla II. o úlohách kresťanskej rodiny v dnešnom svete. Lúč, Bratislava 1993
2. Wojtyła, K.: Láska a zodpovednosť (preklad z poľštiny), Vedecká spoločnosť Katolíckej univerzity v Lubline, Lublin 1960
3. Korec, J.: K manželstvu a rodine. Lúč, Bratislava 1990
4. Rozinajová, H.: Základy rodinnej výchovy. SPN, Bratislava 1992
5. Tomášek, F.: Pedagogika. Nibowaka, Brno 1992
6. Langmeyer, E.: Vývinová psychológia pro detských lekárov. Avicenum, Praha 1991
7. Campbell, R.: Hledám svou cestu. Návrat, Praha 1993
8. Plešková, E.: Teórie katechetické metodiky. Rosa, Žilina 1991
9. Kodet, V.: Kresťanská výchova (audiokazeta). Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 1991
10. Krivohlaví, J.: Rodina (audiokazeta - záznam prednášky). Bratislava 1992
11. Kippley, J. a S.: Umění přirozeného plánování rodičovství. Matice cyrilometodějská, Olomouc 1995
12. Humanae Vitae, Encyklika Pavla VI. o dôstojnosti ľudskej sexuality. SSV, Trnava 1993